

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

APRILIE 2014

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

APRILIE 2014

SUMAR

aprilie

2014

4 Cu un ochi
la Occident,
cu altul la Orient
Z. ORNEA

5 Ce ne-au învățat
moldovenii
I.-A. POP

10 Când doi
și cu doi fac trei
*Manipulările
recensământului țarist
din 1897, din Basarabia*
D. POȘTARENCU

15 O zi cu soarele
întunecat
de bombardiere
București, 4 aprilie 1944
AL. ARMĂ

20 Conflict
pentru Transnistria
I. CALAFETEANU

25 Profesorii mei
I. SCURTU

LEGENDA ȘI TEMEIUL EI ISTORIC

29 Ospățul
lui Dromichaïtes
M. CAZACU

33 Copacul
și crucea
S. ISPAS

CHIPURI UITATE

38 Jovanka Broz Tito
I.G. ANDREI

43 Buni de adălmaș,
nu avem marfa
G. ALDESCU-ALDEA

INEDIT

44 Așa curs-a
viața mea...
Licean la Iași
D.V. CRAIFALEANU

48 Pe vremuri,
oamenii
își trimiteau scrisori
*Din timpul
Regulamentului Organic*
G. FILITTI

52 În slujba
Moscovei
*Comuniștii letoni
în perioada interbelică*
T. PUIU

magazin istoric

Anul XLVIII – serie nouă – nr. 4 (565)

aprilie 2014

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 La 24 martie 1497, călugărul dominican Savonarola vorbea într-o predică rostită la Florența despre suferințele lui Hristos. Acest tablou de Sandro Botticelli – *Cristos încoronat cu spini*, tempera, în jurul anului 1500 – este considerat un răspuns la predicile temutului călugăr. Pe mâinile și pe corpul lui Hristos se văd urmele Crucificării, în vreme ce lacrimi îi curg din ochi. La trei zile după Răstignirea în Vinerea Mare, Hristos a Înviat

2 Louise de Kéroualle, bretonă din mica nobilime ajunsă în slujba Henriettei Ann Stuart, apoi favorita regelui Carol al II-lea al Angliei și „aproape” regină. Frumoasa Louise i-a născut regelui Angliei un fiu nelegitim, a devenit contesă de Farnham, baroneasă de Petersfield și ducesă de Pendennis, fiind dezmoștenită în Franța de propria familie; aici într-un portret din tinerețe

3 Pasul Borșa-Prislop (sus) și Valea Putnei (jos), acuarele de Franz Xavier Knopp, realizate la jumătatea secolului al XIX-lea

4 Unul dintre simbolurile Moldovei, locul unde își doarme somnul de veci Ștefan cel Mare, stăpân al țării de la Nistru până la Carpați, Mănăstirea Putna

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BĂRINDEL**,
academician
DINU C. GIURESCU,
academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Secretar general de redacție
Cristina Păiușan-Nuică,

Redactori:
George Damian,
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Secretar de redacție
Theodor Lianos

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Măcăineanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III, 285,
287, Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 15, Căsuța
poștală 15-702, Cod 010155, Telefon, Fax:
021.315.09.91, 021.312.68.77

ÎN TRE ORIENT ȘI OCCIDENT

ZIGU ORNEA

Filosofarea minimei rezistențe, a acomodării cu răul și nelucrarea ține, poate, de firea contemplatorului, lipsit de inițiativă și de dorința de schimbare. Ne aduce aminte de celebra interogație a insului din *Povestea unui om leneș* de Creangă care, deși o cucoană milostivă voia să-l salveze de la moarte dându-i să mănânce uscături, a întrebat, tolănit în carul care-l ducea la spânzurațoare, dacă „muieți-iș posmagii”. Și, când a aflat că el ar trebui să-i umezească înainte de a-i mânca, a îndemnat să-l ducă la spânzurațoare, pentru că „ce mai atâta grijă pentru astă prostie de gură”.

Minima rezistență a lui „merge și așa” e o opțiune între două sau mai multe posibile. O opțiune a lenei în gândire, refuzul acțiunii, inaderența la energetism. E, altfel spus, nu o singură dată, menținerea în tradiție anchilozată nu numai comodă, dar consonantă cu un psihism colectiv care se revendică din comunitatea cu Orientul și respingerea, implicită, a Occidentului. Pentru că, oricum am judeca lucrurile, Occident înseamnă activism energetic și progres, iar Orient contemplare resemnată, fatalism și respingerea schimbării obiceiurilor îndătinată.

Cine ar putea nega existența, în formula sufltească a românului, a stratului de resemnare fatalistă și contemplativă simbolizat de *Miorița*, atât de detestată, din această cauză, de Cioran? Dar poate fi redusă această formulă sufltească numai la fatalismul resemnării contemplative? Și alte balade românești, tot mituri fundamentale, precum *Toma Alimoș*, *Mihu Copilul*, exprimă un spirit activ, războinic și răzbunător, nesupunându-se deloc sortii.

E inutil să ne întrebăm care din aceste trăsături prevalează în firea românului. E pro-

tabil că în doze anume s-au infuzat în componența spirituală și comportamentală, deși anume teorii, întotdeauna de dreapta și extremă dreapta, dau prevalență resemnării fataliste, pentru a demonstra că firea românului, orientală prin structură, nu se supune civilizației occidentale și sincronizării – totuși necesare și înfăptuite de peste un secol – cu Europa de Apus [...]

Aș aminti vestitul studiu al lui Mihail Ralea, din 1928, intitulat *Fenomenul românesc*. După ce constată că structura psihică nu e eternă, că sufletul etnic se prefăce mereu, pentru că istoria e creație veșnică, afirmă decis: „Echilibrul nostru

sufletesc se cheamă adaptabilitate. Prin el ne deosebim de toată lumea Orientului, dar și de aceea a Apusului. Există în caracterul nostru excесе de lene, de plictiseală, de îndurare, de răbdare excesivă, care ne împiedică de a fi occidentali. Pe de altă parte, găsim noi inițiative, o anumită hărnicie în a pricepe ce e bun în altă parte și a ni-l apropria, o vioiciune în a pricepe imediat mecanismul unei noutăți, o agerime în a nu fi dezorientați și nici intimidăți în fața nevăzutului, care ne îndepărtează cu mult de apatia indolentă a Orientului”.

Această adaptabilitate presupune inteligență, dinamism, luciditate netulburată, spirit critic dezvoltat (de aici și zeflemeaua), absența naivității. Adaptarea presupune un sens activ. Nu e imitație, ci o prefacere, o localizare. De unde suplete, tact, bun-simț și luciditate. Aceste trăsături, vorba lui Ralea, l-au menținut pe român departe, totuși, de apatia indolentă a Orientului.

(Glose despre altădată, Editura Allfa, București, 1999, pp. 82-83)

**A FOST ODATĂ
CA NICIODATĂ**

57 Sângiorz,
ucigătorul balaurului
G. ROȘU

CLIO ANUNȚĂ

59 La București,
de două ori
despre Cehoslovacia
P. OTU

**PASTILA
DE CUVINTE**

62 Piaștri și țechini
latino-romanici
M. SALA

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

EXCLUSIVITATE

66 Împărăția
din lumea de apoi
*Necropola
împăratului Qin*
ZHANG JIANLIN

70 Urmașii
pictorului agent
T.D. LAZĂR

73 Peenemünde
mai are încă secrete
F. DOLGHIN

76 Doi stâlpi
ai Maiestății Sale
Povestea MI5 și MI6
**C. TRONCOTĂ,
D. MATEI**

**AȘA VĂ PLACE
ISTORIA?**

80 Stăpâna
de la Aubigny stinge
conflictul franco-englez
**T. STĂNESCU-
STANCIU**

85 Cel mai tânăr
pământ românesc:
Jimbolia
V. CORDUNEANU

**HOOVER
INSTITUTION**

93 Starea
emigrației române

RUBRICI

89 În București,
acum 50 ani

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

88 Marele război...
la zi

92 Telex

51; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

I limbă este ca un organism viu, care se naște, crește, se dezvoltă și moare odată cu poporul care a creat-o și căruia i-a servit drept mijloc de comunicare. Definirea patriei prin limbă este tulburătoare, iar această definire vine la noi dintr-un trecut îndepărtat. Nu este de mirare că tot un moldovean – Alexe Mateevici (*Magazin istoric*, nr. 6/2005) – a scris, la 1917, cea mai frumoasă odă dedicată limbii române: *Limba noastră-i o comoară...* Mult în urma lor vine munteanul Nichita Stănescu (cu *Patria mea este limba română*), inspirat de pomenitele modele.

Oare toate aceste definiții românești de excepție – adevărate mărturii de simțire românească – date de moldoveni să fi venit numai în epoca avânturilor romantice ale secolului naționalităților, când lumea intelectuală se trezea la conștiință națională și se străduia să îndrume în același sens și masele de jos? Unii au și fost, de altminteri, ispițiți să afirme, cu destulă ușurință, că națiunea este o construcție recentă, datorată exclusiv intelectualilor, aceia care i-au învățat pe oamenii simpli că au origine comună, că vorbesc aceeași limbă, că au aceleași credințe și tradiții etc. De aceea, s-a vorbit despre „inventarea națiunii”, cam în felul în care se născocise locomotiva cu aburi, motorul cu ardere internă sau zborul cu aparate mai grele decât aerul... Era ca și cum un grup de oameni ar fi avut ideea cu totul nouă să-i

Alexe Mateevici cu fiul

pună pe bulgari, pe munteni și pe sârbi la un loc, cu scopul de a face o țară sud-est europeană numită, să zicem, „Balcania” sau „Romsavia”. Ni se spune că numai întâmplarea a voit ca valahii din Țara Românească să fie plasați alături de moldoveni și alături de transilvăneni, cu scopul de a forma România – o construcție destul de artificială, clădită pe ideile unor intelectuali inteligenți, și nu pe realități.

Răspunsul la dilemele de mai sus nu poate veni decât prin analiza situației din perioadele vechi, cele de dinainte de 1800. Dacă înainte de 1800, muntenii, oltenii, moldovenii, ardelenii vor fi fost mase difuze și diferite, vorbitoare de limbi variate, cu credințe și tradiții divergente etc., pe care intelectualii moderni se vor fi căznit să le

unifice cumva, atunci ideea nașterii artificiale și târzii a unității românești trebuie admisă. Pentru a ne lămuri, nu există decât o singură cale, anume apelul la cercetarea istorică, la studiile specialiștilor care prin metodele lor specifice sunt capabili să reconstituie (fie și parțial) trecutul. Acest lucru a fost făcut deja, firește, cu rezultate deosebite, în secolul al XX-lea, prin contribuțiile de excepție ale lui Nicolae Iorga, Gheorghe I. Brătianu, Constantin C. Giurescu, Ioan Lupăș, Petre P. Panaitescu și ale multor alora, dar neîncredători ca să nu spunem răuvoitori mai sunt destui. De aceea,

în asemenea cazuri, repetiția – „mama învățăturii” – nu este niciodată de prisos. Nu vom evoca aici decât exemplele cele mai semnificative.

Dimitrie Cantemir la 1700. „Împinși și poftiți fiind de la unii prieteni străini, și mai cu dinadins de la însoțirea noastră care este Academia Științelor din Berlin”, Dimitrie Cantemir se simte dator să lămurească „începătura, neamul și vechimea moldovenilor”. De aceea, el a trebuit să răspundă câtorva întrebări, pe care și le-ar fi putut pune străinii de la cumpăna secolului al XVII-lea și al XVIII-lea, cum ar fi cele referitoare la identitatea românilor și a țărilor lor. La întrebarea „cine sunt românii?”, răspunde fără ezitare că sunt urmașii românilor, iar la cea despre țările locuite de români spune că ele vin de demult, fiind formate

*Autorul celei mai frumoase doine,
Ciprian Porumbescu...*

*... și cel al celei mai frumoase poezii
despre țară, Mihai Eminescu*

LECTIA DE ROMÂNISM A ROMÂNILOR DE LA RĂSĂRIT

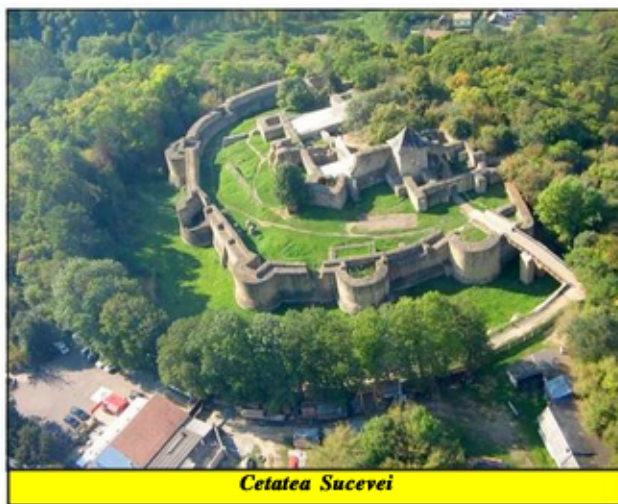
Academician IOAN-AUREL POP

Ascultam, elev încă fiind, la Brașov, în Șchei, pe notele Baladei, un mesaj despre premiera operetei Crai Nou, petrecută în 1882, în marea sală de festivități a Liceului „Andrei Șaguna“, și eram îndemnat de dascălii mei să nu uit. Mă gândeam atunci și gândul acesta s-a întărit mereu – că cea mai frumoasă doină românească, auzită vreodată de mine, era, fără îndoială, această Baladă sau tânguirea bucovineanului fără noroc numit Ciprian Porumbescu. Plângeau în notele ei – după gândul meu de-atunci – toți codrii Arboroasei, invocând vremuri de demult, când din Țara de Sus pornise destinul glorios al Țării celei mari a Moldovei, despre care aveam să aflu mai apoi de la alt moldovean – Nicolae Iorga – că fusese „a doua libertate românească“.

Abia mai târziu am înțeles versul „Fiarbă vinu-n cupe, spumege pocalul“, din cea mai frumoasă poezie despre țară, despre România, scrisă vreodată pe acest pământ, anume Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie! Cum a putut Mihai Eminescu – născut la 1850 în aceeași Țară de Sus –, când Moldova lui era împărțită între Imperiul Otoman, Austria și Rusia, Transilvania era provincie a Austriei, iar Țara Românească era privită încă de unii drept provincie privilegiată a Imperiului Otoman, trăind apoi, după 1859, într-o țară care abia se forma, să prevestească viitorul României cu un optimism așa de tonic?

Mai apoi, aveam să aflu că și cea mai frumoasă și mai exactă definiție a patriei române tot un moldovean o dăduse, anume Mihail Kogălniceanu. Pentru el, pe la 1843, patria era „toată acea întindere de loc unde se vorbește românește“, iar „istoria națională“ era „istoria Moldovei întregi, înainte de sfârșirea ei, a Valahiei și a fraților din Transilvania“. Astfel, marile istoric romantic a dovedit că România exista înainte de proclamarea sa oficială în urma deciziei oamenilor politici. El era convins că România dăinuia de când exista limba română, iar limba noastră se născuse odată cu poporul nostru.

neamul acesta, de care scriem, din țările acestea, numele său drept și mai vechi este *român*, adică râmlean, de la Roma. Acest nume [vine] de la descălecatul lor de la Traian, și cât au trăit [românii], până la pustuirea lor de pe aceste locuri [deschise] și cât au trăit în munți, în Maramureș și pe

Cetatea Sucevei

Olt, tot acest nume l-au ținut și îl țin până astăzi, și încă mai bine muntenii decât moldovenii, că ei și acum zic Țara Rumânească, ca și *românii* cei din Ardeal. Iar străinii și țările dimprejur le-au pus acest nume de *vlah*, de la *vloh*, cum s-a mai pomenit, [iar] aceste nume de *valeos*, *valascos*, *olah*, *voloshin* tot de străini sunt puse, de la Italia, căreia îi zic *Vloh*. Apoi, mai târziu, turcii, de la numele domnului care a închinat țara întâi la turci, ne zic *bogdani*, [iar] muntenilor *caravlah*, grecii ne zic *bogdanovlah*, muntenilor – *vlahos*. Iar acest nume, *moldovan*, este de la apa Moldovei, după al doilea descălecat al acestei țări, de la Dragoș vodă. Și muntenilor, ori cei de pe munte – *munteni*, ori cei de pe Olt – *olteni*, că leșii așa le zic *molteani*. Deși și prin istorii, și în graiul străinilor, și între ei înșiși, cu vremurile, cu veacurile, cu înnoirile, [românii] au și dobândesc și alte nume, doar acela care este numele vechi stă întemeiat și înrădăcinat, [adică] *rumân*, cum vedem. Că, măcar că ne chemăm

acum moldoveni, dar nu întrebăm: «știi moldovenește?», ci «știi rumânește?», adică râmlește; puțin nu este ca *știs romanițe*, pe limba latină. Stă, dar, numele cel vechi ca un temei neclătinat, deși adaugă ori vremile îndelungate, ori străinii adaugă și alte nume, însă cel ce-i rădăcină nu se mută. Și așa este și *acestor țări, și țării noastre, Moldovei, și Țării Muntenesti: numele cel drept din moși-strămoși este român, cum își cheamă și acum locuitorii din țările ungurești, și muntenii țara lor și cum scriu și răspund cu graiul: Țara Rumânească*».

Astfel, Miron Costin lămurește în chip destul de clar existența numelor generale de români și vlahi, a altor denumiri regionale și locale (bogdani, moldoveni, munteni, olteni), precum și a numelui de Țara Rumânească. Cum se vede, învățatul boier moldovean folosește alternativ numele de *rumân* și *român*, ele reprezentând pentru el exact același

lucru. El știe că românii au multe denumiri locale, regionale, după provinciile și „țările” în care locuiesc, dar și o denumire etnică generală, cu o formă principală internă (*rumân* ori *român*) și una externă (*vlah*). Miron Costin constată că românii, indiferent unde ar trăi, numesc toate regiunile lo-

cuite de ei „Țara Românească”.

Mai înainte de Miron Costin cu câteva decenii, vornicul Grigore Ureche scria în *Letopisețul* său „de când s-au descălecat țara”, că „rumânii, câți să află lăcuiitori la Țara Ungurească și la Ardeal și la Maramoroșu, de la un loc sântu cu moldovenii și toți de la Râm se trag”; el știa (pe la 1600) și că în Transilvania „mai multu-i țara lătită de români decâtu de unguri”.

Pentru unii specialiști, mărturiile acestor mari învățați moldoveni care vorbesc răspicat în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea despre originea romană și unitatea românilor nu sunt suficient de relevante, fiindcă ei ar fi aflat de la străini aceste lucruri. De exemplu, culții boieri moldoveni Grigore Ureche și Miron Costin s-ar fi „iluminat” în legătură cu unitatea și latinitatea românilor la colegiile iezuite din Polonia, unde ar fi învățat după principiile umanismului târziu. Astăzi se știe că nu a fost așa, dar chiar dacă ar fi fost, faptul că străinii îi pri-

pe locul vechii Dacii. Țara Românilor a fost pentru el una și nedespărțită, din vremuri imemorabile, după cum singur mărturisește în prima dintre cele trei „cărți” din *Hronic* (numite „Prolegomene”), „carte” în care prezintă o descriere istorico-geografică „a toată Țara Românească (care apoi s-au împărțit în Moldova, Muntenescă și Ardealul) din descălecatul ei de la Traian”. Pentru Cantemir, Țările Românești se numesc „Daco-Romania”, adică Romania născută pe teritoriul vechii Dacii, din coloniștii romani, chemați și români.

Așadar românii nu erau altceva pentru Cantemir decât romanii trăitori de circa 1.600 de ani în noua Romanie, făurită pe teritoriul Daciei. „Dachia au fost de la Traian împărțat cu cetățeni și slujitori vechi romani descălecată și decia precum aciași romani să fie moșii, strămoșii românilor, cari și astăzi în părțile Dachii lăcuiitori să află, adevă moldoveenii, munteenii, maramorășcanii, românii de peste Dunăre și cuțovlahii din Țara Grecească, căci toate acestea năroade dintr-acciași romani ai lui Traian să fie, nu numai limba și graiul...”. „Aceștia dară mai sus pomeniți și în toată lumea cu nume nemuritor, vestiții romani [...] sunt moșii, strămoșii noștri, a moldovenilor, muntenilor, ardelenilor, precum și numele cel de moșie ne arată (români chemându-ne și limba cea părintească, care din românească sau latinească este) nebiruit

Dimitrie Cantemir

martor ni iaste”. Limba românilor este curat romană și nu s-a „stricat” niciodată prin amestec efectiv cu graiul „barbarilor”. Îi invocă pe scriitorii care socotesc graiul moldovenesc ca fiind graiul „latinesc stălcit” și pe accia care socotesc că se trage din graiul italianesc. Aduce în atenție argumentele ambelor părți, cu accent pe prima opinie („graiul latinesc ar fi muma cea dreaptă și adevărată a graiului moldovenesc”): 1) coloniile romane au fost aduse în Dacia înainte de stricarea graiului romanilor în Italia; 2) „Moldovenii nu s-au numit niciodată italieni, nume care a ajuns al romanilor în vremile ce au urmat, în mai multe locuri, ci au păstrat totdeauna numele de romani, același pentru toți locuitorii Italiei în vremea când Roma era cetatea cea mai de frunte a lumii întregi”. Ungurii și polonezii le zic și românilor și moldovenilor vlahi; 3) în limba mol-

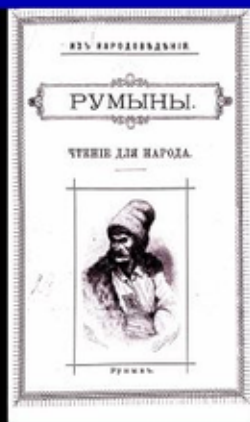
dovenilor sunt mai multe vorbe latinești care în graiul italian nu există. În graiul moldovenesc sunt și cuvinte din graiul grecilor, turcilor, leșilor, ungurilor, tătarilor, italienilor (de la genovezii de la Marea Neagră) și chiar al dacilor (de la slavii daci, de la femeile dace devenite neveste de romani). „Muntenii și ardelenii au același grai cu moldovenii” și toți se numesc pe sine români, de la vechii romani.

Cu alte cuvinte, cel mai mare învățat moldovean din toate timpurile (de până atunci) știa din cercetări minuțioase că moldovenii sunt români, că acești români se trag din romani și că nu este nicio contradicție între grupurile regionale de moldoveni, munteni, ardeleni etc. și calitatea lor generală de români, înrudiți cu celelalte popoare romanice. Altfel spus, la 1700, Dimitrie Cantemir exprimă clar ideea identității românești, în primul rând pe baza unității de origine și de limbă.

Cronicarii veacului al XVII-lea. Înainte de circa o jumătate de secol față de Cantemir, marele învățat Miron Costin exprima idei asemănătoare, pornind de la denumirile date diferitelor grupuri de români. „Și acestea – nu toate denumirile, [ci] numai unele dintre ele – le-am însemnat, pentru înțelegerea mai ușoară a denumirilor neamului și altor țări, Moldovei și Țării Muntenesti și românilor din Ardeal. Așa și pentru

Basarabia, 1897

În Basarabia de sub Imperiul Rus a fost organizat un singur recensământ general al populației în accepțiunea științifică a termenului, respectiv în anul 1897. Începând cu 1812 au fost realizate mai multe analize ale populației din Basarabia la solicitările diverselor instituții rusești, însă toate sunt imprecise și incomplete. În 1843 și 1844 au fost elaborate o serie de tabele

demografice ale Basarabiei cu privire la structura etnică a populației, primul la solicitarea Academiei de Științe a Rusiei, iar cel de-al doilea în urma unei evidențe bisericești; amândouă sunt incomplete. Datele statistice pe care le conțin nu reprezintă rezultatele unui recensământ, ci au fost furnizate de către administrațiile locale (organele de poliție, parohii).

Pagina de gardă a broșurii
Din etnografie. Românii,
a scriitorului Feofil F. Pușkovič
din anul 1898

MANIPULĂRILE RECENSĂMÂNTULUI ȚARIST

DINU POȘTARENCO

Arhivele rusești mai păstrează o serie de date demografice colectate din Basarabia în anul 1862, cel mai probabil pe baza informațiilor furnizate de administrațiile locale. Tablourile demografice elaborate de Comitetul Central de Statistică și de statisticienii militari ruși, publicate în 1871, conțin indici estimativi. Autorii acestor tablouri nu au dezvoltat modalitățile de determinare a numărului fiecărei naționalități. Chiar și în condiții de imprecizie maximă, toate aceste pseudo-recensăminte din Basarabia țaristă au constatat faptul că populația majoritară a provinciei a fost reprezentată de români, pe tot parcursul secolului al XIX-lea.

Sursa principală de referință care conține indici sta-

tistici asupra structurii etnice a populației din perioada țaristă rămâne recensământul general al populației din Imperiul Rus, realizat în 1897. Trebuie însă subliniat că organizatorii recensământului au stabilit drept criteriu de determinare a etniei doar limba maternă, fără a lua în considerare și apartenența etnică.

Românii, majoritari în Basarabia

Primele date ale recensământului au fost publicate în 1899: „Grupa romanică este reprezentată de români (circa 900.000), care locuiesc în gubernia Basarabia (județele Bălți, Soroca, Chișinău, Orhei) și în județele de lângă Nistru

din gubernia Herson. Acest popor își apără cu putere limba și chiar a românizat o parte din populația ucraineană locală”.

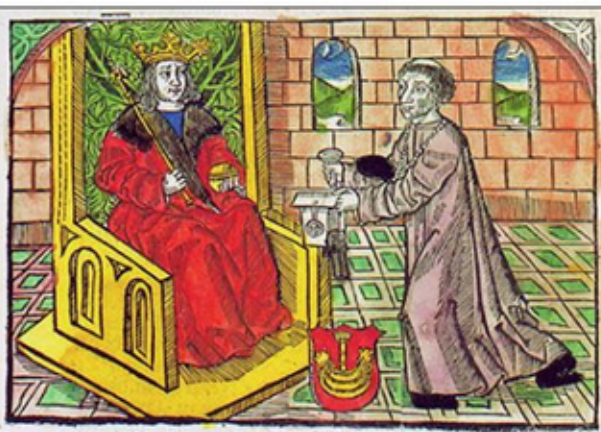
În cadrul acestui recensământ, în Basarabia au fost înregistrați 1.935.412 locuitori (1.642.080 – în mediul rural și 293.332 – în mediul urban). Potrivit rezultatelor recensământului, românii se situau pe primul loc (920.919 persoane), cu 47,5% din totalul populației Basarabiei, fiind urmați de ucraineni, cu 19,6%, și de evrei, cu 11,7%, pe când celelalte etnii dețineau proporții între 0,1 și 8%. Puțin peste jumătate din populația rurală a Basarabiei (53,5%) declarase limba română drept limbă maternă, detașându-se numeric cu mult față de vorbitorii celorlalte

veau pe moldoveni una cu muntenii și cu ardelenii nu venea din legendă, ci din realitate. Cu alte cuvinte, străinii nu aveau cum să „inventeze” unitatea românilor, nu aveau cum să-i învețe pe locuitorii de la Carpați, de la Dunăre, de pe Mureș și de la Nistru aceeași limbă ori să-i facă să-și aibă

sorginta în latină. Încă acum mai multe decenii, s-a dovedit, fără putință de tăgadă, că românii (natural, unii dintre ei) au avut ei înșiși conștiința romanității lor în Evul Mediu și au transmis această convingere mai departe, spre noi.

Conștiința romanității în secolul al XVI-lea.

Nu la Liov, nici la Bar sau la Cracovia trebuia să meargă boierii moldoveni ca să învețe unitatea și romanitatea românilor, ci era suficient să rămână acasă, la Iași, la Suceava ori la Soroca. Nu mai departe decât în iulie 1600, Mihai Viteazul s-a intitulat la Iași „domn al Țării Românești, al Ardealului și a toată Țara Moldovei”, trasând pentru vecie destinul poporului român. Marele om politic și strateg nu a făcut atunci, în Moldova, România unită – după cum, mânați de prea mult avânt, au spus și au scris unii patrioți –, dar a oferit un exemplu și a trasat, cu voce ori fără voce, direcția de urmat. Firește, nu toți au înțeles ce se

Cancelarul Jan Laski îi prezintă regelui o rezoluție a Seimului polonez

întâmpla atunci, când țările care formaseră odinioară Dacia se aflau sub o singură cărmuire – pentru prima oară românească! –, dar unii au luat aminte și s-au bucurat ori întristat, după împrejurări.

Faptul că unii dintre români vor fi înțeles mesajul unității și latinității se vede din două exemple din epocă. Astfel, într-o proclamație către locuitorii Moldovei, lansată în februarie 1562, de către Iacob Heraclide (poreclit Despotul), acest principe se adresa supușilor săi, angajându-se „să lupte zi și noapte cu infidelii și blestemații turci [...], împreună cu voi [moldovenii], oameni viteji și neam războinic, coborâtori din valoroșii romani, care făcuseră lumea să se cutremure; și în acest fel, vom face să se cunoască de către lumea întreagă adevăratai romani și descendenții lor, iar numele nostru va fi nemuritor și vom cinsti imaginea părinților noștri”. Despot Vodă străin de țară și de neam, dar identificat de-acum cu supușii săi moldoveni nu avea de ce

să dea un astfel de document destinat moldovenilor, dacă aceștia nu ar fi înțeles nimic din el.

Al doilea exemplu confirmă această idee. În 1514 când lumea catolică pregătea o nouă cruciadă antiotomană Jan Laski, episcopul de Gnezno (Polonia), arăta într-un raport destinat Conciliului de

la Lateran ce rol important putea fi rezervat Moldovei în această întreprindere internațională. Pentru a-i convinge în acest sens pe înalții prelați catolici, episcopul polonez scria: „Căci ei [moldovenii] spun că sunt oștenii de odinioară ai românilor, trimiși aici pentru apărarea Pannoniei împotriva sciților...”. După cum se vede, nu ierarhul catolic polonez pretindea că moldovenii descind din romani, ci moldovenii înșiși „spuneau” acest lucru, se mândreau probabil cu el! Natural, nu trebuie să ne închipuim că acesta era un curent de masă, că toți moldovenii clamau în public obârșia lor romană. Dar unii dintre moldoveni știau și susțineau cu siguranță acest lucru, pe care Jan Laski nu face decât să-l consemneze cu exactitate. El nu spune că moldovenii se trag din romani, ci că moldovenii susțin acest lucru, ceea ce este semnificativ.

(Va urma)

Suspiciune față de datele recensământului a manifestat și Nicolae Lașcov, care a consemnat în cartea sa apărută cu ocazia centenarului răpirii Basarabiei: „Naționalitatea principală și cea mai veche din Basarabia o reprezintă moldovenii; conform datelor oficiale, ei constituie 48%, adică peste 920 de mii; în realitate, ei alcătuiesc până la 70% din populația totală“. În acest context el a explicat că românii din Moldova se numesc moldoveni.

Desigur, diferența dintre aceste valori și proporția românilor stabilită în urma realizării recensământului din 1897 este notabilă. Mai cu seamă, dacă o comparăm cu proporția admisă prin intermediul dispoziției sinodale din 1906, aceasta dublând-o aproape pe cea a recensământului. Este evident însă că aceste cifre, chiar dacă sunt oficiale (mă refer, în special, la cea din actul sinodal), nu reprezintă rezultatele unor recensăminte.

În 1907, când deținea funcția de director al școlilor din

Basarabia, V.N. Butovici a acumulat un bogat material etnografic, pe care l-a dat publicității în 1916, urmărind să studieze procesul „românizării rapide a populației nemoldovenesti, cu precădere a celei ucrainene“. În baza materialului statistic acumulat, el a menționat în legătură cu datele înregistrate în timpul recensământului: „Cea de a patra naționalitate, după număr, o reprezintă rușii. În realitate, numărul lor este mai mic decât cel pe care-l indică recensământul, deoarece împreună cu ei au fost incluși în calcule aproape toate persoanele instruite din gubernie care utilizează limba rusă literară“.

Principala acuzație adusă recensământului din 1897 a fost că i-a considerat ruși pe toți vorbitorii de limbă rusă. Ștefan Ciobanu scria că autoritățile rusești, de regulă, „îi considerau ruși pe moldovenii care știau rusește“, de aceea „moldovenii care vorbeau această limbă erau trecuți la rubrica ruși“. În opinia lui Ștefan Ciobanu, guvernul țar

rist a urmărit prin acest recensământ scopul „de a dovedi caracterul național rus al marului imperiu. Era de așteptat ca statisticile privitoare la regiunile periferice ale Rusiei, locuite de alte popoare, să fie dintre cele mai tendențioase. Guberniile în care locuiau polonezi, germani, lituanieni, letoni, bieloruși, estonieni, tătari, ucraineni etc. au furnizat cifre fanteziste“.

Arătând că, la recensământul din 1897, rușii din Basarabia au ajuns la un procent de 8% din totalul populației, academicianul L.S. Berg, geograf născut la Tighina, a scris în privința lor: „În cea mai mare parte este o populație alogenă, stabilită în orașe, care nu întotdeauna, din punctul de vedere al naționalității sale, aparțin etnicii ruse, dar care vorbesc în limba rusă“.

Nici sovieticii nu s-au ferit de adevăr

Nu vom trece cu vederea aprecierile date în acest sens

Români basarabeni fotografiați de francezul Jean Raoult în anul 1897, cel al realizării recensământului țarist

limbi. O altă situație s-a profilat din această perspectivă în mediul urban. Primul loc le-a revenit persoanelor care au învățat de la naștere limba ebraică, ele alcătuind 37,1% din totalul populației înregistrate în orașele basarabene. Treapta de mai jos au ocupat-o vorbitorii de limba rusă, cu 24,4%, apoi cei de limba ucraineană, cu 15,7%. Populația românească autohtonă s-a situat pe treapta a patra, cu 14,1%, după care au urmat celelalte minorități conlocuitoare, cu procente neînsemnate. Este cazul să remarcăm că în 1945, cu ocazia întocmirii unei informații cu privire la componența națională a Basarabiei, autoritățile sovietice au utilizat datele recensământului rusesc din 1897 publicate într-o enciclopedie sovietică, în care este consemnat: români – 48%.

Dintre cei 920.919 români incluși în registrele recensământului doar 4,5% locuiau în orașe. Mult mai urbanizați s-au dovedit a fi armenii (62,1% din 2.080 de locuitori), polonezii (52,6% din 11.696 de locuitori), grecii (52,4% din 2.737 de locuitori), cota-parte a acestor trei etnii fiind însă mică în cadrul populației urbane. De asemenea, un grad înalt de urbanizare îl aveau evreii (47,8% din 228.168 de locuitori) și rușii (45,9% din 155.774 de locuitori), mai mic ucrainenii (12,1% din 379.698 de locuitori) și bulgarii (11,2% din 103.225 de locuitori).

Problema lipsei românilor din orasele Basarabiei a fost

explicată astfel de istoricul Ștefan Ciobanu: „Dacă cineva ar voi să-și facă o idee oarecare asupra populației Basarabiei după orașele ei, ar cădea în cele mai cumplite greșeli. Orașele Basarabiei nu sunt emanația naturală a satelor din jurul lor, expresia logică a vieții locuitorilor din Basarabia, cu alte forme sociale și economice, dar cu același suflet, cu aceeași limbă, cu aceleași datini și obiceiuri. Orașele Basarabiei sunt cu desăvârșire străine sufletului poporului românesc dintre Prut și Nistru“

Profesorul și scriitorul Robert Vasilievici Orbinski observa la 1884 fenomenul rusificării elitelor din regiune: „În ceea ce privește intelectualitatea Basarabiei sau această pătură culturală, apoi ea se rusifică în toată Basarabia, cu o rapiditate uluitoare. Chiar și în familiile de naționalitate moldovenească din tagma superioară rar se

aude limba română, doar atunci când se întreține o conversație cu servitoarea. Aceeași situație există și în rândul grecilor și al armenilor, care la fel fac parte din această tagmă. Generația tânără vorbește și gândește în limba rusă”.

Un recensământ contestat

Analizele efectuate ulterior au demonstrat că rezultatele recensământului din anul 1897 în ceea ce privește componența națională a populației Basarabiei nu au reflectat veridic realitatea. Drepdovadă că cifrele privind populația românească au fost diminuate servește următorul exemplu. Curând după publicarea completă a rezultatelor recensământului în 1905, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse emite, la 31 octombrie 1906, o dispoziție cu privire la predarea limbii române în Seminarul Teologic din Chișinău, luându-se în considerare, precum se menționează în document, „necesitățile populației moldovenești cu pondere în Basarabia (până la 83%)”. Întâmplător oare a fost indicată această proporție într-un act oficial? Ori ea reflectă o stare de lucruri din Basarabia mai aproape de adevăr? Într-un referat prezentat în cadrul Adunării Zemstvei Guberniale a Basarabiei din 1907, Pantelimon Sinadino – medic, scriitor și om politic, de origine greacă – a subliniat că masa principală a populației Basarabiei o constituie moldovenii (75%).

*Carte poștală (avers)
pictată de Konstantin Gribanov
reprezentând provincia Basarabia
în a doua jumătate
a secolului al XIX-lea*

calitatea sa de primar al Chișinăului, a menționat că el este român.

Enumerând în manualul de geografie a Basarabiei, pe care l-a editat în 1878, etniile conlocuitoare, P.P. Soroca i-a numit, în primul rând, pe „moldoveni (români)”. În continuare a dat o succintă caracteristică etnicii băștinașe a Basarabiei, intitulând astfel capitolul respectiv: „Moldovenii sau românii, caracterul lor, obiceiurile și modul de viață”. Prin intermediul almanahului *Basarabia*, scos în 1903, la Moscova, P. Crușevan a informat cititorul că „moldovenii sau românii alcătuiesc partea principală a populației” Basarabiei.

Într-o monumentală lucrare despre Imperiul Rus, apărută în 1910 sub redacția lui V.P. Semionov-Tian-Șanski, se menționează că „populația Basarabiei actuale este constituită cu preponderență din moldo-valahi sau români – peste 920 de mii, ceea ce reprezintă 48% din toată populația. Ei se întâlnesc și în guberniile Herson (circa 6%) și Ekaterinoslav (până la 0,2%). Moldovenii provin de la daci sau geți, care s-au amestecat cu coloniștii români, de unde li se trage numele de român; vecinii îi numeau vlahi sau valahi”.

Contrar tezei privind „formarea nației moldovenești”, enunțată de reprezentanții școlii sovietice de istorie de la Chișinău, N. Moghileanski a afirmat într-un volum publicat în 1913 următoarele: „La început [a cărții sale – D.P.] au fost expuse pe scurt

Reversul cărții poștale pictate de Konstantin Gribov

difficultățile care s-au perindat în procesul de constituire a națiunii române, o parte a căreia – moldovenii – locuiește până astăzi în Basarabia. Tot acolo se menționează și despre infiltrarea pe aceste meleaguri a elementului slav, care însă, până la începutul secolului al XIX-lea, a fost supus influenței națiunii române și, treptat, era absorbit de această națiune, lăsând doar urme în limba și nomenclatura geografică. De la începutul secolului al XIX-lea, moldovenii basarabeni cad sub înfrăurirea civilizației ruse și pentru ei a început epoca izolării depline de statul român”. O definiție cât se poate de clară a dat-o savantul L.S. Berg, originar din Basarabia: „Moldovenii sunt români care populează Moldova, Basarabia și părțile învecinate cu Basarabia ale guberniilor Podolia și Herson”.

În anul anexării spațiului dintre Prut și Nistru la Imperiul Rus, masa dominantă a populației de pe acest spațiu o constituia elementul românesc autohton. Doar populația urbană, neimportantă sub aspect numeric în raport cu cea rurală, avea o compoziție etnică eterogenă.

După raptul Basarabiei, autocrația rusă a favorizat penetrarea pe teritoriul ei a diferitelor etnii cu scopul de a-l coloniza, circumstanță care a cauzat modificarea configurației etnice a populației de aici. Drept consecință, populația rurală, constituită, până la 1812, aproape cu desăvârșire din români, s-a transformat într-un mozaic etnic, iar cea urbană a devenit și mai eterogenă, diminuându-se, astfel, ponderea elementului autohton.

Deși Imperiul Rus era un stat multinațional, statisticile rusești au reflectat superficial aspectul etnic al populației. Ele conțin doar indici evaluați cu aproximație și rezultatele recensământului general al populației din 1897, care nu sunt obiective în privința structurii etnice.

Cu toate acestea, în totalul populației Basarabiei din perioada dominației autocrate ruse, proporția românilor a fost net superioară în raport cu celelalte naționalități conlocuitoare. Elementul românesc a predominat în mediul rural. În mod covârșitor, el preleva în județele Chișinău, Orhei, Iași și Soroca. În mediul urban populația românească era întrecută, din punct de vedere numeric, de alte etnii. ■

Alți români basarabeni surprinși de obiectivul francezului Jean Raoult

de către reprezentanții demografiei sovietice. T.A. Jdanko susține că datele recensământului din 1897 cu privire la structura etnică a populației „doar cu mari rezerve pot fi utilizate”. Într-un studiu despre componența etnică a populației Rusiei de la sfârșitul secolului al XIX-lea se subliniază că în timp ce recensământul din 1897 a stabilit numărul populației cu o exactitate suficientă, aceasta nu se poate spune despre determinarea structurii etnice. În viziunea autorilor acestui studiu (S.I. Bruk, V.M. Kabuzan) nu a fost corectă alegerea limbii materne ca indiciu de identificare a etnici, deoarece, „în condițiile evoluției proceselor de asimilare, înstrăinarea de propria naționalitate începe odată cu decizirea de limba maternă”. Ei au menționat că prezența în programele recensămintelor sovietice a ambilor indici referitori la etnie a făcut posibilă evidențierea raportului lor. Ca urmare, recensămintele efectuate în anii 1926, 1959, 1970 și 1979

au demonstrat o lipsă de concordanță între indicele naționalității și cel al limbii materne, întrucât unele persoane au declarat rusa drept limbă maternă. Astfel, conchideau autorii, „dacă am fi admis în calitate de indiciu determinant al apartenenței etnice datele referitoare la limba maternă, atunci s-ar fi constatat că numărul rușilor este depășit în cazul recensământului din 1926 cu 8,4%, din 1959 cu 8,9%, din 1970 cu 10,1% și din 1979 cu 11,2%”. Dacă vom recurge la ambii indici din 1926 (către acest an modificările indicilor de populație, comparativ cu indicii din perioada de până la 1917, nu erau semnificative), afirmau tot ei, apoi se poate constata că în urma determinării naționalității după limba maternă, în recensământul țarist, numărul rușilor a fost majorat cu aproximativ 8%. Respectiv, numărul armenilor, azerbaidjenilor, moldovenilor și al altor seminții din Imperiul Rus a fost diminuat cu 5-10%.

Pentru țar, moldovenii erau români

În acest context este important să remarcăm că în publicațiile din perioada țaristă românii din Basarabia erau numiți români sau moldoveni. Abordând în paginile *Buletinului provinciei Basarabia* problema referitoare la ameliorarea agriculturii basarabene, Gheorghe Gore vorbește despre „țărani români” din Basarabia. În articolul despre învățământul public din Basarabia, publicat în același organ oficial al administrației din Chișinău, Ioan Donceev a notat la 1870 că populația provinciei „este constituită din români, ruși, bulgari, nemți, evrei, armeni, greci și alte câteva etnii”. În cadrul unei ceremonii a oficialităților basarabene, la care era prezent însuși guvernatorul Basarabiei, E.E. Gangardt, desfășurată în ziua de 15 martie 1871, la Chișinău, unul dintre vorbitori, pe nume Kohmanski, referindu-se la meritele lui I.V. Cristi în

Garnitură de tramvai distrusă și abandonată

și Bechet, în patru valuri, începând cu ora 13.10.

La ora 11.50, formația inamică de bombardament a fost semnalată pe coasta Dalmatiei cu direcția nord-est, alertând sistemul de urmărire german din Balcani. La sud de Carpați, toate unitățile aeronauticii militare române și germane se aflau în alertă, ordonându-se, începând cu ora 12.10, „Atenție mărită!”, pentru toate grupurile de vânătoare. La ora 12.25 s-a ordonat deja „Alarmă de gradul 3”, indicând iminența unui atac aerian asupra teritoriului românesc. Pe terenurile de la Roșiorii de Vede, Pipera, Popești-Leordeni și Otopeni, piloții români de vânătoare din dispozitivul de apărare a teritoriului așteptau din clipă în clipă să decoleze pentru a intercepta formațiile de bombardiere americane. Primii care au decolat au fost piloții Grupului 1 de la Roșiorii de Vede, urmându-i, câteva minute mai târziu, cei din Grupurile 6 și 7 și Escadrila 53 Vânătoare, unități dislocate pe

aerodromurile din jurul Bucureștiului.

Primele două valuri de bombardiere americane au survolat Câmpia Română pe direcția Cetate – nord Caracal – Văleni (nord-vest de Roșiorii de Vede) – Lungulețu (punctul inițial de atac), de unde au luat cap compas 115°, care coincidea cu traseul căii ferate, pe porțiunea Triaj – Gara de Nord. Celelalte două valuri de bombardiere au avut un traseu ușor modificat, trecând pe lângă aerodromul din Roșiorii de Vede exact când avioanele IAR-80 și IAR-81 ale Grupului 1 Vânătoare se ridicau în aer.

Sublocotenentul aviator Gheorghe Gulan, din Grupul 1 Vânătoare, povestea cum a primit „botezul focului” în aceea zi: „După decolare cu toată escadrila [64 – n.n.], am urcat la 3.000 m, unde am văzut trecând deasupra noastră valuri de avioane de bombardament americane. Toată escadrila am

tras de manșe pentru a lua înălțime și am sfârșit prin răspândirea tuturor avioanelor noastre, care nu au fost capabile să răspundă dorinței noastre de a lua înălțime cât mai repede. Efectul a fost invers, am pierdut înălțime din cauza motoarelor cu putere mică, fiecare trebuind să reluăm manevrele pentru a ajunge la plafonul bombardierelor. Atunci când am ajuns deasupra Bucureștiului, am constatat că eram singur și că nu puteam să ajung la înălțimea la care zburau «Liberatoarele». Totuși, așa singur cum eram, m-am apropiat de un grup de 15-20 de avioane de bombardament, declanșând focul [...] de la distanța de aproximativ 500 m, fiind sub nivelul lor. În același timp, am observat că din bombardierele americane cădea o ploaie de zale și tuburi de cartușe de la mitralierele de bord. În această situație, am considerat că este mai bine să mă retrag, gândind că vor mai fi ocazii pentru alte confruntări. Aces-

Urmele bombardamentului la Gara de Nord

4 aprilie 1944

Un B-24 își lansează bombe (stânga) și un pilot de vânătoare român se pregătește de decolare pentru a intercepta bombardierele americane

● Exercițiul de alarmare devine alarmă reală ● Aviația noastră de vânătoare nu poate ajunge la înălțimea de zbor a americanilor ● De ce trage antiaeriana? ● Mitraliorul, rămas fără muniție, agită mitraliera ca să-i sperie pe vânători ● Un cimitir nou, pentru victimele bombardamentului

VIN AMERICANII... ȘI NE BOMBARDEAZĂ!

ALEXANDRU ARMĂ

La 4 aprilie 1944, Bucureștiul a fost atacat pentru prima dată de aviația americană. Sub sutele de imobile lovite de bombe au fost îngropați peste 5.000 de morți și răniți, iar alte câteva mii au rămas sinistrați. După numărul victimelor și al pagubelor produse, bombardamentul din 4 aprilie 1944 a fost cea mai mare tragedie pe care capitala României a înregistrat-o în secolul trecut.

Era o zi de marți, cu soare, caldă. În Capitală se desfășurau exercițiile pregătitoare în cazul atacurilor aeriene. Sirenele sunau prealarma, apoi alarma propriu-zisă. La ora 10.30 a sunat prealarma. Bucureștenii, care ieșiseră pe străzi ca să se bucure de vremea frumoasă, nu s-au îngrijorat, pentru că exercițiul fusese anunțat în presă cu următoarea precizare: „Cu ocazia acestui exercițiu

de prealarmare, activitatea nu-și va întrerupe cursul ei normal“. Nimeni nu știa însă că, la aceeași oră, o formație de 350 bombardiere de tip B-24 și B-17, aparținând Forței 15 Aeriene a S.U.A., decolase din sudul Italiei, având ca obiectiv Gara de Nord, Atelierele C.F.R. și triajul de la Chitila.

După ce au survolat Marea Adriatică, bombardierele americane au urmărit itinera-

rul nord Lacul Scutari–Kruševac–Vidin, în direcția României. Vremea urâtă de deasupra Balcanilor a făcut ca o parte din formație să abandoneze misiunea și să se întoarcă la bază. Și-au continuat zborul spre obiectiv doar 170 de bombardiere B-24 „Liberator“, din Grupurile 98, 376, 449, 450 și 451, majoritatea aparținând Escadrei 47 Aeriene. Au intrat în spațiul aerian românesc între Calafat

Case distruse în cartierul Tei

germană a fost inițial direcționată către Ploiești, pentru ca mai târziu să revină și să atace bombardierele americane pe drumul de întoarcere. Grupul 1 Vânătoare a acționat cu 24 de avioane IAR-80 și IAR-81 și a atacat inamicul atât pe drumul spre obiectiv cât și la întoarcere, revendicând patru victorii sigure și trei probabile. Grupul 6 Vânătoare, care a ridicat în aer 33 de avioane, a întâlnit inamicul la sud de București, urmărindu-l până la Dunăre. Piloții acestui grup au obținut patru victorii sigure și patru probabile. L-au pierdut în luptă pe locotenentul aviator Traian Rădulescu, care a fost găsit carbonizat în avion, lângă comuna Tomulești din județul Vlasca. La fel, Grupul 7, cu Escadrilele 57 și 58, a început atacul bombardierelor la est de București, continuându-l cu cele 18 avioane IAR-81C și Me-109G până în preajma Dunării, raportând o victorie sigură și patru probabile. În același sector au mai acționat și piloții din Escadrilele 53 Vânătoare (cu Me-109G) și 1 Vânătoare de noapte, din dispozitivul german de la Ziliștea (cu Me-110C3), care au revendi-

cat alte două victorii prin adjutantul aviator Cristea Chirvăsuță, dar au pierdut în luptă un avion Me-110C, care s-a prăbușit la 6 km de localitatea Rediu. Sublocotenentul aviator Gheorghe Stănciuc și sergentul mitralior

Gheorghe Drăgan care se aflau la bord au fost uciși. Artileria antiaeriană a intervenit prompt, însă efectele, după cum au declarat prizonierii americani capturați din avioanele doborâte, au fost reduse; din cauza înălțimii mari la care zburau (6.500-7.000 m), proiectilele apărării AA au explodat mult sub formațiile de bombardiere.

Din rândul bombardierelor americane care au atacat Bucureștiul zece au fost doborâte. Cele mai multe pierderi le-a suferit Grupul 449 care, din 28 de bombardiere B-24 participante la raid, a pierdut șapte, toate doborâte deasupra României. Bombardierul B-24 H (41-29258), care a căzut lângă satul Brânceni, făcea parte din acest grup. Din echipaj s-au salvat cu parașuta numai cinci aviatori americani. Printre ei se afla și pilotul, locotenentul John McCormick, care a fost prins împreună cu alt membru al

echipajului în comuna Țigănești, în apropierea orașului Alexandria. Acesta povestea: „Eram într-o formație de șase avioane care zburau la joasă altitudine. Liderul formației a virat brusc la dreapta, ceea ce ne-a lăsat cumva descopețiți... Eu eram în ultimul avion din formație și am fost doborât de un Messerschmitt [109 – n.n.]. Toți din formație fuseseră doborâți deja. Avionul de vânătoare mi-a distrus două dintre cele patru motoare și bombardierul a luat foc. Operatorul radio și unul dintre mitraliori erau în partea din față a avionului și au fost uciși pe loc. Mitraliorul din cupola de sus a rămas fără muniție, dar a continuat să miște mitraliera ca să mai sperie avioanele de vânătoare. Nu și-a părăsit postul și a fost ucis și el... Avionul luase foc și intrase în picaj. Am pierdut controlul și nici măcar nu ne puteam mișca mâinile din cauza forței gravitaționale... Când avionul a intrat în vrie și se îndrepta spre pământ, copilul și cu mine am sărit prin partea dreaptă și am putut să ne deschidem parașutele, în timp ce cei care au sărit prin stânga au fost zdrobiți de fuselaj...”

Se refac liniile distruse

tea au fost cu prisosință în zilele ce au urmat.”

La ora prânzului în București s-a dat alarma din nou. Oamenii se găseau la lucru sau cu diverse treburi în oraș. Conferențiarul universitar Ion Hudiță, care se întorcea de la Universitate în cartierul Vatra Luminoasă, își amintea: „De-abia m-am urcat în tramvai era unu și un sfert și s-a auzit alarma. Când să trecem de Piața Brătianu, sergenți de stradă și un comisar au oprit toate tramvaiele, invitând lumea să se adăpostească unde poate. Mă îndrept spre Piața Rosetti și văzând toată lumea alergând îngrozită, m-am adăpostit în gangul unei clădiri vechi.” Și profesorul Gheorghe Zane, de la Universitatea din Iași, se afla refugiat de câteva zile în București. Se ducea la Stația C.F.R. Basarab pentru a-și ridica bagajele, când s-a dat alarma. Nota în memoriile sale: „Alarmă ca și în zilele precedente. Populația a crezut că este vorba de un nou exercițiu și s-a ascuns în adăposturi.” El s-a conformat, dar alții, crezând că este un alt exercițiu, nu au mai luat în serios alarma, nebănuind ce avea să urmeze.

Câteva minute mai târziu în București s-a dezlănțuit infernul. Academicianul Dinu C. Giurescu, care avea 17 ani atunci, se adăpostise împreună cu familia în pivnița casei din strada Berzei 47. „Câteva minute liniște completă. Prea multă liniște. Apoi am auzit antiaeriana. Era aproape, la Statul Major pe Știrbei Vodă, la circa 200 m de casa noastră. Tunurile AA cu tragere rapidă

păcăneau ascuțit. Se încrucișau cu cele de calibru mare, cu detunături mai puternice și mai grave. De ce trag? Doar nu se aud avioanele! Ba da: un vuiet surd venea de departe. De vine mai precis. Se aud motoarele. AA trage tot mai frenetic. Deodată bufnituri repetate parcă veneau din pământ. Erau bombe... Zburau deasupra noastră. Un țuit prelungit, o explozie (nu prea mare), geamuri sparte, fragmente de cărămidă izbeau pereții casei care se zguduia. În primul moment nu ne-am dat seama dacă fusesem și noi loviți.” O bombă de calibru mic a căzut peste drum de casa familiei Giurescu, intrând printr-un geamlăc în demisolul unei clădiri mici, omorându-i pe cei adăpostiți acolo. Dacă ar fi fost lansată cu o secundă mai devreme, bomba ar fi căzut pe casa lor.

După ce sirenele au sunat încetarea alarmei, oamenii au început să iasă din adăposturi. În zonele lovite de bombe, aerul era plin de praf și fum de la clădirile distruse sau avariate. Curând au început să umblescă zvonuri că Gara de Nord și cartierul Grivița au fost rău lovite și sunt multe victime în trenurile cu refugiați din Moldova care așteptau în gară (*Magazin istoric*, nr. 12/2010; 9/2012). Împins de curiozitate, profesorul Ion Hudiță s-a deplasat chiar în după-amiaza acelei zile la fața locului și avea să constate dezastrul: „Vizităm cartierul

Ruine pe Bulevardul Cuza

Gării de Nord și Calea Griviței. Case dărâmate, copaci scoși din rădăcină, străzi pline de moloz, pe unde nici nu putem trece cu mașina. Cordoane de soldați și sergenți de stradă caută să dirijeze circulația. Ambulanțe și medici alcargă transportând răniți. Grupuri de soldați și cetățeni caută să scoată de sub dărâmături cadavrele celor morți și pe cei care mai pot fi în viață...” Gheorghe Zane s-a deplasat și el în zona afectată, constatând: „Gara de Nord, Gara Basarab Mărfuri, Calea Griviței grav lovite. Gara de pasageri, la acea oră, două după-amiaza, era înțesată de călători, toți sau aproape toți refugiați din Basarabia și Moldova. Pribegia lor lua aici sfârșit.”

După ce au scăpat de încărcătură, bombardierele americane au urcat la 8.000 m, făcând și mai dificilă interceptarea lor de către vânătorii români. În total, pentru interceptare, aviația română de vânătoare a acționat cu 81 de avioane, cărora li s-au mai adăugat alte 91 de aparate germane. Greul luptelor, care au durat aproape două ore, a fost susținut de piloții români, întrucât aviația de vânătoare

Alexandru Cretzianu și Mihai Antonescu, protagoniștii unor neînțelegeri uitate în fața interesului național; în fundal vechea clădire a Ministerului Afacerilor Străine și noua clădire a Președinției Consiliului de Miniștri

Prof. univ. dr. ION CALAFETEANU

Conflictul mocnit dintre Mihai Antonescu și Alexandru Cretzianu (a cărui prezentare am început-o în numărul trecut), s-a acutizat în timp. Să vedem cum s-a produs ruptura și care au fost consecințele ei.

Mihai Antonescu a primit referatul și, la 29 iulie 1941, a pus următoarea rezoluție: „Am dat instrucțiuni pentru punctul nostru de vedere și am explicat domnului Cretzianu care sunt considerațiile. Iluzia sa a unei înțelegeri cu Ucraina este cred prea repede dezmințită de realitate. De altfel, Ucraina nu este decât o nouă Rhenanie, tot atât de puțin divizibilă de Rusia cât a fost Rhenania de Germania. Domnul Cretzianu știe că în memorandumul scris de mine la 23 aprilie și [în] cel din mai [de fapt, iunie 1941 – n.n.] am

pus hotărât problema Ardealului, iar toată acțiunea diplomatică ce am dus, continuând pe a domnului General, este hotărât revendicatoare a Transilvaniei. De aceea, am adoptat formula ocupației militare în Transnistria până vom ajunge la o formulă precisă în ce privește soluția ce se va da problemei ruse. Revendicăm totuși protecția transnistrenilor“.

Această rezoluție demonstrează distanța ce separa pe ministrul Afacerilor Străine de primul său colaborator nu numai în aprecierea unei realități

internaționale extrem de volatile, dar și a unor evoluții în viitor. Dacă în ceea ce privește frontiera de răsărit și problema Transnistriei poziția lui Mihai Antonescu era una de „așteptare“, în vederea stabilirii unei soluții „precise“ în viitor, deosebindu-se clar de punctul de vedere al lui Al. Cretzianu și Iuliu Maniu, repudierea Dictatului de la Viena era împărțită de toți trei, dar evoluțiile viitoare vor evidenția deosebiri esențiale de metode și mijloace în atingerea acestui obiectiv național.

Din avioanele americane doborâte în acea zi au fost capturați 45 de aviatori americani (21 de ofițeri și 24 subofițeri), cel mai mare în grad fiind căpitanul Anthony D. Polink, din Grupul 449 (Escadrila 719). Conform declarațiilor prizonierilor americani pierderile mari suferite de Forța 15 Aeriană în această misiune s-au datorat faptului că escorta de vânătoare proprie nu a sosit la punctul de întâlnire cu bombardierele și „s-a reîntors la baze imediat după pătrunderea deasupra teritoriului românesc, lăsând bombardierele singure tocmai când aveau mai mare nevoie de protecție”. De asemenea, prizonierii americani au mai declarat că „aviația de vânătoare româno-germană a opus o puternică rezistență, atacând violent valurile de «Liberatoare» și apropiindu-se uneori până la 20-30 m de inamic, urmărind distrugerea lui cu orice preț.”

In ciuda intervenției aviației de vânătoare și a artileriei AA, pagubele în București au fost mari. Cele mai afectate au fost Atelierele Grivița, zona Gării de Nord, stația București-Militari, Direcția Medicală și Materni-

*Resturile unui B-24 căzut lângă București
și locotenentul John McCormick*

tatea C.F.R. De asemenea, au mai fost distruse sau avariate liniile C.F.R. din halta Grivița, stația București-Mărfuri și din triajul București, unde 1.000 de vagoane au fost incendiate. Bombele americane au căzut și în zonele aferente transporturilor C.F.R., în zona centrală și în unele cartiere ale Capitalei, lovind Liceul „Aurel Vlaicu”, localul Cretzulescu, Circa 33 Poliție, Judecătoria Ocolului 8 Urban, Școala Politehnică, Institutul „Cantacuzino”, Institutul Botanic, Imprimeria și Manutanța Armatei. Pagube importante s-au înregistrat la Uzina Electrică Grozăvești, la Uzina de Apă și la rețeaua de conducte, precum și la rețeaua de transport în comun (S.T.B.). În zona centrală au fost grav avariate

hotelurile „Athenée Palace”, „Ambasador”, „Splendid”, „Papadopol”, blocurile „Generală”, „Mica”, „Kapriel”, „Băicoianu”, „Moara Românească”, „Banca de Credit” și rafinăria de petrol „Blank”. Sub sutele de imobile dărâmate au fost îngropați peste 5.000 de morți și răniți, majoritatea femei, copii și bătrâni, unii dintre ei nemăi fiind găsiți niciodată de familie. Atunci și-a pierdut viața și cunoscutul actor Vasile Vasilache, care împreună cu Nicolae Stroe forma celebrul cuplu umoristic al populației emisiunii de radio „Ora veselă”. Majoritatea victimelor bombardamentului a fost îngropată într-un cimetir nou, numit „4 aprilie”, în cartierul Giulești. ■

**Radio
România
București fm** [98,3 FM]

să faceți, atunci când, la capătul acțiunii diplomatice din ultimele trei luni, ridic diplomația noastră la un act de onoare, declarând caduc actul de la Viena“.

Reproșurile lui Ică erau nesfârșite: „V-am arătat o cordialitate în raporturile personale, pe care n-ați știut-o cinsti“; „Am trecut peste foarte multe împrejurări din trecut și lucruri în prezent, închipuindu-mi că până la urmă omul din Dvs. va avea loialitatea înțelegerii unei munci chinuitoare, pe care am întins-o mai ales în ultimele șase luni, de la sectoarele cele mai grele, ale aprovizionării, ale ordinii publice și ale administrației interne, până la propagandă, la măsuri de apărare națională și la afacerile externe“.

Ministrul de Externe făcea remarci critice cu privire la modul în care omul Al. Cretzianu se achitase de sarcinile ce-i reveniseră în cadrul ministerului în calitate sa de secretar general. Astfel, amintea că într-o inspecție „anunțată“ făcută în Arhiva ministerului – a cărei coordonare în plan administrativ cădea în sarcina secretarului general – a găsit-o „într-o stare deplorabilă“. Exemplul clasic era legat de dosarul Conferinței de la Craiova ce a stabilit condițiile în care urma să se facă cedarea teritoriului Dobrogei de Sud către Bulgaria: a găsit pagini dactilografiate dintr-un articol despre folclorul românesc, decupări din ziare cu hărți etc., „străine cu totul de problemele dosarului, și o infinitate de alte acte într-o absolută dezordine“. Urma încă un reproș: „Decât să vă îngăduiți să tutelați politica externă a mareșalului Antonescu și să

Banchetul în cinstea lui Eugen Filotti, ministrul României la Ankara, aprilie 1935 (cu Pamfil Șeicaru, în picioare)

vorbiți în termeni atât de puțin eleganți despre munca pe care am dus-o la Ministerul de Externe timp de trei luni, depășindu-vă atribuțiile de secretar general, cred că făceați mai bine dacă vă mențineți în cadrul lor și vă făceați datoria, ocupându-vă de administrația Ministerului de Externe și de arhivele lui“.

Acuzele erau total nedrepte. În primul rând, neîndoielnic că problema organizării arhivei era una dintre atribuțiile ce cădeau, în plan administrativ, în sarcina secretarului general, dar nu printre prioritățile acestuia. El supraveghea și coordona lucrările departamentului și semna, prin delegație, în locul ministrului. Problemele curente ale M.A.S. ocupau însă majoritatea timpului secretarului general, care nu era un simplu funcționar, cum insinua Ică Antonescu. În al doilea rând, în negocierile care au avut loc

la Craiova, argumentele etnografice, folclorice, hărțile etc. au avut și ele rostul lor în apărarea intereselor statului român. În aceste condiții, era absolut normală prezența unor articole despre folclorul românesc, diverse hărți etc. Departe de a constitui un motiv de critică, prezența lor era dovadă de profesionalism a diplomației românești, iar „dosarul“ Conferinței de la Craiova era compus în fapt din zeci și zeci de alte dosare cu lucrările Conferinței ce fuseseră transferate de curând și documentele nu putuseră fi ordonate într-o perioadă de timp atât de scurtă. În Arhiva M.A.E. există astăzi un fond special „Tratatul de la Craiova“, cu sute de dosare.

Nu pieirea, ci salvarea păcătosului

Scrisoarea lui M. Antonescu se încheia astfel: „Așadar, domnule Cretzianu, să nu mai vorbim despre condițiile colaborării dintre noi. Eu am avut eleganța să pun pe o cerere a Dvs. de desărcinare o rezoluție de mulțumiri pentru munca pe care ați depus-o“, fiind trecută prin Registratura Generală a M.A.S. cu numărul 74.369.

Peste ani, referindu-se la scrisoarea pe care o primise din partea lui Mihai Antonescu, Al. Cretzianu își amintea: „Mi-a scris o scrisoare în care spunea că, ținând seama de calitatea mea precedentă de secretar general al Ministerului Afacerilor Străine, cu o competență pur administrativă, el nu poate aproba critica mea la adresa actualei politici externe...“.

Alexandru Cretzianu a primit scrisoarea lui Mihai Anto-

Înțelegerea cu Ucraina, o iluzie?

După ce a luat cunoștință de rezoluția ministrului pe referatul din 23 iulie 1941, surmenat, secretarul general i-a cerut lui Mihai Antonescu – iar acesta a fost de acord – să-i acorde o lună de concediu. „Am încercat să-mi reiau lucrul în mod normal după acest concediu – mărturisea Alexandru Cretzianu –, dar fiecare zi ce trece nu face decât să mă întărească în hotărârea mea de a demisiona”.

La părerile lui Cretzianu s-au adăugat și opiniile exprimate de trei dintre „reprezentanții noștri cei mai distinși în străinătate”: Vasile Grigorcea, ministrul României la Roma, Raoul Bossy, ministrul României la Berlin, și Eugen Filotti, ministrul României la Budapesta. „Fără a se fi putut concerta, în mod spontan ei au manifestat o unitate de vederi impresionantă, atrăgând în special atențiunea guvernului asupra periclitării, prin planurile expansioniste peste Nistru, a drepturilor noastre asupra Transilvaniei”.

Brutus Coste, însărcinatul cu afaceri al României la Washington, urma să informeze guvernul american că guvernul român „nu va formula nicio revendicare teritorială dincolo de Nistru înainte de a cunoaște soluția definitivă a păcii rusești”.

Dar regimul „de simplă ocupație militară” în Transnistria era dezmințit de administrația civilă românească, guver-

Brutus Coste, diplomat român, însărcinatul cu afaceri al României la Washington și în alte capitale ale lumii, lider al mișcării refugiaților români după 1945

natorul, prefectii și subprefecții civili ținând discursuri în care vorbeau de „desrobirea” teritoriului, iar campaniile de presă de la București afirmau drepturile noastre asupra Transnistriei și vehiculau ideea organizării unui plebiscit.

În opinia secretarului general al M.A.S., trebuia începută o acțiune imediată pentru un schimb de populațiuni între elemente slave din Basarabia

și Bucovina și români transnistreni.

La 6 octombrie, scrisoarea și memoriul-anexă ale lui Al. Cretzianu au fost înaintate prin Registratura Generală a M.A.S., iar conținutul lor a putut fi cunoscut și comentat de mai multe persoane. Mihai Antonescu, în culmea iritării, i-a cerut acestuia să-și retragă memoriul; în caz contrar, l-a amenințat pe Al. Cretzianu „cu sancționarea publică: punerea în disponibilitate”, ceea ce s-a și întâmplat, întrucât Al. Cretzianu a refuzat să-și retragă memoriul.

Scandalul dosarului Craiova

Mihai Antonescu refuza să răspundă observațiilor și acuzelor făcute la adresa sa, explicându-și poziția printr-un „îndoit motiv”: era inadmisibil ca „secretarul general să-și îngăduie polemici cu ministrul său și, în al doilea rând, nega „autoritatea” acestuia de „a atinge” („oricât de abil și de indirect”) politica externă a Guvernului („care este a Mareșalului Antonescu, nu numai a mea”) și de „a vorbi” despre politica externă promovată de M. Antonescu însuși „în ultimele trei luni”.

Acuzele erau adresate direct, deschis lui Alexandru Cretzianu: „Dvs. ați aparținut acelei epoci și n-am găsit în arhiva Ministerului de Externe rezerve asupra politicii care a dus la trădarea pământurilor românești, așa cum vă îngăduiți azi

Roma, 18 octombrie 1939, ministrul României, Raoul Bossy (al treilea din stânga), prezintă scrisorile de acreditare

Întrucât ultimul nu înțelegea să facă primul pas, iar vicepremierului îi era foarte greu să-l facă el, s-a ajuns în final la formula unei întâlniri „întâmplătoare” între cei doi, în fapt, aranjată cu grijă de oameni apropiați ambilor.

Camil Deme-trescu ne prezintă „scenariul” în care a fost implicat ca factor principal Gheorghe Davidescu, secretar general al Externelor. Într-o zi, acesta se adresează secretarei, doamna Florica Spirescu, că „la ora x va veni dl. Cretzianu și te rog să-l introduci la mine”. Ceea ce s-a și întâmplat. După care, ministrul M. Antonescu a trecut în vizită, neanunțat, pe la secretarul general, unde surpriză! a dat „cu mare plăcere de fostul și

Tighina, pomenirea eroilor căzuți pentru dezrobirea Transnistriei

distinsul său colaborator”. În biroul lui Gh. Davidescu a avut loc o discuție în trei, după care gazda s-a retras și M. Antonescu și Al. Cretzianu au rămas singuri și până la urmă s-au înțeles, rămânând stabilit ca Al. Cretzianu să plece ministru la Ankara. După întâlnire, M. Antonescu i-a declarat încântat diplomatului Gh. Barbul: „Barbule, am găsit omul!” Ceea ce era adevărat.

Misiunea lui Al. Cretzianu la Ankara întrunea acordul tuturor forțelor politice și în primul rând al liderului opoziției democratice din România, Iuliu Maniu. Ea venea însă și ca un fel de mea culpa din partea lui M. Antonescu față de cele petrecute cu doi ani în urmă. Dar evenimentul

avea și o altă semnificație, mult mai profundă: în fața unui interes național superior; orgoliile, interesele personale, neînțelegerile etc. trebuia să înceteze și să facă loc înțelegerii, solidarității, acțiunii comune.

Desigur, la fel precum evenimentul din 1941, și numirea lui Al. Cretzianu la Ankara a fost comentată public, dar în special în rândul corpului diplomatic acreditat la București. ■

DIN COLONIILE SPANIOLE

(Criptografie: 4, 8, 8, 2, 3)

VW X R K T C U U

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția rebusului **AVENTURĂ LA POLI**, din nr. 3/2014

SCOTT – EREBUS – HORN – AVAL – DU – ARA – ACADEA – D – CARAVANA – MAI – KB – ROSS – TARC – LIN – CA – BARCA – EI – MA – SIR – A – T – SOTII – GD – T – OSAR – SCRIERE – NINSOARE – CER – SIAL – IGIENA – STI – AMUNDSEN.

Soluția jocului **Bătălia de la Gergovia (52 î.H.)**, din nr. 3/2014

ACUM ÎNCEPE VERCINGETORIX SĂ SE APERE

(A – CU – M / ÎN – CE – PE – VE – R / C – IN – GE / T – ORI – X / SASE – A – PE – RE)

nescu la 29 octombrie, iar la 1 noiembrie deja scrisoarea de răspuns era gata. În primul rând arăta Al. Cretzianu „am încetat de a ocupa funcțiunea de subsecretar de Stat la Ministerul Afacerilor Străine la data de 3 iulie 1940, când am refuzat să fac parte din noul guvern format de dl. Gigurtu“. În al doilea rând, Al. Cretzianu se referea

la „actele de prăbușire“ avute în vedere de Mihai Antonescu, spunând că există un singur act internațional purtând iscălitura sa: Tratatul de la Craiova din 7 septembrie 1940.

Scrisoarea din 1 noiembrie 1941 marca sfârșitul schimbului de scrisori dintre Al. Cretzianu și Mihai Antonescu. Ultimul însă nu putea uita criticile la care fusese supus de „un fost diplomat“, care avea „numai competențe administrative“

Peste doi ani după cum vom vedea își va schimba opiniile. În anii 1941 și 1942, Mihai Antonescu obișnuia să amintească și să critice în fața Corpului Diplomatic din M.A.S. pe „omul, un domn, care și-a permis să-l critice pe domnul mareșal“, dar fără să-i pronunțe numele. Toți știau însă că era vorba de Alexandru Cretzianu. Iar când îi convoca pe înalții funcționari din conducerea ministerului în sala mare a Palatului Sturdza – arăta Camil Demetrescu –, M.

Mihai Antonescu în vizita în Italia alături de Benito Mussolini, iunie 1943

Antonescu „nu pierdea ocazia niciodată – știam și noi, cei tineri, râdeam pe înfundate că venea matematic rândul *Universului*. După ce ne trata de «ligiști» (foști!), fără să insiste prea mult, pentru că și el fusese și ne legau vechi amintiri, ajungea cu reproșurile la adresa «vechii conducerei» (era Cretzianu), pe care o cita cu un necaz jignit, fără a pomeni însă nominal pe vinovat, care lucra «în dezordine, am găsit în dosarul x al Direcției Politice un număr al *Universului*, care n-avea ce căuta acolo!», dar fără să afirme că Al. Cretzianu l-ar fi

uitat acolo; când îl pomenea pe acesta, Mihai Antonescu folosea expresia: „pe vremea domnului Cretzianu“.

Totuși, pentru a completa imaginea ministrului Afacerilor Străine, să amintim că la aceste ședințe îi plăcea să afirme „că nu a voit niciodată în viață «pieirea păcătosului, ci salvarea lui». Este adevărat – admitea

Camil Demetrescu – că deși violent, nu a pedepsit decât arareori. Și dacă era rugat să facă un serviciu sau să dea un ajutor nu refuza niciodată“.

O întâmplare și un interes național

Trecuseră doi ani de la demisia lui Alexandru Cretzianu, când, în condițiile în care în România atât guvernul, cât și opoziția, căutau stabilirea unor contacte cu Națiunile Unite – în special cu Statele Unite și Marea Britanie –, în vederea scoaterii țării din război, numele lui Alexandru Cretzianu este luat în considerare pentru trimiterea lui în misiune în străinătate. În țară, numirea lui ca ministru plenipotențiar la Ankara este agreată și de guvern, și de opoziție, iar numele lui este acceptat și în afară. Dar pentru aceasta era de neocolit o întâlnire și un acord între Mihai Antonescu și Alexandru Cretzianu.

Inaugurarea expoziției dedicate Transnistriei; în fotografie Maria Antonescu, G. Alexianu și Mihai Antonescu, 16 octombrie 1942

Două dintre lucrările profesorului Damian P. Bogdan: Acte moldovenești dinaintea de Ștefan cel Mare...

Bilet rezervat la examen

Istoria Universală Contemporană era predată de Nathan Lupu, cu care făcusem și cursul de *Socialism Științific* în anul I. Era înalt, cu fruntea bombată și o chelie „ascunsă”, solid, elegant, sobru. Nathan Lupu era cunoscut mai curând ca secretarul Biroului Organizației de Bază al P.M.R. Făcuse studii în U.R.S.S., de unde se întorsese cu titlul de candidat în științe, și fusese numit direct conferențiar universitar. Avea cursul scris, bine redactat, metodic, pe care nu-l citea „rând cu rând”. Am aflat ulterior de la Constantin Botoran, devenit preparator la Catedra de Istorie Universală, că, de fapt, Lupu ne prezenta rezumatul unui manual sovietic. Atunci când profesorului i-a ajuns la urechi despre această dezvăluire, Botoran a trebuit să-și caute altă slujbă.

Printre materiile studiate și oamenii întâlniți se află și Iorgu Stoian, conferențiarul care preda *Epigrafia Latină*, poreclit Bocu; un bărbat vânos, cu capul mare, cu ceafa groasă (se zicea că ar fi bul-

gar), care umbla mereu cu un sacou gri pepit, cămașă în carouri și cravată cu dungă. Seminarul era cam școlăresc: citeam după planșe, făceam traduceri și comentam textele. Profesorul nu părea interesat ca toți studenții să participe la discuții, astfel că lucra cu trei-patru dintre aceștia. Deși nu ridicam mâna, eu eram „clientul” său permanent, spre distracția colegilor, care atunci când profesorul mă numea, începeau să râdă. Spre sfârșitul semestrului, într-o pauză, l-am întrebat de ce mă solicită mereu pe mine, iar pe alții nu i-a ascultat niciodată.

Profesorul Ladislau Bányai

Stoian mi-a spus, spre surprinderea mea, că știe că sunt nepotul lui Almaș și trebuie să fiu foarte bine pregătit, pentru a nu-mi face unchiul de râs. Iorgu Stoian era un excelent epigrafist; a fost cel care a descifrat în acei ani numeroase inscripții descoperite la Tomis și Histria, pe baza cărora a publicat lucrări apreciate de specialiști.

Paleografia Slavă ne era predată de conferențiarul Damian P. Bogdan, un domn înalt și slab, cu părul lins dat peste cap, ochelari cu ramă groasă, sacou și pantaloni de

aceeași culoare. Damian P. Bogdan era convins că fără paleografie slavă nu puteam înțelege istoria medievală, drept care era foarte stăruitor. *Manualul de paleografie slavo-română*, publicat de el în 1936, rămăsese cartea de referință pentru arhiviști și nu numai. La seminar lucra ca un meșter, care nu are timp de pierdut, pentru că era mult de lucru: ne traducea texte, ne explica sensul cuvintelor, instituțiile și evoluția lor, cum să deosebim un document autentic de unul fals etc. Orele, planificate de la 12.00 la 14.00, erau obositoare, astfel că încercam tot felul de subterfugii pentru a „scăpa” mai devreme (aveam o sedință, se închidea cantina la ora 14.00, trebuia să fim la Facultatea de Drept pentru selecția la corul Universității etc. etc.). În urma unor asemenea stăruințe accepta să ne dea drumul cu cinci minute mai devreme.

Paleografia Latină o făceam cu lectorul Radu Manolescu, tânăr, îmbrăcat îngrijit (costum maro, cămașă albă sau bej, cravată asortată); avea un defect la un picior și se folosea de baston. Se asemena

... și Manual de paleografie slavo-română (coautor Henri Stahl)

**Profesori ai Facultății de Istorie,
Universitatea din București
și foștii lor studenți, unii ajunși profesori**

Seria amintirilor despre profesorii din facultate ai istoricului Ioan Scurtu continuă în acest număr cu personalități care au marcat istoria Facultății de Istorie a Universității București, precum și istoriografia românească, dar și cu profesori – unii pe drept, alții pe nedrept – uitați. Ioan Scurtu a fost student între anii 1957-1962.

PROFESORII MEI

Prof. univ. dr. IOAN SCURTU

În anul IV se predă istoria contemporană, iar cursul de Istoria Contemporană a României era susținut de conferențiarul Vasile Hurmuz, cu studii făcute în U.R.S.S., care venise în facultate direct conferențiar. Cursul său urma periodizarea oficială: anii avântului revoluționar (1918-1921), stabilizarea relativă și vremelnică a capitalismului (1922-1928), criza economică (1929-1933), fascizarea țării (1934-1938), dictatura regală (1938-1940), dictatura militară-fascistă (1940-1944), revoluția democrat-populară (1944-1947), construirea socialismului (după 1947).

Hurmuz se ghida după lucrarea *Lecții în ajutorul celor care studiază istoria P.M.R.*, recent editată de Institutul de Istorie a Partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., în care accentul era pus pe lupta de clasă, dar ne vorbea și despre viața politică, politica externă, cu sublinierea faptului că burghezia era o clasă reacționară, care nu urmărea decât propriile interese, ce uneori se suprapuneau peste cele naționale. Înalt,

zvelt, cu părul mare și des, cu fața puternic ridată (deși era tânăr, avea doar 44 ani), Hurmuz urca la catedră, scotea din geantă un dosar cu pagini dactilografiate, pe care le citea. Nu avea o dicție bună, vorbea încet, cu ochii pe foile din față, unele cuvinte erau rostite pe jumătate, astfel că uneori nu înțelegeam ce spune. Dintre toți profesorii, Hurmuz avea cele mai apropiate relații cu studenții, pe câțiva băieți îi invita la res-

taurant sau la dânsul acasă, la „un pahar de vin”. M-am numărat și eu de câteva ori printre aceștia, prilej cu care l-am ascultat vorbind despre regele Ferdinand, Nicolae Iorga, Nicolae Titulescu, Ion I.C. Brătianu, cu totul altfel decât ni-i prezentase la curs. Deși nu ne-a spus-o explicit, ne dădea de înțeles că exista o „istorie oficială” pe care o predă, pentru că așa se cerea, și una „reală”, pe care era bine să o știm.

Nathan Lupu

cursul său (nu i-am spus nici odată cum am reușit să ținem minte atâtea sate).

Profesorul Ladislau Bányai, fost rector al Universității „Bolyai” din Cluj (1952-1956), venise de puțin timp în București. Era deputat în Marea Adunare Națională și director adjunct al Institutului de Istorie din cadrul Academiei R.P.R. Ne predă un curs despre „frăția de luptă a oamenilor muncii români, maghiari și de alte naționalități împotriva pericolului fascist”. Profesorul avea un puternic accent maghiar și uneori căuta cuvântul potrivit pentru a se exprima în limba română. De fapt, ne povestea despre activitatea sa în calitate de secretar general al MADOSZ-ului, dar și despre studiile sale universitare la Grenoble și Paris.

Într-o după-amiază a venit la cercul studențesc de istorie contemporană a României, unde eu am prezentat o comunicare despre Acordul de la Băcia, din 24 septembrie 1935. Profesorul Bányai a luat cuvântul și m-a lăudat, zicând că sunt un adevărat cercetător, după care a adăugat foarte multe elemente noi, ca unul care semnase, în numele MADOSZ-ului, acel acord cu

Petru Groza, președintele Frontului Plugarilor.

Cum mi-am ales cariera

Cu lectorul Aron Petric am făcut două cursuri: *Metodica Predării Istoriei* și *Criza economică din 1929-1933*. Venea din învățământul liceal, astfel că știa la perfecție toate „tainele” ace-

storia. Avea o expunere clară, deși cu multe elemente tehnice: intrarea la clasă, prezența elevilor, verificarea, notarea și justificarea fiecărei note, predarea, fixarea cunoștințelor. Ne făcea scheme la tablă cu planuri de lecții (curente, de sinteză, recapitulative) și planificarea activităților pe trimestru și pe întregul an. Chiar și un curs arid, precum cel privind criza economică, devenea agreabil și ușor de asimilat. Petric era un domn înalt, slăbuț, cu o frunte boltită, elegant și de un calm absolut. Nimic nu-l deranja (nici când secretara facultății intra peste dânsul la curs pentru a-l anunța că trebuie să meargă urgent la o ședință).

Pe lângă ideologizarea istoriei și urmărirea liniei partidului, o parte consistentă a planului de învățământ cuprindea științele sociale: în anul I *Socialism Științific*, predat de Nathan Lupu; în anul II, *Economie Politică*, predată de Emil Prahoveanu, care vorbea uitându-se spre fereastră, făcând totală abstracție de existența noastră. *Materialismul Dialectic și Istoric*, în anul IV, era predat de lectorul Ovidiu Trăsnea, care se credea la

Facultatea de Filosofie, astfel că folosea un vocabular elevat, pe care noi, cei de la Istorie, nu prea îl înțelegeam. Ovidiu Trăsnea venea adesea la reuniunile noastre tovarășești, invita studențele la dans, se simțea bine printre viitorii istorici. Seminariile le făceam cu asistenta Ioana Smirnov – drăguță, tânără și extrem de comunicativă. Ne explica „pe limba noastră” noțiunile filosofice cu care opera domnul Trăsnea.

În anii studenției mele la Facultatea de Istorie predau la celelalte grupe de specializare profesori precum: Andrei Oțetea, Mihail Berza, Didi Rosensweig (Istorie Universală), Dionisie Pippidi, Dumitru Tudor (Istorie Veche), Ion Ionașcu, Gheorghe T. Ionescu (Arhivistică), dar noi, cei de la secția de Istoria României, nu am făcut nicio oră cu aceștia.

Pe parcursul celor cinci ani am înțeles că pentru profesorii de la istoria veche și medie era mai ușor să spună lucrurilor pe nume, în timp ce pentru cei de la modernă și contemporană era foarte greu, exigențele politice afectând grav conținutul cursurilor. Cei mai mulți se temeau să nu facă greșeli ideologice, care puteau avea consecințe pentru cariera lor universitară. Pe de altă parte, simțeam o comoditate „funcționarească”, pe care cei mai mulți o practicau fără convingere. Dar existau și câțiva profesori care căutau să se descotorosească de schema oficială, de documentele de partid, fapt ce impunea un anumit curaj, o doză de risc, dar și de inteligență, pentru a înșela vigilența „politrucilor”. În acest context, am hotărât să cunosc și să transmit istoria așa cum a fost, cu cât mai puține intruziuni politice. ■

ca stil de lucru cu Damian P. Bogdan, dar strădania sa se lovea de precaritatea cunoștințelor noastre de limbă latină. Cum doream să iau o notă mare, am învățat pe de rost cele 11 planșe, iar la teorie stăteam bine. La consultația de dinainte de examen, colegii i-au propus să renunțe la o planșă foarte grea, care începea cu „Nos provinciales...”, iar domnul Manolescu a acceptat. Eu nu am fost de acord, zicând că trebuie să știu toată materia și, derutat, Manolescu a zis că nu o mai scoate. Colegii s-au uitat urât la mine. A doua zi examenul; domnul Manolescu a scos din caietul în care avea consemnată activitatea noastră la seminar un bilet, arătându-mi-l cu degetul. Era cel cu planșa cu „Nos provinciales...”. Am

Dumitru Almaș

înțeles că biletul a fost păstrat special pentru mine, astfel că am fost cu toții satisfăcuți: colegii că nu le-a căzut biletul cu pricina, eu că nu am muncit în zadar și am luat nota 10, iar domnul Manolescu că a evitat orice dispută. În anii studenției mele, Radu Manolescu se afla în plină perioadă de afirmare științifică, studiile sale privind comerțul Brașovului cu Țara Românească și Moldova fiind deja remarcate de specialiști.

Răscoalele de pe... bănci

Încă de la sfârșitul anului III se făcea repartizarea pe cele cinci grupe de specializare: *Istoria României, Istoria Universală, Istoria U.R.S.S., Istoria Veche și Arheologie, Arhivistică*. Studenții făceau opțiuni, după care urma „echilibrarea”, pentru a exista un număr aproximativ egal în fiecare grupă (cele mai „vitregite” erau Istoria U.R.S.S. și Arhivistica), criteriul fiind notele obținute la respectivele materii. Eu am fost printre cei norocoși, fiind acceptat în grupa de Istoria României. Ca urmare, am făcut cursuri și seminarii speciale (le ziceam noi, dar de fapt erau de specializare) cu Gheorghe Ștefan (veche), Gheorghe Georgescu-Buzău (medievală), Vasile Maciu, Constantin Corbu (modernă), Aron Petric, Ladislau Banyai, Vasile Hurmuz (contemporană).

Lectorul Constantin Corbu predă un curs privind răscoalele țărănești de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea, despre care publicase mai multe studii. Tânăr, de statură mijlocie, păr des, negru și puțin ondulat, îmbrăcat cam neglijent, venea târziu la curs, făcea

Radu Manolescu

pauze lungi, timp în care fuma câte trei-patru țigări, aprinzându-le una de la alta. Nu avea o dicție bună, astfel că înțelegeam cu greu numele zecilor de sate unde au avut loc răscoale. Ne spunea că nu trebuie să le ținem minte pe toate, ci să reținem cauza principală: lipsa de pământ și județul unde au avut loc. Cu o seară înainte, am venit cu toții (eram 12 în grupă) la facultate, în sala unde urma să se desfășoare examenul. Am luat în „primire” toți câte o bancă, pe care am scris cu creionul anul și satele în care au avut loc răscoale. La sfârșit am făcut o repetiție, ca fiecare să știm banca și anul, după care am plecat mulțumiți. A doua zi, totul a mers „strună”. Corbu era încântat, ne-a dat la toți 10 și ne-a lăudat ani în șir, dându-ne exemplul de studenți care și-au însușit temeinic

De aceea, înainte de a aprofunda aceste constatări, cred că este util și interesant să comparăm informațiile lui Diodor din Sicilia despre ospățul lui Dromichaies cu alte două banchete similare, puțin cunoscute istoricilor români, banchete care au avut loc înainte de cel povestit aici.

Primul în ordine cronologică se găsește la Herodot și a avut loc în anul 497 î.H. după bătălia de la Platea, în care armata persană a lui Xerxes a fost înfrântă de coaliția orașelor grecești. Protagonistii au fost aici Mardonius, ginerele lui Darius și comandant militar al perșilor, pe de o parte, generalul Pausanias, care comanda corpul expediționar spartan, și, în fine, ceilalți comandanți greci. „Se mai povestește și aceasta. Fugind din Grecia, Xerxes îi lăsase lui Mardonius tot mobilierul său personal. Când Pausanias a văzut acest mobilier, obiecte de aur și argint, stofe de culori diferite, a ordonat brutarilor și bucătarilor [persani] să-i prepare un ospăț precum cele pe care obișnuia să le ia Mardonius, și ei au făcut ceea ce li se poruncise. La vederea paturilor aurite și argintate acoperite cu perne, a meselor împodobite cu aur și cu argint și a somptuoaselor preparative de ospăț, Pausanias a fost stupefiat de luxul care i se oferea în fața ochilor și pentru a râde și a-i înveseli [pe ceilalți] a ordonat servitorilor săi să-i prepare un ospăț după moda spartană. Și o dată făcut, diferența [între cele două] era atât de mare, încât izbucnind în râs, a trimis după cei-

Demetrios Poliorketes

lalți generali ai grecilor. Când au fost cu toții adunați, el le-a spus, arătându-le cele două ospețe: «Bărbați greci, iată de ce v-am convocat: am vrut să vă arăt nebunia comandantului perșilor, care, trăind după cum vedeți, a venit să ne atace pentru a ne răpi ceea ce avem ca să trăim atât de sărăcăcios».

Comparația lui Pausanias amintește avertismentul pe care înțeleptul Sandanis l-a dat regelui Cresus (560-546 î.H.) al Lydiei, pe

când acesta se pregătea să atace Persia, în vremea aceea o putere regională. „Stăpâne, iată cine sunt bărbații împotriva cărora pregătești război: ei poartă pantaloni de piele și toate hainele lor sunt făcute din piei; ei nu mănâncă ce doresc, ci ceea ce au, căci țara lor este pietroasă; ei nu cunosc vinul, apa este singura lor băutură; nu au smochine la desert, n-au nimica bun. Dacă vei fi învingător, ce vei lua unor oameni care n-au nimic? Dacă vei fi învins, vezi toate avantajele pe care le vei pierde: când vor fi gustat din bunurile noastre, nu te vor mai lăsa în pace și n-o să mai putem scăpa de ei. În ce mă privește, mulțumesc zeilor că nu dau persanilor ideea să-i atace pe lydieni!”

Pentru Herodot, aici se aflau cauza și efectul tuturor evenimentelor produse de lăcomia și trufia, pe scurt lipsa de măsură (*hybris*) a lui Cresus: atacându-i pe perși, Cresus și-a provocat propria-i ruină, iar perșii, care au luat de la învins aurul și luxul, au atacat la rândul lor pe sciti și pe greci, de care au fost învinși.

Al doilea banchet prezentând aceleași considerații morale a avut loc în anul 360-359 î.H. și a fost descris de un istoric, Lyceas, în a sa istorie a Egiptului, rezumată de un scriitor grec de mai târziu. „Lyceas, în *Istoria Egiptului*, exprimă o preferință pentru ospețele egiptene asupra celor persane când zice: egiptenii au făcut o expediție împotriva lui Ochus, regele Persiei, și au fost învinși. Când farao-

Un soldat persan și un hoplit grec se înfruntă

Legenda și temeiul ei istoric

Nu ni s-a păstrat vreo reprezentare a chipului lui Dromichaïtes...

Știm, din școală, povestea expediției regelui Lisimah și a lecției pe care i-a dat-o regele get. Dar cât de adevărată este ea?

Într-un articol început în numărul anterior, autorul ne lămurește originea poveștii.

... în vreme ce Lisimah s-a bucurat de atenția artiștilor antici

OSPĂȚUL LUI DROMICHAÏTES

MATEI CAZACU

● Ospățul lui Pausanias ● Nebunia comandantului persilor ● Sfatul înțeleptului Sandanis către regele Cresus ● Ospățul lui Ochos ● Pleonexia lui Lisimah

Cresus reprezentat pe un vas grecesc

Ospățul lui Dromichaïtes nu se regăsește în niciun alt izvor antic, prin urmare valoarea acestei mărturii importante nu poate fi verificată. O lectură atentă a textului permite totuși câteva constatări. Mai întâi, exagerata umilință de care dă dovadă regele get, care își descrie propriul regat ca fiind locuit de „barbări care au o viață de sălbatici”, „într-o țară bântuită de geruri” (să nu uităm că scena se petrecea în toilul verii, în arșița Bărăganului) și care n-are parte de roade „îngrijite”, de calitate.

Generalul Pausanias

Apoi iarăși exagerata simplitate – ca să nu spunem sărăcie – a mesei geților, pe paie, mese de lemn cu bliduri și cupe de lemn și de corn, ustensile pe care fălosul Lisimah le cunoștea fără doar și poate din propria sa familie și din patrie, Mace-

donia, considerată de greci ca foarte sălbatică.

În al treilea rând, ideea nobleței spirituale și morale a „barbarilor”, în contrast cu lăcomia și trufia macedonilor și a grecilor „civilizați”. Mi se pare greu de admis că un rege get putea avea ase-

menea idei și concepții care apar ca un leitmotiv în literatura antică greacă și latină în anumite epoci și cu o finalitate proprie, literatură care pune în gura „barbarilor” păreri ale autorilor despre societatea din timpul lor.

siderat un mare rege tocmai prin mărinimia cu care tratează un adversar valoros, pe care îl învinge nu numai pe câmpul de luptă, ci și în planul gândirii politice. Este cel mai frumos omagiu adus acestui prim rege al geților, care poate fi astfel comparat cu cei mai desăvârșiți monarhi ai Antichității.

Nu același lucru se poate spune despre Lisimah, căruia lecția dată de Dromichaites nu i-a servit la nimic. Câțiva ani după campania de la Dunăre, se aliază cu Pyrrhus, regele Epirului, și împreună atacă Macedonia, pe care o împart izgonindu-l pe Demetrios Poliorcetul, fiul vechiului său tovarăș de arme Antigonos Chiorul (288 î.H.). După care urmează Tessalia și Peonia (285-4 î.H.), alte teritorii ocupate cu forța după ruptura cu Pyrrhus. Din acest moment, sfârșitul lui Lisimah capătă dimensiunile unei tragedii antice, desfășurată pe câțiva ani și care se încheie nu numai cu dispariția neamului său, dar și cu sfârșitul războaielor între succesorii lui Alexandru. „Cam în aceeași vreme [288-287 î.H.] s-a produs un cutremur de pământ în regiunile Hellespontului și Chersonesului și resimțit mai ales la Lysimachia, oraș fondat cu 22 de ani înainte de regele Lisimah, și care a fost dărâmat.

Acest miracol era de sinistru augur pentru Lisimah și neamul său și prevestea, odată cu dezastrul regiunilor atinse de cutremur, ruina imperiului său. Aceste prevestiri s-au realizat repede căci, puțin timp după aceea, el începu să-l urască pe fiul său Agatocle, pe care îl declarase urmaș la tron

și care câștigase mai multe războaie în numele său. Împotriva nu numai a sentimentului patern, dar a oricărui sentiment uman, el l-a otrăvit cu mâna mamei sale vitrege, Arsinoe [anul 283 î.H.]. Aceasta a fost prima manifestare a răului, începutul ruinei care îl pândea. Căci paricidul a fost urmat de asasinatul nobililor săi, care au plătit cu capul lacrimile vărsate la moartea tânărului prinț. De aceea, atât cei care scăpaseră de masacru, cât și cei care comandau armatele trec de partea lui Seleucos și îl îndeamnă să facă război lui Lisimah, lucru pe care îl dorea și el ca să-l întreacă în glorie pe acela.

Această luptă a fost și ultima dintre tovarășii de luptă ai lui Alexandru și, ca să zic așa, perechea aleasă ca exemplu al vicisitudinilor soartei. Lisimah avea 74 de ani și Seleucos 77, dar amândoi păstrau încă la această vârstă arderea tinereții și o nesfârșită lăcomie [*cupiditas*, ambiție] de putere. Deși erau stăpânii lumii, găseau că sunt închiși în limite prea strâmte și își măsurau sfârșitul vieții nu prin numărul anilor pe care îi aveau, ci prin întinderea imperiului lor. Lisimah, care pierduse deja 15 copii în urma diverselor accidente, a pierit în acest război după ce se luptase cu vitejie, iar moartea sa a desăvârșit ruina casei sale“ (Trogus Pompeius).

La rândul său, Seleucos a căzut victima lui Ptolemeu Soter, care s-a căsătorit cu văduva lui Lisimah, Arsinoe,

propria sa soră. Scopul acestei însoțiri era de a pune mâna pe ultimii doi fii rămași în viață ai lui Lisimah, pe care necruțătorul Ptolemeu i-a asasinat imediat după nuntă. La rândul său, Ptolemeu a murit puțin timp după aceea.

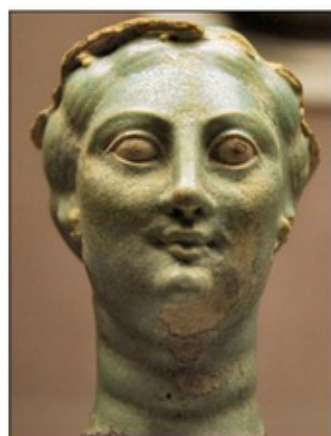
Cu toții au căzut victime lăcomiei (*pleonexia*, *cupiditas*) de putere pe care o condamna Diodor din Sicilia și care a dus la dispariția imperiului lui Alexandru cel Mare.

Am spus mai sus că modestia, ba chiar sărăcia banchetului getic, dacă a existat cu adevărat, pare exagerată, amintind mai mult de retorică decât de realitate. Căci, așa cum a stabilit Vasile Pârvan de un secol deja, în jurul anului 500 î.H. Dunărea de Jos, Istros, era un fluviu grecesc de la mare până la Galați, negustorii greci aducând produse de lux destinate mai ales nobililor și regilor geți, care s-au înmormântat cu ele: coifuri aurite, armuri, potale, fiale și cupe de argint aurit în formă de corn de animal (*rython*), etc. descoperite la Agighiol (jud. Tulcea, prima jumătate a sec. IV î.H.), Băiceni, comuna Cucuteni (jud. Iași, sec. IV î.H.), Coțofenești, com. Vărbilău (jud. Prahova, sec. IV î.H.), Craiova (necropola de la Cernele, jud. Olt, mormânt princiar getic, sec. IV î.H.), Peretu, jud. Teleorman (sec. IV î.H.), ca și în Bulgaria de azi. Aceste descoperiri dovedesc integrarea spațiului carpato-dunărean în economia de schimb a lumii grecești și par a sugera că modestia afișată de regele Dromichaites este mai degrabă o floare retorică decât o realitate materială. ■

nul egiptean a fost făcut prizonier, Ochos l-a tratat cu omenie și l-a invitat chiar la masă. Deși ospățul fusese somptuos, egipteanul și-a răs de persan sub pretextul că trăia sărăcăcios. «Dacă vrei să știi, o, rege – spuse el –, cum trebuie să mănânce regii bogați, permite bucătarilor mei să-ți prepare un ospăț egiptean». Un ordin a fost dat și cina a fost preparată, iar lui Ochos i-a plăcut ospățul și a zis: «Tu meriți toate relele care s-au abătut peste tine, egipteanule, pentru că ai părăsit astfel de ospețe și ai voit să faci chef cu ceva mai ieftin!».

Ochos este porecla regelui Artaxerxe al III-lea (359-338 î.H.), iar faraonul egiptean se numea Tachos (c. 362-360 î.H.). Acesta se refugiase în Persia deoarece fusese detronat, era deci un oaspete, nu prizonierul lui Ochos, a cărui cruzime era vestită și care nu l-ar fi cruțat așa de ușor dacă ar fi fost atacat de egipteni.

Aceste povestiri – cea a lui Herodot și cea a lui Lyceas – au circulat în lumea antică și este foarte probabil că Diodor din Sicilia le-a cunoscut și a introdus această întâmplare ca morală la aventura nord-dunăreană a lui Lisimah. Într-adevăr, cartea XXI a operei sale începe cu un pasaj revelator pentru concepția moralizatoare a autorului, care condamnă viciul lăcomiei (*pleonexia*), izvor și fundament al acțiunilor nedrepte. „Un om înțelept trebuie să se ferească de toate viciile, dar în special de lăcomie, pentru că acest viciu, din cauza speranței unui profit, îi împinge pe

Arsinoe, mama vitregă care și-a otrăvit fiul

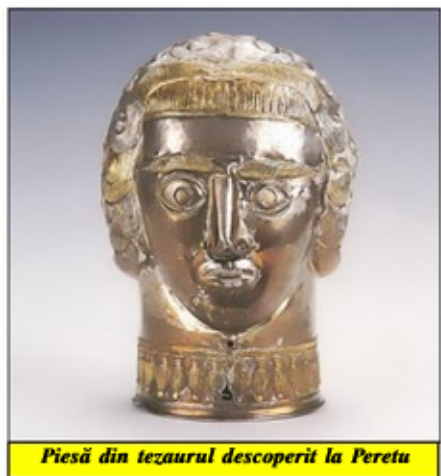
mulți la nedreptăți și devine cauza multor rele mari pentru omenire. De aceea, întrucât este «mama» [*metropolis*, în sens de izvor, fundament] acțiunilor nedrepte, aduce cu sine numeroase și mari nenorociri nu numai asupra cetățenilor particulari, dar chiar și a celor mai mari regi».

Lăcomia lui Lisimah l-a condus așadar la un dezastru din care a fost salvat de mărinișia lui Dromichaites, care a preferat iertarea, și nu răzbunarea, un alt leitmotiv al ideologiei politice a lui Diodor, care citează cazuri de comandanți militari care și-au tratat

cu inteligență și generozitate adversarii învinși în luptă.

Urmează astfel, în aceeași carte XXI, povestirea acțiunilor glorioase și morale ale regelui Demetrios Poliorcetul. „Regele Demetrios, după ce arestate pe toți cei care obișnuiau să-l defăimeze în adunările publice și se împotriveau lui în toate, le-a dat drumul nevătămați, spunând că iertarea este mai bună decât pedeapsa”. După care sunt citate chiar cuvintele lui Demetrios: „În multe cazuri trebuie să refuzi să lupți până la capăt, cedând sentimentului de ură. Pentru că uneori este mai potrivit să ajungi la o înțelegere, să plătești un preț pentru securitate și în general să consideri iertarea mai presus de răzbunare”. Prin mărinișia lor față de cei învinși, romanii „își câștigă astfel recunoștința nemuritoare a beneficiarilor și lauda meritată a restului lumii”. În schimb, comandanți militari ca tribunul Decius și consulul Atilius Regulus, cărora li se adaugă Apollodoros din Cassandrea, care tratează cu duritate adversarii și le impun condiții exorbitante, îi împing pe aceștia să continue lupta cu disperare și cu pierderi grele pentru ambele părți.

Astfel, mărinișia (*clementia*) și contrariul ei, mânia (*ira*), vor deveni teme intense dezbătute în epoca imperială romană mai ales prin scrierile cu acest titlu ale lui Seneca, filosoful care cunoștea opera lui Diodor și a altora. Constatăm astfel că, banchet moralizator sau nu, Dromichaites este con-

Piesă din tezaurul descoperit la Peretu

Gara de Nord

Hotelurile „Athenée Palace” și „Splendid”

ALBUM ISTORIC

Vă prezentăm câteva imagini cu distrugerile provocate de bombardamentul american din 4 aprilie 1944 asupra Bucureștiului.

Clădirea Universității (Facultatea de Istorie)...

... și clădirea de peste drum, de lângă Palatul Suțu

Stingerea unui incendiu pe Bulevardul Dinicu Golescu

Vagoane distruse în Triaj

Linie de tramvai de pe Calea Griviței distrusă de o bombă...

... și o casă de pe aceeași stradă

Deprinderea pare a fi foarte veche, cu rădăcini în vremea apostolică. Teologul roman creștin Tertulian amintește că în timpul lui (secolele II-III) creștinii se închinău făcând semnul crucii. O legendă din Muntenia ne învață că atunci când a fost cioplită crucea răstignirii, copacul „a suferit”. Din textele așanumitului „basm al lui Dumnezeu”, istoria căutării lui Hristos de către maica Sa, Maria, aflăm că ea îl găsește, în cele din urmă, răstignit „pe cruce de brad, în poartă la Pilat”. Bradul din care se cioplește unealta de tortură devine purtător al trupului divinității, care aduce omenirii, prin sacrificiul său, iertarea de păcat și viața veșnică, și, în cele din urmă, devine el însuși pom al vieții, unul dintre pomii pe care Dumnezeu i-a așezat în grădina Raiului. Bradul este copacul care are contact nemijlocit cu spațiul sacru, cu transcendentul, cu divinitatea și cu veșnicia.

Teiul, o altă esență lemnoasă, are, la rândul lui, acces la sacru, dar nu ca un substitut direct, ci ca mediator, purtător de mesaj prin imagine. El își acceptă menirea atunci când omul spune copacul „Icoane mă face/ De mă ipsisosește/ Și mă zugrăvește/ Și pe mine scrie [citește „pictează”]/ Cu vâpseli frumoase/ Iisuse Cristoase/ La care se-nchină/ Noroade și gloate,/ Neamurile toate”. El spune: „Vin meșteri, mă meșteresc/ Icoane mă-nchipuiesc/ Și-n biserica m-anină,/ Toată lumea mi să-nchină”.

Intr-o constantă asocierie între sacru și secular în preajma celor mai importante esențe lemnoase – mai ales ale celor crescute în sălbăticie –, în care voința divină, exprimată în diferite feluri, hărăzește un rol și repartizează fiecăruia

copac o funcție, în scopul slujirii nevoilor omului, probează, încă o dată, o interrelaționare a ființei umane cu vegetalul. Pomii roditori, pe care oamenii îi cultivă în grădini, au un alt „destin”, după cum ne istorisesc textele legendelor populare, chiar din momentul creșterii lor în grădina Edenului.

Prin toate înzestrările care îl definesc, lemnul dovedește că înmagazinează, în persoana sa, o înțelepciune și o cunoaștere care transcend omenescul.

Piatra (în românește din lat. *petra*) este un nume generic pentru orice rocă solidă, dură și casantă ce se găsește la suprafața sau în interiorul pământului și are diferite întrebuințări, în formă naturală sau prelucrată. Ca locuțiune adjectivală, *de piatră* semnifică o persoană sau un lucru neclintit, încremenit, greu, insensibil (pentru ființe vii), uneori, rău. Substantivul intră în numeroase expresii, cărora le conferă o multitudine de sensuri, cum ar fi

piatră de încercare, când se are în vedere verificarea capacității cuiva, a sentimentelor, statorniciei, *piatră filosofală*, substanța miraculoasă despre care alchimiștii credeau că poate preface metalele în aur și poate vindeca bolile, sau *piatră de temelie*, care intră în construcția fundației unei clădiri, pusă adesea în cadrul unei solemnități la începutul construcției, devenită, simbolic, *piatra din capul unghiului*, cea pe care se clădește biserica, care, în sens creștin, este Iisus.

Locuitorii Armeniei, numită și Țara de Piatră, au început să înlocuiască, prin secolele IV-VII, crucile de lemn, „cruci cu

Desenul vrejurilor vegetale din pagina miniată a manuscriselor armenice...

Plantăm un copac din respect pentru natura care ne suportă, dar nu intuim câtă sacralitate ascunde gestul nostru și, mai ales, pomul în sine. Am „ascultat” în episodul anterior freacățul de viață din seva unui lemn, acum continuăm să aflăm similitudini între cultura tradițională românească și cea armeană în ce privește simbolistica pomului și a pietrei.

COPACUL

SABINA ISPAS

În cultura tradițională românească bradul ocupă un loc de excepție prin semnificații, simbolică, valoare alegorică, chiar mesaj teologic. Cu evidente rădăcini într-un străvechi fond imagistic caracteristic culturilor dezvoltate în zonele temperate și nordice europene, bradul preia valorile sacre ale cedrului, pe care Vechiul Testament

il prezintă ca pe un arbore ales de înțeleptul Solomon să împodobească Templul din Ierusalim, să fie, așadar, în preajma divinității supreme, să delimiteze spațiul în care va avea loc Teofania. Conform tradiției populare românești, crucea pe care a fost răstignit Iisus a fost din lemn de brad și, probabil mai recent, „cruce de măr dulce”.

● Mărul, ca fruct al iertării, bradul ca pom al vieții, teiul ca mediator ● Piatra, întotdeauna la fundație ● Viziunea Sf. Grigorie Luminătorul și creștinarea regatului armean ● Vegetalul, garanție a vieții veșnice în cultura armeană ● Grădina Edenului în stilul oriental-armean ● Troițe protectoare din lemn și piatră la răspântii ● Copacul este crucea lui Iisus

Printr-o asociere cu vechea simbolică a mărului în culturile arhaice ale Mediteranei sau ale Europei Centrale, în perioada medievală mărul capătă reprezentativitate și ca pom și fruct al iertării. Astfel este prezentat în textele românești de colind și în legende Sf. Ilie. Mărul este și un simbol al pomului Raiului, al cunoașterii și vieții veșnice, fruct înzestrat cu speciale calități legate de revigorare, iertare, purificare, fertilitate. În colinde, merele, uneori, de aur, sunt oferite de Dumnezeu-Iisus oamenilor, ca semn al iertării păcatului original, al purificării și dobândirii vieții veșnice, pe care omul o

poate petrece în Paradis, alături de pomul „dătător de viață”, sinonim cu crucea.

Creștinii își însemnează propriul trup cu chipul crucii, folosind mâna dreaptă și atingând fruntea și umerii drept și stâng, într-o foarte concisă mărturisire de credință a unui singur Dumnezeu, în trei ipostaze. Este una dintre cele mai abstracte reprezentări ale crucii în care este recunoscută puterea acesteia, fără a se face apel la un obiect material, concret, și dovedește o cunoaștere profund teologică din partea practicanților.

descompunerea în elemente de bază și *recompunerea* lor, pe anumite criterii și principii. Este vorba, pe de o parte, despre simplificarea până la esențializare a întregului și componentelor sale, pentru a le readuna apoi în îmbinări tot mai depărtate de modelele naturale, în vederea exprimării prin ele a unor idei pe cât de complexe, pe atât de profunde. Este, totodată, ceea ce estetica europeană-apuseană consideră a fi „stilul decorativ orientar-
armenesc”, completat de principiul – de asemenea orientar – cunoscut sub numele de *horror vacui*,

adică de evitarea spațiilor libere. Depășind simbolistica simplistă care asociază florile, fructele, semințele, vegetalele, în general, cultelor fertilității, rodniceii și erosului, aceste expresii ale creației divine sunt imagini, prefigurări și chiar invocări ale grădinii Edenului, locul în care Dumnezeu a așezat prima pereche de oameni, spațiu al armoniei și echilibrului, pe care „omul căzut” caută să-l redobândească printr-un întreg sistem de celebrări și comemorări care să mențină statornic activ sacrul pozitiv în viața sa terestră.

Alături de construcții arhitecturale, pictură murală, miniatură, sinteza simbolică teologică care este *hacikarul* își trimite mesajele prin mijlocul limbajului sintetic al

**Sf. Grigorie Luminătorul,
cel care a avut rol precumpănitor
în creștinarea oficială
a regatului Armeniei**

artei, devenind, dominant, imagine a crucii ca „pom al vieții” în cultura principatelor armenie, în a doua jumătate a secolului al IX-lea. *Hacikarele* sunt plasate în preajma sau pe pereții bisericilor, la răscrucele drumurilor sau în lungul lor, în preajma fântânilor, în piețe, în cimitire, cu deosebire, având rolul de a-i proteja pe oameni și spațiul în care aceștia viețuiesc.

Viziunea aceasta despre sfințirea lumii se regăsește în tradiția românească ortodoxă prin care sunt marcate spațiile importante pentru

viața omului cu *troițe* protectoare din lemn sau cruci de piatră: drumurile și răspântiile, hotarele („crucile de hotar”), fântânile și izvoarele, locurile unde au fost locașuri de cult sau unde s-au nevoit sihăștrii, rugile (cruci ridicate la garduri, în curți sau în preajma unor arbori sau fântâni pentru sufletele celor morți înstrăinați – cenotafuri) sau locurile unde cineva a murit de „moarte năprasnică” și, desigur, crucile din cimitir.

Acestea din urmă au, în unele zone ale țării, cum ar fi Oltenia, un întreg ritual al plasării, la 40 de zile, la mormânt, după ce în ziua înmormântării la capul mortului s-au ridicat stâlpul și bradul. Este o identitate funcțională dincolo de materia din

Crucea de la Mănăstirea Dervent, cea izvorătoare de mir

brațe“ sau „cu aripi“, cum erau numite, prin cruci de piatră. Ei urmau o veche tradiție, care străbate secolele VIII-VII dinaintea erei creștine (stâlpi și stele descoperite în Urartu), având rădăcini în menhirele și dolmenele neolitice; monumente din piatră marcate cu semnul crucii au fost folosite drept locuri de închinare, altare ridicate în memoria martirilor, unde se adunau primii creștini pentru rugăciune. Din acestea s-au dezvoltat acele inegalabile opere de artă modelate în piatră care sunt *hacikarele* (*khaci*, „cruce“, *kar*, „piatră“).

Armenia este considerată una dintre primele țări care a adoptat creștinismul, cu o biserică apostolică prin propovăduirea celor doi adepți ai lui Iisus, Tadeu și Bartolomeu. Este de așteptat ca în cultura tradițională armeană să poată fi identificate semne și simboluri care își au rădăcina în această perioadă de început, când forme și alegorii s-au resemantizat, au fost restructurate și înzestrate cu un mesaj profund diferit, adus de monoteism, mai întâi în lumea orientală.

Legenda care relatează viziunea Sf. Grigorie Luminătorul, cel care a avut rol precumpănitor în creștinarea oficială a regatului Armeniei (în timpul domniei lui Drtad al III-lea, 287-330), are ca imagine centrală o cruce în flăcări care, alături de alte trei, prefigurează construirea catedralei de la Ecimiazdin. Crucea cu raze, familiară culturii creștine armenesti, poate fi recunoscută în colindul românesc ca „soare cu trei răzișoare“, imagine a lui Iisus numit în textele vechi „soarele dreptății“, „răsăritul cel de sus“, energia divină care sub

forma luminii pogoară peste lume și o sfințește.

Mai târziu, crucea armeană va fi numită și cruce „cu muguri“ (gogeac cu butoni, în volute), referire clară la materia vegetală, lemnul din care a fost cioplită crucea răstignirii, reconfigurată în piatră în hacikar. De altfel, de la începutul Evului Mediu miniaturistii armeni au folosit imaginea vegetală cu întreaga simbolistică ce-i era atribuită, unul dintre simbolurile cele mai cunoscute și răspândite în cultura universală fiind cel al pomului vieții (Meline Poladian Ghenea, *Ipostaze ale simbolului cruciform în arta armeană*, 2001).

Pentru lumea creștină, încă de la început, copacul acesta este crucea. Analistii, schematizând formele și reducându-le la simple structuri geometrice, descoperă variante ale crucii care se întrupează din cercuri concentrice – sămânța și lumea –, unite de trei linii ca expresii ale treimii înconjurată de muguri, frunze și flori, vegetalul fiind o garanție a vieții veșnice, a

puterii prin care dispariția, moartea sunt eliminate din creație. În felul în care sunt alcătuite vinietele care redau pomul vieții sunt, în același timp, arbori genealogici ai omenirii de la protopărinții Adam și Eva, până la omul zilelor noastre. Aproape întreaga caligrafie, indiferent de materia în care este realizată, pergament, hârtie, lemn sau piatră, pornește de la imaginea crucii, care este, la bază, lemn sfințit prin atingerea trupului divinității sacrificate.

„Abordând domeniul plantelor, arta armeană îl supune celor flori metode principale ale concepției sale de stilizare:

... se regăsește în hacikare

JOVANKA BROZ

Dr. ION GABRIEL ANDREI

Jovanka Broz (născută Budisavljevici), a văzut lumina zilei la 7 decembrie 1924, în localitatea Pecane din zona Lika a Croației, areal locuit în acea perioadă în bună parte de etnici sârbi, ea însăși fiind de naționalitate sârbă. Jovanka a făcut primii pași pe scena istoriei odată cu înrolarea în mișcarea de partizani condusă de Tito, care a luptat cu succes împotriva ocupației Axei și a colaboraționiștilor locali și a reușit să refacă unitatea iugoslavă. Pentru curajul său în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, când a activat în Divizia a VI-a de partizani „Lika“, devenind cea mai tânără femeie cu grad de ofițer (maior), Jovanka a fost decorată de două ori. L-a cunoscut pe Tito în mai 1944, în timpul Desantului de la Drvar, când parașutiștii germani au încercat fără succes să-l captureze prin surprindere pe acesta.

Activând inițial, din 1945, drept comisar sanitar pentru controlul calității hranei și igienei lui Tito, a devenit în 1946 secretara personală a liderului iugoslav. A trebuit însă să colaboreze și cu serviciul iugoslav de securitate OZNA (cunoscut în perioada comunistă sub numele de UDB-a). Atunci i s-a deschis Jovankăi și poarta către sufletul lui Tito, odată cu decesul româncei timocene Davorianka „Zdenka“ Paunovici, iubita și secretara mareșalului iugoslav, survenit la 1 mai 1946.

Catedrala de la Ecimiadzin, în viziunea gravorului francez Jean Chardin, pe la 1670...

care a fost lucrată crucea și a mijloacelor prin care a fost decorată care nu poate fi ignorată. Forma crucilor din cimitire amintește, în aceleași zone din sudul României, de copacul din Grădina Raiului, des menționat în colinde, când se spune că oamenii primesc fructe (mere, de obicei) chiar de la Iisus, semn al mântuirii și al vieții veșnice, și este evocat, alegoric, chiar în basmul fantastic. Funcțiile de protejare, memoriale, votive, în alte culturi și religii atribuite altor elemente, naturale sau prelucrate, în culturile creștine armeană și română, revin crucilor din piatră sau lemn.

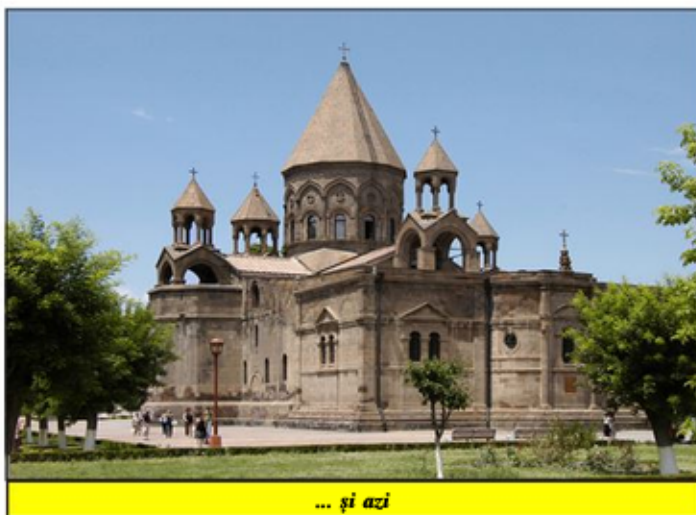
Multe asemenea monumente în formă cruciformă sunt înzestrate, de către pietatea populară, cu puteri tămăduitoare. În România este cunoscută crucea de la Mănăstirea Dervent, despre care se spune că este și izvorătoare de mir, pentru închinare oamenii venind în pelerinaj. Uneori, mai ales în cazul crucilor din piatră, sunt grupate cruci de diferite mărimi, multe asociate cu familia; despre ele circulă

legende privitoare la circumstanțele în care ar fi murit mama și copiii, de obicei, sau familii, în general.

Tuturor acestor ipostaze ale crucii le sunt asociate imaginile vegetale care, laolaltă, prefigurează structura unui copac. Asemenea pomului vieții veșnice din Rai, el are trunchi – crucea, ramuri, flori și fructe cu sămânță. În arta armeană a modelării *hacikarelor*, se poate urmări „evoluția de la decorul vegetal stilizat, la o geometrizare din ce în ce mai marcată, pentru a se ajunge până la urmă la impunerea totală a stilului geometric, ale cărui rădăcini vegetale inițiale se fac tot mai slab simțite” (Poladian-Ghenea, p.85).

Prezent în textul poetic ritual sau în cel edificator, prin medierea celui mai puternic mijlocitor, cuvântul, modelat sub forma crucii

de lemn sau piatră, pictat pe lemn sau dăltuit în roca dură, vegetalul și, cu deosebire, forma sa cea mai robustă și autoritară, copacul, semnifică pentru cultura creștină veche crucea lui Iisus și este, pentru cei care o recunosc, mărturisirea de credință. ■

... și azi

ar fi fost implicată în 1966 în debarcarea lui Aleksandar Rankovici, că s-ar fi aliat ulterior cu generalii sârbi pentru a provoca un puci prin care să preia puterea după Tito sau că ar fi numit și demisi înalți funcționari de partid și de stat. Însuși Tito a constituit în 1974 o comisie de partid care să dezbătă cazul tovarășei Jovanka.

La Casa Albă, cu John și Jacqueline Kennedy...

„Cine pretinde că ați fi plinuță este neprieten al statului“

Răceala intervenită între Tito și Jovanka s-a datorat manipulării mareșalului de către unii reprezentanți ai elitei de partid și de stat iugoslave, care se pregăteau să preia succesiunea politică a bătrânului mareșal, în condițiile în care Jovanka a încercat să conducă politica de cadre în locul Comitetului Central al Ligii Comuniștilor din Iugoslavia și să-i identifice pe neprietenii soțului său, punând problema în stilul „ori eu, ori ei“. În ultimii ani de viață, bătrânului ei soț nu i se mai spuneau de către acești membri ai elitei decât lucrurile frumoase care se petreceau în Iugoslavia. Jovanka le afla și pe cele mai puțin plăcute, astfel că aceștia o considerau o rivală la moștenirea politică a lui Tito.

În martie 1974, la doar o lună după adoptarea Constituției R.S.F. Iugoslavia, prin care țara a fost reorganizată sub forma unei confederații de șase republici și două provincii autonome, slovenul Edvard Kardelj, numărul doi în ierarhia iugoslavă, a susținut în ședința lărgită a Biroului Executiv al Președinției Ligii Comuniștilor din Iugoslavia că Jovanka „trebuie să fie pe deplin izolată“.

etnic sloven, secretar al Biroului Executiv al Prezidiului C.C. al L.C.I. și, după decesul lui Tito, secretar, adică ministru federal de Interne], ea a avut un bun instinct, dar nu a acționat de o manieră corectă“, întrucât prima doamnă a țării era doar o persoană privată, fără drept de interferență în problemele de stat. Însă Jovanka și-a îndeplinit rolul de primă doamnă „cu multă însuflețire și de o manieră cred constructivă“. În pofida tratamentului incorect primit din partea lui Tito, potrivit aceluiași Milovan Djilas, Jovanka îl considera pe soțul său o adevărată zeitate a partidului și războiului, pentru care toți erau datori să se jertfească. Păstrându-și bunul simț, șarmul și umorul, Jovanka se bucura că nu părea supraponderală în fotografiile din cărțile oficiale, potrivit fotografului cuplului prezidențial, Ivo Eterovici. Față de îngrijorările legate de silueta sa, Jovankă i s-a răspuns că „cine pretinde că ați fi plinuță, acela este un neprieten al statului“.

Jovanka l-a convins pe Tito să accepte ca fotograf să-i surprindă și în ipostaze domestice: în pijama, în bazin, când se certau sau când se iubeau.

Cu flori la mormântul lui Tito

Abia trecuseră 19 zile de la decesul lui Tito, intervenit la 4 mai 1980, că Lazar

... și cu Richard și Patricia Nixon

Există mai multe versiuni privind numirea Jovankăi ca secretară a lui Tito. Astfel, fie ministrul de Interne și numărul doi în ierarhia iugoslavă, sârbul Aleksandar Ranković, a solicitat candidate din toate republicile componente ale federației și dintre cele 50 de tinere a ales cinci, pe care i le-a prezentat lui Tito, care a preferat-o pe Jovanka pentru frumusețea sa; fie Jovanka a fost desemnată secretară de croatul Ivan Stevo Krajacici, primul șef al serviciului de informații OZNA, omul de legătură dintre NKVD-ul sovietic și Tito în perioada de până la ruptura cu Stalin din 1948, personaj controversat, de care și mareșalul iugoslav se temea.

Hrușciov nu reușește să o sărute

Jovanka și Tito au început să trăiască împreună din 1948. Căsătoria cu Tito, mai în vârstă decât ea cu 32 de ani, s-a încheiat în aprilie 1952, în municipalitatea belgrădeană Cukarica, unde nașul lui Tito a fost Aleksandar Ranković, iar al ei generalul croat Ivan Gošnjak (vice-ministrul Apărării). Jovanka a devenit prima doamnă a Iugoslaviei, beneficiind de un stil de viață luxos și extravagant, în deplin consens cu stilul hedonist preferat de soțul său – care adeseori se îmbrăca în uniformă albă de mareșal, cu ochelari de soare și fumând trabuc –, total atipic pentru un șef de stat comunist.

În 1953, Jovanka a fost demobilizată din Armata Populară Iugoslavă (JNA) cu gradul de maior. Faima lui Tito, devenit celebru în întreaga lume grație rupturii față de Stalin din 1948, a apropierea de Occident și inițierii Mișcării de Nealinie în 1961, s-a răsfrânt și asupra Jovankăi, prima doamnă bucurându-se de lux, însoțindu-și ilustrul soț în numeroasele vizite întreprinse peste hotare, participând alături de acesta la recepții oficiale și deținând până la jumătatea anilor 1970 o anumită

În tinerețe

influență informală în aparatul de partid și de stat. Jovanka devenise un etalon al modei, remarcându-se prin cocul înalt, râsul răsunător, ochii căprui, hainele scumpe și bijuteriile grele. Se înconjură de artiști și jurnaliști, propunea subiecte pentru cinematografie, primea de la soțul său imense buchete de trandafiri roșii. Împreună cu Tito le-a primit în R.S.F. Iugoslavia pe unele dintre cele mai importante staruri ale cinematografiei internaționale, precum Elisabeth Taylor, Richard

Burton sau Sophia Loren. S-a întreținut singură cu lideri politici precum J.F. Kennedy, Fidel Castro, Muammar Ghadafi, Indira Gandhi și Nikita Hrușciov. De altfel, în timpul vizitei din 1955 la complexul prezidențial din insulele Brioni, fiind noapte și amețit de țuica de prune, Nikita Hrușciov a încercat, fără succes, să o sărute pe gură pe Jovanka. Păstrându-și umorul, Hrușciov a comentat că noul Acord comercial dintre Iugoslavia și U.R.S.S. va intra în vigoare doar dacă va fi inserată o prevedere conform căreia să se facă un schimb de soții între el și Tito.

Deși și-a sprijinit pe deplin soțul, Tito nu i-a acordat Jovankăi vreo funcție în aparatul de partid și de stat, nu i-a permis să ia decizii de ordin politic sau în cadrul mariajului lor, o lăsa să facă cu orele anticameră la cabinetul său de lucru (potrivit liderului comunist muntegrecan devenit ulterior disident Milovan Djilas), iar din 1975 nu au mai locuit împreună, mareșalul părăsind locuința comună din Str. Uzicka nr. 15 și mutându-se în Palatul Alb, ulterior în Casa Florilor. Jovanka nu l-a mai însoțit pe soțul său în activitățile oficiale din 1977. În ultimii ani până la decesul său intervenit în 1980, Tito s-a întâlnit din ce în ce mai rar cu Jovanka, mai ales după ce la începutul lui 1980 medicii i-au amputat un picior, în încercarea nereușită de a-i salva viața.

Jovanka îi bănuia pe zece dintre cei 11 secretari ai lui Tito că ar fi agenți străini, dar la rândul ei era bănuită că era agent sovietic, că

puțin de 12 găuri. Ultima dată clădirea fusese renovată în 1961, cu ocazia Primei Conferințe a Mișcării de Nealinie, desfășurată la Belgrad, când imobilul o găzduise pe Indira Gandhi. Era vizitată de surorile sale Nada și Zora, însă toate regimurile care s-au succedat la Belgrad după decesul lui Tito au ținut-o într-o cvasi-izolare, pentru a-i în-

L-a convins pe Tito să accepte ca fotograf să-l surprindă și în ipostaze domestice

chide gura. Demnă, Jovanka a refuzat sprijinul nostalgicilor titoiști, precum în cazul celor din Republica Macedonia, cărora le-a declarat că se bucură că se preocupă de ea, de la care a acceptat, ca gest simbolic, doar un vas cu lapte, deși respectivii se oferiseră să-i repare locuința. A refuzat și sprijinul oferit de fostul lider libian Ghadafi, constând în combustibil pentru încălzire. Considerând că problema sprijinului este de competența statului sârb, în cele din urmă Jovanka a acceptat ca guvernul Serbiei să îi plătească factura la electricitate, încălzirea și reparația imobilului. În iulie 2009, noul guvern sârb, la inițiativa ministrului Rasim Ljajici, un etnic bosniac din Sandjak, i-a restituit Jovankăi cartea de identitate, pașaportul și i-a recunoscut cetățenia sârbă. Ironie a sorții, nu un etnic sârb, ci unul bosniac repara o nedreptate făcută unei persoane de naționalitate sârbă, a cărei singură vină fusese aceea că, la fel ca și soțul său, mareșalul Tito, susținuse echilibrul dintre diversele popoare iugoslave.

La 20 octombrie 2013, ora locală 11.45 (12.45 ora României), după două luni de spitalizare la Centrul Clinic din Belgrad, Jovanka a decedat, în urma unui infarct, fiind înmormântată alături de soțul său în complexul memorial „Casa Florilor”, mausoleu din cadrul Muzeului de Istorie al Iugosla-

vici, unde sunt expuse cadourile primite de cuplul prezidențial iugoslav în timpul vizitelor externe și interne, precum și ștafetele de la competițiile anuale închinare lui Tito. Semnificativ, în muzeu este păstrat și un costum popular femeiesc românesc din zona Brașovului, fără mențiunea scrisă că provine din România, expus alături de un costum popular din Ungaria. Funeraliile au fost organizate de guvernul Serbiei și la ele au participat și unități ale armatei sârbe.

Abia la moartea sa Jovanka a primit întregul respect care i se cuvenea din partea autorităților statale sârbe. Imediat după deces, în cadrul ședinței de guvern s-a stabilit că i se vor organiza funeralii, iar înhumarea nu va avea loc în cadru și pe un teren privat, ci în mausoleul mareșalului Tito. Premierul Serbiei, Ivica Dacic, a transmis o telegramă de condoleanțe familiei îndoliată, evidențiind că nedreptățile care i-au fost comise de către autoritățile belgradene au început să fie îndreptate încă din timpul vieții acesteia.

Jovanka nu a putut să-și găsească liniștea nici măcar după deces, întrucât o parte a bunurilor personale expuse în complexul memorial odată cu înmormântarea sa, inclusiv cele cinci medalii cu care fusese decorată, au fost ulterior furate.

Jovanka poate fi cel mai bine caracterizată prin vorbele lui Siniša Jovanović, fostul său bucătar și al soțului ei de pe nava prezidențială „Galeb” („Pescărușul”), din perioada 1975-1978: era o fire puternică, știa ce voia, se exprima precis și cu claritate, dorea să se respecte cuvântul dat, nu accepta minciuna, leneveala, lăudăroșenia și lipsa bunului simț. ■

Jovanka poate fi cel mai bine caracterizată

Cu flori la mormântul bărbatului pe care l-a iubit

Kolișevski, membru al președinției colective rotative federale iugoslave, considera că Jovanka reprezintă „o amenințare serioasă pentru ordinea de stat”. În consecință, conducerea colectivă iugoslavă i-a confiscat Jovankăi, despre care același Kolișevski considera că în ultimii ani „nici nu era divorțată, dar nici căsătorită cu

Un moment de tandrețe

Tito”, bunurile deținute împreună cu fostul său soț, inclusiv garderoba și scrisorile de condoleanțe primite din întreaga lume la moartea lui Tito. După o percheziție combinată cu amenințări de la ora 11 ziua până târziu în noapte, aflată doar în cămașă de noapte și sub amenințarea pistolului, a fost mutată forțat de la locuința din str. Uzicka nr. 15 într-o altă locație, tot din cartierul belgrădean Dedinje, pe Bulevardul Păcii nr. 75, fiind plasată sub o strictă supraveghere, sub pretextul că ar încerca să preia puterea în stat. Până la bombardamentele NATO din timpul crizei kosovare din 1999, când clădirea a fost sever afectată, în imobilul din str. Uzicka, din imediata apropiere a noii Ambasade a României, au locuit președintele Slobodan Miloșevici și soția acestuia Mirjana „Mira” Markovici, înrudită cu Davorianka „Zdenka” Paunovici.

Jovankăi i-au fost confiscate cartea de identitate și pașaportul, nerecunoscându-i-se calitatea de cetățean iugoslav. Împotriva Jovankăi s-a pronunțat și liderul comunist croat Vladimir Bakarici, încă din 1981 respectivul solicitând strângerea tuturor dovezilor despre scandalurile și treburile murdare provocate de aceasta din momentul începerii relației cu Tito. În decembrie 1985, într-o scrisoare adresată Adunării Federale (parlamentului iugoslav), Jovanka a prezentat acest moment dra-

matic, subliniind că era singură în fața a zece indivizi, că s-a temut pentru viața ei, iar după ce a chemat-o pe sora sa Nada să stea cu ea în timpul percheziției respective a fost amenințată de unul dintre intruși că va plăti cu capul dacă va vorbi despre cele întâmplate. Deși a subliniat că nu cunoaște nimic legat de soarta bunurilor

care i-au fost luate forțat și că de durere a zăcut două luni și șapte zile, Jovanka nu a primit niciun răspuns de la Adunarea Federală și nici de la vreo altă instituție a statului.

O singură dată a încercat Jovanka să-și recupereze bijuteriile, tablourile și cărțile ce-i fuseseră confiscate, dar în zadar. Jovanka nu a primit pensie de urmaș după Tito. În 1987, în plină criză instituțională iugoslavă, Jovanka era monitorizată de poliția federală pentru că avea atitudini critice la adresa politicienilor care își asumaseră moștenirea politică a lui Tito, numiți de popor în derâdere „Titici” („micii Tito”), pe care îi acuza că se luptă pentru fotolii și poziții. Aproape în fiecare an, de ziua comemorării decesului soțului, Jovanka se deplasa la sarcofagul acestuia, aducându-i flori, pentru a-și manifesta durerea față de pierderea bărbatului pe care ea l-a iubit. Fire discretă, a refuzat să deoaleze în mass-media aspecte referitoare la perioada în care a fost prima doamnă a Iugoslaviei.

0 fire puternică

Cu Sophia Loren și soțul acesteia, Carlo Ponti

În anii 1980-2009 a trăit în locuința de pe Bulevardul Păcii (în prezent, Bulevardul Cneazul Aleksandar Karadjordjevic), nu departe de noua locație a Ambasadei României, în condiții dificile, fără încălzire, curent electric și cu aco-perișul distrus – nu mai

MĂRTURIE DIN VEACUL AL XIX-LEA

L-am lăsat pe autorul acestor însemnări (Magazin istoric, nr. 3/2014), puse nouă la dispoziție de nepotul său, profesorul Dionisie Craifaleanu, în ziua de 3 august 1860, pregătindu-se să intre în Moldova, pe urmele unor colegi de clasă pe care mult îi mai admira pentru curajul lor.

UN VIS, SĂ FIU LICEAN LA IAȘI

DIONISIE V. CRAIFALEANU

La ziua hotărâtă, luându-mi rămas bun de la familia lui Dumbravă, am început, per pedes apostolorum, călătoria cea lungă.

De aci înainte, pot zice, începe lupta grea pentru existență, pentru atingerea țintei dorite; lupta cu peripețiile ei variabile, în cari bucuriile, suferințele și dezamăgirile se vor succeda unele după altele.

In prima zi de călătorie, după itinerarul indicat de profesorul Dumbravă, trecând prin mai multe sate românești și săsești, am ajuns seara la un sat aproape de Bistrița, unde am mas peste noapte.

A doua zi, plecând mai departe, prin orașul Bistrița, capitala districtului cu același nume, și prin mai multe sate, am ajuns spre seară la Mărășeni, comună românească situată sub poalele munților

dinspre Bucovina, trăgând în gazdă la o cârciumă.

A doua zi, continuând drumul, am trecut prin Pasul Tihuța, care desparte Ardealul de Bucovina, urcând șoseaua ce serpuiește în zigzaguri, care atinge aproape culmea muntelui, coborând în același mod spre Valea Putnei. De pe aceste culmi se zărea în depărtare spre partea stângă a șoselei Mănăstirea de la Putna, unde se află mormântul lui Ștefan cel Mare, cum și înaltele coșuri cu fumul ce se urca la cer de la uzinele minelor de fier de la Iacobenii. Frumusețea brazilor cu parfumul lor plăcut și încântătoarea natură din acea regiune mă făcu

Autorul însemnărilor și, în fundal, Palatul Domnesc din Iași

TÂRG ÎNCHEIAT, MARFA LIPSĂ

GRIGORE ALDESCU-ALDEA

Cu ocazia unui turneu în mai multe țări din Africa, în primăvara anului 1977 (vizită terminată intempestiv la 4 martie, în Nigeria, din cauza cutremurului), Ceaușescu vizitase și statul Ghana. Îl impresionaseră întâlnirile și convorbirile cu liderii ghanezi, stilul lor combativ, anticolonial, și, ca urmare, în discursul de rămas bun, Ceaușescu le-a oferit un credit de 7.000.000 dolari, pe care să-l folosească la achiziționarea din România de utilaje grele pentru construcția de căi ferate, autostrăzi, drumuri și poduri etc.

Pe la sfârșitul lunii mai 1977 a sosit la București ministrul ghanez al Economiei, însoțit de trei specialiști în utilaje grele: excavatoare, gredere, scropele, buldozere etc. Între ei era și un inginer care studiasse la Politehnica din Timișoara și făcuse practica la Uzina „Progresul” Brăila, profilată pe fabricarea utilajelor sus-menționate.

Tratativele și negocierile s-au dus la Întreprinderea de Comerț Exterior „Industrial Export-Import” unde a fost trimis și „Brăzdaru”, șef de sector în Direcția de Informații Externe (D.I.E.) pentru țările africane anglofone. Era edificat în problema comisiunilor, încheiase câteva afaceri în care el fusese negociator și încasase comisionul respectiv, deși în contul deschis la B.R.C.E. pentru Operațiuni valutare speciale (O.V.S.). Ghanezii veniseră pregătiți cu lista utilajelor. „Brăzdaru” le comunicase prețurile. La negocieri era prezent și un adjunct al șefului „Industrial Export-Import”.

Ghanezii au constatat că oferta noastră era cu câteva procente mai jos față de cea a unei firme engleze. Au negociat comisionul de 2% pentru partea ghaneză și 1,75% pentru partea română. Suma totală a comenzii era de cinci milioane dolari S.U.A. Contul era deschis la B.R.C.E., iar banii erau alocați în bancă. „Brăzdaru” a scos suma ce ni se cuvenea, vreo 6.000 dolari, și i-a trecut în contul O.V.S. Partea ce i se cuvenea ghanezului i-a dus-o la hotelul „Continental”, unde se organizase masa de protocol oferită de subdirectorul de la „Industrial Export-Import”.

... și o vizită de lucru a acestuia la Uzina „Progresul” Brăila

Sosirea lui Nicolae Ceaușescu la Accra, capitala Ghaneei...

Spre sfârșitul programului a apărut la unitate „Brăzdaru”, vesel și mulțumit că încheiase afacerea, încasase și comisionul. I-a prezentat inspectorului unității documentul de depunere în contul O.V.S. la B.R.C.E. Toate bune și corecte. Era prevăzut ca utilajele să fie livrate în primul trimestru al anului 1978. Inspectorul s-a interesat dacă directorul „Industrial Export-Import” a vorbit cu persoana competentă de la Uzina „Progresul” Brăila, ca să transmită comanda ce trebuia livrată clientului ghanez la termenul prevăzut. „Brăzdaru” pierduse din vedere acest „amănunt”. Pe el îl interesase comisionul. A dat fuga la firmă, unde directorul adjunct participant la tratative tocmai vorbise cu directorul Uzinei „Progresul”. Catastrofă! Uzina avea toată producția contractată pentru următorii cinci ani. Abia după iunie 1982 putea prelua alte comenzi.

„Brăzdaru” a revenit în unitate dărâmat. S-a sfătuit cu inspectorul unității ce era de făcut spre a îndrepta greșala într-o asemenea afacere inițiată chiar de șeful statului. S-a raportat șefului Diviziei S.D.St., care era brăilean și îl cunoștea pe prim-secretarul județului Brăila. El i-a raportat generalului Doicaru, șeful D.I.E., cerând aprobarea să vorbească cu acesta. Nicolae Doicaru s-a oferit să vorbească el cu prim-secretarul, cerând pe loc legătura pe firul scurt. L-a informat despre afacerea comercială, care era și în atenția șefului statului, și a propus să-i trimită un delegat cu documentele respective și cu ceea ce trebuia rezolvat.

Prim-secretarul i-a promis tot sprijinul și s-a ținut de cuvânt. ■

patru turnuri ce străluceau în razele soarelui. Atunci am exclamat: „Iacă se apropie Mecca cea mult dorită“. Continuând drumul, pe șesul Bahluului, am ajuns până la marginea orașului, unde am părăsit căruțele, pătrunzând în oraș printr-o mică stradă, mai departe de barieră și mai aproape de centrul orașului. Tocmai ieșea lumea de la biserici, mai cu seamă de la Mitropolie, fiind ziua de Sf. Maria Mare (15 august). Lume multă și mare însuflețire pe străzile orașului. Mergând tot înainte pe strada principală, m-am oprit la o locanță din apropierea Pieței Palatului Domnesc, unde erau instalate toate ministériile. Fiind găzduit la acea locanță, am stat acolo vreo două săptămâni, dând în primirea birtășului puținele lucruri și actele ce le aveam la mine.

In prima zi de la sosire, am stat de m-am odihnit și am umblat prin oraș, rămânând ca în zilele următoare să caut de urma compatrioților mei. A doua zi, mergând la Ministerul de Războiu, n-am putut afla nimic, nici despre Mărgineanu și Stoica, nici despre sergentul Carale, de la care speram să iau informațiuni.

În zilele următoare, încercând din nou, am găsit într-una din cancelariile ministerului pe un funcționar, care mi-a dat toate lămuririle și informațiunile despre tinerii în chestiune.

Mi-a spus că cei doi tineri s-au prezentat la minister, solicitând să fie primiți în armată; că

Strada Mare din Iași...

Verdescu, expediindu-se astfel după puțin timp la București. Cât despre intrarea lor în Școala Militară, nu știa să fi fost vorba.

Aceste informațiuni, de altminteri destul de precise, au fost de ajuns ca să fiu pus pe gânduri și să producă în sufletul meu grija și descuragiarea; căci, ca să fiu înrolat pur și simplu în armată, ca Mărgineanu și Stoica, nu aceasta a fost scopul meu, pentru care am plecat de la liceul din Blaj, ci acela de a face școala militară, cu perspectiva de a-mi crea o carieră sigură și frumoasă, după cum am fost informat de Mărgineanu, prin scrisoarea primită la Blaj. Mă aflu într-o situație foarte încurcată; mă gândeam în tot felul că ce este de făcut. În tot cazul, de întoarcerea mea în Ardeal nu putea fi vorba.

Făcând cunoștință cu un jălbar, cu care umblam toată ziua prin oraș, acesta, după ce

i-am arătat atestatul de școală, îmi dădea când un sfat, când altul. Între altele, mă sfătui ca să cer la minister un post de institutor, în care scop îmi făcu chiar el o conceptă de petițiune. După mai multe gândiri, m-am hotărât și am prescris petițiunea, cu care m-am prezentat la Ministerul Instrucțiunii Pu-

... și Mitropolia, gravuri de la jumătatea veacului al XIX-lea

ca, în acea călătorie de o zi, să fiu foarte vesel și bine dispus, fără să simt oboseala drumului. Spre seară, am ajuns la Dorna Candreni, unde am tras în gazdă la preotul din localitate, fiind primit cu multă amabilitate; ba mai mult, după stăruința sa și a familiei sale, a trebuit să

La fel trebuie să i se fi arătat Iacobenii tânărului călător, ca în această acuarelă realizată în 1857 de artistul austriac Franz Xavier Knapp

rămân acolo și a doua zi, 6 august, fiind zi de sărbătoare (Schimbarea la Față).

În dimineața de 7 august plecai înainte și trecând prin târgul Vatra-Dornei, am ajuns spre seară în orașul Câmpulung, unde am fost găzduit la un intelectual, bărbat tânăr, pare-mi-se inginer, care m-a primit foarte prietenește. În timpul serii, stând cu dânsul mai mult de vorbă, mi-a dat diferite relațiuni din Moldova, pe care o cunoștea bine, spunând între altele că cunoaște mai multe personalități din Iași, între care și un tânăr numit Emil Costinescu.

Acest tânăr nu era altul decât Emil Costinescu care, în urmă, a scris la ziarul *Românul* al lui Costache Rosetti, ba se zice că la început a fost corector la acel ziar – și, cu timpul, a fost ministru în mai multe rânduri, mare proprietar, și azi unul din stâlpii partidului liberal [1844-1921, ministru de Finanțe, unul dintre fondatorii și directorii Băncii Naționale a României].

A doua zi, continuând drumul, am trecut prin târgul Gura-Humorului și aproape seara am ajuns la satul Valea-Seacă, nu departe de granița Moldovei. Aici am fost găzduit de preotul comunei, unde am dormit peste noapte. Acest preot, nu mai puțin amabil, mi-a indicat locul pe unde și cum aş putea trece granița, ca să nu fiu observat de vreun jandarm austriac, care mi-ar opri trecerea, neavând pașaport în regulă. Astfel, a doua zi de dimineață, m-a luat însuși cu trăsura sa și m-a condus până la graniță, în apropiere de Mănăstirea Slatina din Moldova, unde, indicându-mi poteca pe unde trebuia să trec, a stat pe loc până ce m-am

depărtat spre mănăstire, după care s-a întors spre casă.

În mai puțin de o oră am ajuns la mănăstire, unde fui primit la arhondaric de stareț, care mi-a pus la dispoziție o cameră.

Aici am rămas cinci zile, în care timp, unii dintre călugării cei mai tineri stăruiau, cu

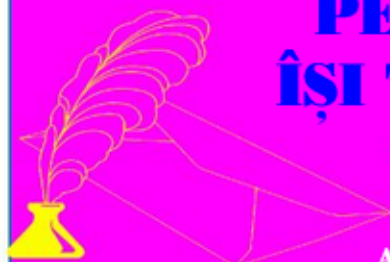
multă insistență, ca să rămân cu dânsii la mănăstire, unde are să-mi fie bine, adică să mă călugăresc, mai ales că și port nume călugăresc, ziceau ei, de Dionisie. Eu însă, care părăsisem patria pentru un anume scop, este evident că nu mă puteam preta la asemenea îndemnuri din partea călugărilor. Le-am spus că trebuie să plec la Iași, unde am niște rude, care mi-au scris să merg acolo. Astfel, în dimineața de 14 august, am plecat spre Iași. Ajungând la prima comună în calea mea, m-am prezentat la Primărie ca să arăt actele de călătorie, unde notarul comunei, deși a observat că biletul meu de legitimație este valabil numai pentru ținuturile din Austria, totuși n-a făcut nicio observație, așa că am putut continua drumul înainte.

După ce am trecut râul Moldova și am ajuns la drumul mare, Fălticeni – Iași, în care, la un moment dat, am fost sosit de câteva căruțe cu transport de scânduri de la Fălticeni la Iași, unul dintre căruțași, un băet tânăr, s-a oferit să mă ia în căruța sa, zicând că, dacă voiesc, pot merge cu el până la Iași, ceea ce am primit bucuros, având a face încă un lung drum până să ajung la Iași. Astfel, am mers cu aceste căruțe toată ziua și toată noaptea, ajungând în zori de ziua la Târgu-Frumos, unde am poposit vrun ceas și unde mi-am cumpărat pâine și brânză.

După acest popas, continuând drumul, am ajuns la Podu-Iloaci, în valea Bahluiului. De aici se zărea Iașul, ieșind în relief marea și impozanta catedrală mitropolitană, cu cele

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI

Așa cum Regulamentul Organic a fost o formă incipientă de Constituție (cu putere de lege între 1831 și 1858), tot astfel Obșnuita Obștească Adunare a însemnat un început de parlament. Ocupația rusească (1829-1834), urmată de domnia lui Alexandru Dim. Ghica (1834-1842) au adus înnoiri în sistemul administrativ, dar accesul la conducerea țării a continuat să se facă după criteriile cenzitare și de rang boieresc. Alexandru Crețulescu, fost (biv) mare vornic, din a cărui arhivă, aflată în posesia noastră, publicăm piesele de mai jos, nu pare bucuros să participe la alegerile „parlamentare” și invocă șederea în carantină – la acea vreme, ciuma și holera făceau ravagii în întreg sud-estul continentului –, încât putea rămâne și 40 de zile în lazaret. Fusesse chemat să aleagă doi deputați (în locul unuia mort și al altuia ajuns ministru) într-o adunare ce număra doar 20 de deputați.

În timpul ocupației rusești, ca mai toți marii boieri, fusese scutit de obligativitatea găzduirii ofițerilor ruși. Peste un an însă, administrația orășenească, în lipsă cronică de fonduri, dar plină de fantezie în inventarea lor, cere achitarea din urmă a sumei pe care rușii, dacă ar fi ocupat casa, i-ar fi plătit-o lui ALD. Ghica.

În 1836, în domnia lui Alexandru Dim. Ghica, se fac noi alegeri pentru Adunarea Obștească și mitropolitul țării, Neofit, e cel care îi convoacă pe alegători. Lista eligibililor e de 39 de persoane, căci afară de „sentimentele patrioticești”, erau necesare rangul boieresc și venitul corespunzător. Lista aceasta reține, de fapt, grupul politic majoritar care va conduce Țara Românească până la Unirea Principatelor.

Alexandru Dimitrie Ghica

Iordache Goleșcu către
Alexandru Crețulescu

1831, august 19

Cu frățescă dragoste mă
închin dumitale,

Vere Alecu, am primit
scrisoarea dumitale și am
văzut cele scrise pentru lazaret
[carantină].

Încredințază-te că nu pot
face nimic pentru că deosebire
nu se poate face la lazaret.
Zilele cele orânduite trebu-

iesc să se păzească. De aceea,
fiindcă la începutul lui septembrie
se deschid Divanurile, iar la sfârșitul
acestei luni se face adunare de toți
boierii la Curte pentru a se citi
porunca Ex. Sale [generalul P.D. Kiselev],
de aceea d-ta mai din vreme
pleacă ca să ai vreme și de lazaret,
ca la sfârșitul acestei luni să te afli
la Curte. Pentru vărul Nicolache s-au
orânduit înregistrator la Divanul
judecătoresc, secția Civilă, cu leafă
200 pe lună. La altă slujbă deocamdată nu

l-am putut orândui și de este primită
aceasta, bine, iar de nu, mă rog să
am răspuns mai din vreme ca să
să orânduiești altul să nu rămâie
locul deschis.

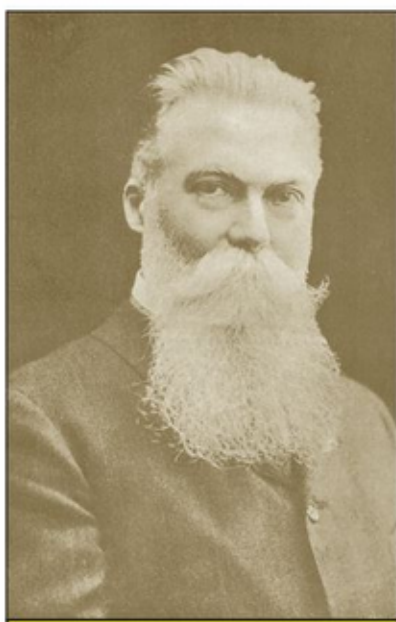
Al dumitale frate și slugă,
Iordache Goleșcu

Pe plic: La Câmpina, jud. Prahova.
Cinstului și mie întocmai ca un frate
d-lui vărului Alecu Crețulescu biv vel
vornic, cu frățescă dragoste

blice. Aici, fiind primit de Directorul Ministerului, Vasile Alexandrescu Ureche, acesta îmi spune că regretă foarte mult că nu mi se poate satisface cererea, pentru motiv că nu sunt locuri vacante la școalele urbane, iar școale rurale de acum urmează să le înființeze.

Cu modul acesta mi se tăiașe speranța și în această direcțiune. În preumblările mele prin oraș cu noul meu prieten, fiind amândoi fără nicio ocupație, intram uneori și în câte o băcănie, pentru a lua câte un aperitiv. Într-una din aceste prăvălii mi s-a propus dacă nu voiesc a intra ca contabil, punându-mi-se înaintea perspectiva de a deveni după câțiva ani un comerciant de frunte. După îndemnul prietenului meu, fără multă ezitare, am primit propunerea și, după ce patronul prăvăliei mă puse la un examen asupra atribuțiilor ce urma să am și rămânând satisfăcut, m-am înțeles ca a doua zi să intru în serviciu, stabilindu-se deocamdată un mic salariu lunar. Dar până a doua zi m-am răzgândit. Pare că nu mă trăgea inima să îmbrățișez o asemenea carieră, cu toate frumoasele perspective puse înaintea de patronul prăvăliei.

Acum îmi mai rămase o singură idee, aceea de a intra în Liceul Național din Iași, pe baza atestatelor ce posedam; dar era în timpul vacanței celei mari, mai fiind încă nevoie de vreo două săptămâni până la deschiderea școalelor. Știam numele unor profesori ardeleni din Iași și mai cu seamă al lui Simion Bărnuțiu, profesor de filosofie la Academie, și al lui Ștefan Miclea, profesor de fizică și chimie, pe cari îmi propusesem ca să-i vizitez îndată după întoarcerea lor din vacanță, ca să văd ce vor zice și dâșii, arătându-le împrejurările în cari mă aflam.

Emil Costinescu

La finele vacanței s-a întors mai întâi Ștefan Miclea, pe care l-am vizitat și care m-a primit cu destulă amabilitate. După ce i-am narat împrejurările și i-am arătat atestatul de la liceul din Blaj de patru clase, m-a povățuit și dânsul ca să intru în liceu, dar pentru ca să fiu admis va trebui să fiu supus unui examen din materiile propuse în cele patru clase inferioare de liceu. Și astfel, după 1 septembrie, m-am și prezentat la comisiunea examinatoare de la liceu cu petițiune, la care am alăturat și atestatul de școală. Președinte al comisiunii era profesorul de limbă latină Columb (bănățean). Acesta, după ce a văzut atestatul împreună cu ceilalți membri ai comisiunii, mi-a comunicat că nu e nevoie de niciun examen și că, pe baza atestatului ce posed, voi fi promovat în clasa a V-a. În urmă am vizitat și pe Bărnuțiu, cari de asemenea m-a primit bine, aprobând și dânsul intrarea mea în liceu.

(Va urma)

Știința în cuvinte potrivite cu Corina Negrea și Dan Manolache

luni-vineri de la 13.15

Radio
România
Cultural

cultural.srr.ro

Colonelul Ioan Solomon

pentru casa din Vopseaua Galbenă nr. 332, pe trim.[estrul] lui iulie leat 834, lei 62, parale 20. Fiind dar că niște asemenea sume de bani neapărat trebuie a se întoarce la casa Sfatului orășenesc, întrebuintate fiind de dânsul din obșteștile venituri la închirierea caselor cvartirilor de amploriații stăpânirii rusești, Departamentul cu cinste roagă pe dumneata ca fără prelungire să binevoiești a număra în primirea Sfatului orășenesc arătata sumă, cinstind și pe acest Departament cu răspuns de urmare spre a sa știință și regularisirea lucrării întru despăgubirea Sfatului.

Marele vornic, Mihail Ghica

Răspunsul datornicului

Cu cinste primindu-se oțnoșenia [raportul] cinstitei Vornicii sub nr. 1.547, coprinzătoare pe cinstitul Sfat orășenesc al Politiei Bucureștilor, prin socoteala ce au înfățișat la cinstita Vornicie, prin raport cu nr. 82, pentru sumele nerăspunse de proprietarii aces-

tei Capitale spre apărarea caselor de cvartir oțășesc în anii trecuți 1832, 33 și 34, arată o asemenea datorie și asupra mea pe trim.[estrul] lui iulie, leat 834, lei 62, parale 20 și mi se scrie ca să-i trimiț la cinstita casa Sfatului orășenesc, cu cinste răspund cinstitei Vornicii că fără prelungire îi voi trimite negreșit în primirea cinstitului Sfat orășenesc și după datorie nu lipsii a face cunoscut și cinstitei Vornicii.

Președintele comisiei alegătoare către vornicul Alexandru Crețulescu

1836, noiembrie 22

Potrivit cu coprinderea luminatului ofis al Măricei Sale Prea Înălțatului nostru domn adresat către cinstitul Sfat Administrativ de la 17 al următoarei sub nr. 728 ce în copie ni s-au alăturat pe lângă oțnoșenia cinstitului Sfat cu nr. 7.941 și întemeiat pe legiuirea de la lit. G din art. 46 al Organicescului Regulament cursul de cinci ani orânduit prin art. de mai sus a mădularilor lucrătoare în Obșnuita Obștească Adunare împlinindu-se, poruncește Măria Sa [Alexandru Dimitrie Ghica] ca toți boierii rangului întâi cei pământeni, cât și cei cu cădere de pământeni având vârsta cel puțin 30 ani să se afle negreșit adunați în orașul București la 1 al viitorului de chemvrie,

ziua cea hotărâtă pentru adunarea comisiei alegătoare, când trebuie să se îndeletnicească a alege 20 de mădulari din sânul ei, care urmează a fi primiți în Obșnuita Obștească Adunare, însărcinându-mă pe mine, prin mai sus arătatul ofis, cu prezidența acestei comisii și cu cuvenita lucrare, după regulile de mai nainte într-adins întocmite, împreună și cu doi boieri secretari pentru care dându-se aceasta în cunoștința dumitale, ești pohtit ca, urmând mai sus arătatei domnești porunci, în ziua hotărâtă, adică la dechemvrie 1, să te afli în sala Curții administrative, la nouă ceasuri de dimineață evropienești, spre a se face pomenita lucrare cu alegerea a 20 mădulare, spre care sfârșit se alătură și acest bilet deschis în care ai însemna dumneata 20 de nume de boieri din cei înscriși în alăturata listă pe care vei socoti că sunt cu sentimente patrioticești și cu cuviință de a fi aleși mădulari ale Obșteștii Adunări și la ziua cea orânduită, când vei veni, să aduci și biletul acesta cu numele scris într-însul care va fi strâns întocmit după chipul ce acum se vede.

Neofit,

Prezidentul comisiei

Obșteasca Adunare

**Mare boier, acuarela
de I. Iakovlenko, 1830**

*Ocârmuitorul Mitropoliei
către biv vel vornicul Ale-
xandru Crețulescu*

1832, august 31

Fiindcă pentru Obişnuita Obştească Adunare ce este de alcătuit aici în Capitală la 3 ale viitorului dechemvrie, după publicația ce s-au făcut și asupra căreia, după ofisul Înalt Ex. Sale domnul deplin împuternicit prezident [P.D. Kiselev] sub nr. 580 sunt a prezidui, cu astă trebuință a se aduna și toți dumnealor boieri din rangul întâi, de la vel ban la vel cămăraș, ca dintre dumnealor să aleagă două mădulare ce lipsesc spre completarea de 20 ce sunt hotărâți. Însă unul în locul dumnealui banul Brâncoveanu ce și-au dat obştească sfârșit și altul în locul dumnealui vornicul Alexandru Scarlat Ghica, care l-a trecut la Obştească Adunare și s-au aflat mădular al ei, iar acum

se află logofăt al Pricinilor Bisericești. De aceea, te poțesti și dumneata ca la arătata zi de dimineață, la nouă ceasuri evropienești, să binevoii a vă afla în sala Curții administrative, unde este a se face adunarea. Se alătură dumatile pe lângă aceasta și un bilet deschis în care dumneata vei binevoi a trece două nume de boieri pământeni evgheniți din rangul I, ce îi vei socoti cu patrioticești sentimenturi și cu voință de a fi aleși mădulare ale acestei adunări și la ziua cea orânduită când vei veni să aduci și biletul acesta cu numele scrise într-însul, care va fi strâns întocmai după capul ce acum se vede îndoit. Către aceasta vei avea dumneata în băgare de seamă că după copriinderea art. 46 de la cap. al II-lea al Organicescului Regulament, miniștrii cei în lucrare nu pot fi aleși mădulare ale Obşteștei Adunări, adică vornicul Trebilor din Lăuntru, logofătul Pricinilor Bisericești, spătarul, vistierul și postelnicul ca unii ce sunt îndatorați a fi de față la Obicinuita Obştească Adunare și da seama pentru lucrările dregătoriei lor. D-voastră precum asemenea băgare de seamă veți avea și între aceste nume să nu se treacă nici vreunul din dumnealor, boierii ce sunt odată aleși mădulare ale Obşteștei Adunări, pe ale căror nume, spre mai bună știință a d-voastră, îi trimit în alăturata listă.

Mădularele Obşteștei Adu-

nări ce sunt acum în ființă: 1. Barbu Băleanu 2. Vornicul Grigore Filipescu 3. Vornicul Mihalache Ghica 4. Logofătul Ștefan Bălăceanu 5. Hatmanul Nicolae Filipescu 6. Logofătul Mihalache Cornescu 7. Aga Costache Cantacuzino 8. Aga Manolache Costescu 9. Logofătul Mihalache Racoviță 10. Logofătul Mihalache Mihăilescu 11. Logofătul Ioan Fălcoianu 12. Logofătul Pană Costescu 13. Hatmanul Costache Cornescu 14. Vistierul Alexandru Nenculescu 15. Logofătul Nestor 16. Logofătul Emanoil Băleanu 17. Vornicul Ion Cocorăscu 18. Hatmanul Costache Ghica.

*Departamentul Trebilor din
Lăuntru către vornicul Crețu-
lescu*

1835, august 21

Sfatul orășenesc al Politiei [orașului] Bucureștilor, prin socoteala ce au înfățișat acestui departament, pe lângă al său raport sub nr. 82, pentru sumele nerăspunse de proprietarii acestei capitale spre apărarea caselor de cvartir ostășesc în anii trecuți 1832, 33 și 34, arată asemenea datorie și asupra dumatile și anume

Bucureștii, la 1838

*Proclamarea independenței Letoniei,
18 noiembrie 1918*

ÎN TRE CELE DOUĂ RĂZBOAIE MONDIALE

PARTIDUL COMUNIST DIN LETONIA

*Saeima, Parlamentul leton reunit după alegerile
controlate de comuniști, din 14-15 iulie 1940*

TIBERIUS PUIU

Într-o lucrare apărută în 1999, istoricul Ojārs Niedre și ziaristul Viktors Daugmalis au demonstrat, plecând de la dovezi solide, dar până acum puțin cunoscute, că, între anii 1920-1940, Partidul Comunist din Letonia (P.C.d.L.) s-a găsit pe deplin sub controlul serviciilor speciale sovietice, luptând pentru distrugerea statului. Chiar mai mult, unele dintre documentele descoperite au permis să se fundamenteze teza conform căreia P.C.d.L. a negat, în toată existența sa, dreptul poporului leton la autodeterminare, nucleul partidului fiind constituit din spioni, falsificatori de bani și ucigași plătiți.

1920. Letoni care apărau orașul Riga

Lista celor eligibili

Bani: Grigore Băleanu, Costache Ghica

Vistiernici: Alexandru Nenciulescu, Grigore Grădișteanu

Vornici: Grigore Filipescu, Gheorghe Filipescu, Teodorache Văcărescu, Iordache Goleescu, Scarlat Grădișteanu, Ioan Știrbei, Pană Costescu, Mihalache Racoviță, Nicolae Ghica, Alexandru Crețulescu, Ioan Cocorăscu, Manolache Florescu

Logofeți: Manolache Arghiropol, Nestor, Dimitrie Rălet, Ștefan Bălăceanu, Barbu Știrbei, Ioan Văcărescu, Scarlat Mihălescu, Atanasie Cristopol, Dimitrie Hrisoscolec, Manolache Băleanu, Ioan Fălcoianu, Constantin Cantacuzino, Alexandru Comănescu

Spătari: Nicolae Suțu
Hatmani: Mihai Filipescu, Nicolae Filipescu, Dimitrie Ghica, Costache Cornescu, Constantin Bălăceanu, Ioan Vlădoianu, Constantin Brăiloiu
Postelnici: Costache Suțu, Alecu Ghica

Agale: Costache Bellu, Iordache Florescu, Costache Rălet, Grigore Filipescu, Iancu Filipescu, Alecu Bellu

Cămărași: Iancu Ghica
Colonei: Ion Odobescu, Ioan Solomon, Costache Filipescu, Alexandru Florescu, Ioan Câmpineanu, Constantin Herescu

Logofeția Treburilor Bisericești către biv vel vornicul Alexandru Odobescu

1838, ianuarie 18

Măria Sa Prea Înălțatul nostru Domn, prin ofisul de sub nr. 11 ce au dat către acest departament, au binevoit de a slobozi o sumă de bani din veniturile Casei Sfintei Mitropolii la câteva persoane însemnătoare care sau pentru slujbele ce au săvârșit sau pentru neputințe trupesti ce nu îi iartă a se afla deocamdată în lucrare de slujbă au meritat să aștepte mângâiere și răsplătire de la stăpânire, între care sumă fiind și domnia voastră însemnat cu lei 10.000, departamentul nu lipsește de cinste a da această înaltă bunăvoință în cunoștința dumnea-voastră.

Directorul Cancelariei,
Ion Vlădoianu ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 mai 2014, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Care era porecla regelui Artaxerxe al III-lea (359-338 î.H.)?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna februarie 2014 este:

Turgut și Salih Reis

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de domnul **Radu Gavrilă**, din **Dej**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2014.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 15-702, Of.P. 15, sect. 1, București

în condițiile în care întreaga conducere a partidului a fost arestată, a ajuns cel mai important om al partidului. La alegerile din 14-15 iulie 1940, organizate de ocupanții sovietici, a fost ales în *Saeima* (Parlamentul leton), dar, câteva zile mai târziu, la 20 iulie, a fost arestat. La 10 iulie 1941, Kurlis a fost condamnat la moarte de către Colegiul militar al tribunalului suprem al U.R.S.S., dar pedeapsa i-a fost comutată în zece ani de lagăr. A murit în detenție, la 1 mai 1942. Kurlis a încercat să-și servească poporul, împotriva celor care voiau să-i distrugă independența.

Pskov, centrul activității teroriste

În cinci luni de regim bolșevic, prestigiul comuniștilor letoni în fața propriului popor a fost complet zdruncinat, mișcarea națională reușind să-i învingă și chiar să-i alunge. În mai 1919, autoritățile sovietice letonice, împreună cu familiile și bunurile furate, s-au refugiat pe teritoriul Rusiei. Comitetul Central al P.C.d.L. și guvernul sovietic leton, cu sediul acum în Rusia, le-au cerut omologilor din

Frīdrihs Rozīns

partidul sovietic să fie de acord cu încetarea activității din Letonia.

La cel de al VII-lea Congres al P.C.d.L. (Moscova, februarie 1923) a fost adoptat statutul, prin care era prevăzut că „P.C.d.L. este o parte componentă a Internaționalei Comuniste. Zona sa de acțiune este Letonia“. Secția letonă a fost subordonată direct Comitetului Executiv și Secretariatului, inclusiv în problemele de cadre. În anul 1925 s-a constituit Secretariatul partidelor comuniste din Țările Baltice, care, un an mai târziu, s-a transformat în Secretariatul (se folosea denumirea în limba germană, *Landersekretariat*, pentru că ideea revoluției mondiale era încă actuală, iar

germana era o limbă de circulație internațională, nu rusa) Polonia-Țările Baltice, structură ce a funcționat până în octombrie 1935.

Încă din ianuarie 1920, Biroul din străinătate al P.C.d.L. a în-

suri pentru valorificarea bunurilor jefuite de bolșevici în Letonia și transportate pe teritoriul sovietic. În lucrarea *Aurul partidului* (apărută deja în 11 limbi, dar încă nu și în românește), cercetătorul rus Igor Bunici a descris politica bolșevicilor față de averea națională. Venind la putere cu lozincă „jefuiți-i pe jefuitori“, ei au confiscat, de la pături largi ale populației, bani, aur sau alte bunuri, pe care le-au folosit pentru îmbogățire personală, dar și pentru sprijinirea acțiunilor de terorism, spionaj și diversiune. Documentele P.C.d.L. arată că bolșevicii letoni aveau în grijă, în ianuarie 1920, o mare cantitate de bunuri. În mai același an, Biroul din străinătate a adoptat o hotărâre privind preluarea obiectelor din aur, argint și a celor prețioase, aflate în posesia băncii letonice refugiate în Rusia în timpul războiului.

Eforturile comuniștilor letoni de a pune mâna în întregime pe fondurile acelei bănci, precum și pe cele ale filialelor de la Moscova ale unor alte instituții bancare din Letonia, ce reprezentau peste un milion de ruble aur, nu au fost încununate cu succes, deoarece, prin acordul de pace dintre Letonia și Rusia sovietică, o parte a fost înapoiată. Pe lângă acestea, P.C.d.L. dispunea și de o importantă subvenție din partea Partidului Comunist (bolșevic) din Rusia. Conform unei hotărâri, din mai 1922, în perioada august-septembrie, partidul a primit 20.000 ruble aur.

Documentele prezentate de autorii letoni scot și ele în evidență intensă activitate „financiară și economică“ a bolșevicilor letoni refugiați în Rusia, care au organizat chiar și un transport regulat între reprezentanța din Pskov (localitate aflată în apropierea fron-

Jānis-Kārlis Danisevskis, primul din stânga, și Peteris Stučka, cel de-al patrulea

Profilul activiștilor P.C.d.L. a fost extrem de variat. Unii se remarcaseră în ilegalitate, înainte de 1917. Alții fuseseră soldați letoni, încadrați, mai mult sau mai puțin contra propriei voințe, în Armata Roșie și rămași, după demobilizare, fără nicio meserie sau loc de muncă. Se mai adăuga încă o largă categorie de letoni, care ajunseseră în Rusia în timpul războiului și care rataseră ocazia de a se repatria. Lor li se alăturau și aventurierii, dar și cei care intrau în mișcarea comunistă pentru că, astfel, se angajau în întreprinderile de comerț exterior sovietice, ce efectuau operații de tranzit prin portul Riga și ofereau salarii mai bune decât cele din firmele letone. Este interesant de văzut ce fel de personaje s-au numărat printre primii conducători ai mișcării comuniste letone. Chiar dacă, prin origine, erau legați de Letonia, aparțineau, în mare măsură, așa-numitei tabere a „internaționaliștilor”, subordonând, în orice moment, interesele naționale celor ale revoluției mondiale.

În 1916, Peteris Stučka (1865-1932), viitorul președinte și premier al Letoniei (ianuarie-mai 1919), a admis includerea țării în Germania, ca rezultat al războiului. Doi ani mai târziu, făcând parte din delegația sovietică prezentă la tratativele cu Germania și Austro-Ungaria, de la Brest-Litovsk, a fost de acord cu ideea controlului german asupra Țărilor Baltice. Din poziția de comisar pentru Justiție, în guvernul condus de Lenin (deținută până în martie 1918), și-a legat numele de represiunile în masă adoptate după straniul atentat al Fanyei Kaplan (1890-1918) asupra lui Lenin (30 august 1918).

**Biologul Augusts Kirhenšteins
a condus primul guvern
comunist din Letonia**

Executat pentru patriotism

În 1917, Frīdis Rozins a fost ales președinte al Comitetului Executiv al sovietelor de deputați ai muncitorilor, țărănilor fără pământ și soldaților din Letonia. Un an mai târziu a ajuns în Rusia, unde a lucrat în Comisariatul pentru problemele naționalităților, devenind autorul ordinului pe baza căruia au fost expulzați toți contrarevoluționarii (reali sau bănuți) în Rusia, avanpremiera deportărilor de mai târziu, după ocuparea țării, în 1940, organizate de NKVD.

După ce a participat la înăbușirea răscoalei membrilor Partidului Socialist Revoluționar – așa-numiții „eseri” – de la Moscova, Jūlijs-Kārlis Danisevskis a fost ales, în 1920, președinte al tribunalului revoluționar de pe front, fiind răspunzător de executarea a mii de oameni.

Ultimul membru al C.C. al P.C.d.L., Frīdis Feitons, a luptat, până în anul 1920, în cadrul Armatei Roșii. A lucrat în organele Ceka și, apoi, în ale succesoarei acesteia, OGPU (Direcția Politică Unită de Stat de pe lângă Sovietul Comisariilor Poporului al U.R.S.S., înființată în 1923), iar, între 1929-1933, a urmat cursurile Universității Comuniste pen-

tru Minoritățile Naționale din partea de Vest a țării „Julian Marchlewski” (KUNMZ), unitate de învățământ din Moscova, afiliată Cominternului, care a funcționat între 1922-1936. A fost trimis în Letonia, pentru a conduce organizația de partid din Riga și a organiza legătura cu comiteele regionale.

În 1934, OGPU a aflat că Feitons era fiu de chiabur, aspect pe care acesta îl ascunsese cu mare grijă. După hotărârea Comitetului de Partid din Riga, care l-a declarat provocator, și-a întrerupt activitatea în partid, așteptându-și soarta. Între anii 1936-1937, Kalnberzins Zakis (viitorul prim-secretar al Letoniei sovietice) informa că Feitons se găsea într-o stare proastă, atât fizic, cât și intelectual, cerând, în numele lui, o viză și un document cu care să poată intra în U.R.S.S. În martie 1937 ele au fost transmise, via Tallinn (Estonia), pe numele cetățeanului cehoslovac Oskar Eisler, dar, la 31 martie 1937, Feitons a reușit să plece în U.R.S.S., prin Varșovia, cu un pașaport leton, pe numele Vasili Bogdanov. După ce situația sa a fost examinată de partid, în 1938, NKVD a dispus arestarea lui. Un an mai târziu, a fost exclus și din partid. Nu se știe data exactă la care a fost executat, el nefiind menționat în nicio enciclopedie sovietică.

În istoria P.C.d.L. a existat însă și o excepție: Peteris-Roberts Kurlis, născut în 1910. În 1926 a avut legături foarte strânse cu un agent al spionajului sovietic, o femeie, prin intermediul căreia a și intrat în organizația comunistă letonă de tineret. Kurlis a fost arestat și condamnat de mai multe ori de autoritățile letone. În anul 1935 a studiat la KUNMZ, apoi s-a întors în Letonia. În 1939 a fost ales membru al C.C. al P.C.d.L. și,

diții, Biroul din străinătate al P.C.d.L. era ilegal, fapt recunoscut și de comuniștii letoni. Dar problema era alta: organismul, ca și altele, nu era decât un instrument al politicii sovietice. La cererea comuniștilor din Letonia, care întrebau ce atitudine să ia față de alegerile pentru Parlamentul leton din 1925, de la Moscova, unul dintre conducătorii P.C.d.L. le-a comunicat că nu poate da niciun răspuns, întrucât Grigori Zinoviev (1883-1936, conducătorul Cominternului și una dintre cele mai influente personalități după moartea lui Lenin) era plecat din Moscova și, în lipsa lui, problema nu putea fi examinată!

În slujba serviciilor secrete sovietice

Unele documente au demonstrat legătura foarte strânsă a P.C.d.L. cu Cominternul (inclusiv a tuturor secțiilor naționale), chiar contopirea lor cu toate structurile de spionaj și diversiune ale Rusiei sovietice. Colaborarea consta într-un schimb sistematic de informații și în utilizarea acelorași persoane. Agenții circulau între Rusia și Letonia, transportând tehnică de radiocomunicații, de codificare, dar și literatură comunistă. Unii au fost arestați și

expulzați în cadrul schimbului nu cu agenți și spioni letoni din Rusia, pentru că asemenea personaje nu existau, ci cu oameni simpli, care doreau să revină în patrie, fiind folosiți de sovietici drept ostatici. Deosebit de intensă a fost colaborarea cu Ceka.

În 1928, P.C.d.L. a primit noi sarcini, legate de o pregătire activă pentru război, respectiv invadarea Letoniei de către trupele sovietice. Poziția partidului era clară: unirea cu U.R.S.S. Totodată, a fost declanșată o acțiune de infiltrare în organizațiile militare și de apărare civilă, apreciindu-se că, astfel, comuniștii vor putea avea mai ușor acces la arme. În septembrie, partidul a raportat că a fost adoptat planul de acțiune pentru situația de război și pentru lovitura de stat, mizându-se pe dezbinarea armatei și pe populația rusă.

Zece ani mai târziu, în 1939, slăbit de represiunile staliniste, neavând niciun fel de sprijin în popor, P.C.d.L. mai rezista doar prin câțiva activiști. Ca urmare a prevederilor pactului Ribbentrop-Molotov, în țările baltice au pătruns trupele sovietice, care s-au instalat în principalele baze militare. Oficial, ele au intrat pe baza unor acorduri,

Scritorul Vilis Lācis

Moscova indicația de a renunța să îl mai critice.

Pretextul pentru definitivarea ocupației a fost creat prin organizarea unor demonstrații antiguvernamentale la Riga și în alte orașe ale Letoniei. Documentele dovedesc în mod clar că toată acțiunea a fost realizată de către grupuri instruite în cadrul Armatei Roșii și NKVD, venite de la Moscova, iar printre demonstranți s-au aflat și mulți soldați ai Armatei Roșii. Chiar dacă primul guvern comunist a fost condus de profesorul biolog Augusts Kirhenšteins (20 iunie-25 august 1940), iar ministrul de Interne era scriitorul Vilis Lācis (1904-1966), numai cu mari eforturi ocupanții sovietici au putut aduna destule persoane pentru a organiza demonstrațiile din 21 iunie 1940, folosite, apoi, pentru răsturnarea ordinii legale. Comuniștilor li s-a alăturat o parte a social-democraților; în P.C.d.L. au intrat 13 fruntași social-democrați, care au primit, în general, posturi secundare în administrația sovietică (unul dintre ei a și fost deportat la 13 iunie 1941). Unui număr de 70 lideri social-democrați li s-a refuzat aderarea la P.C.d.L. În final, P.C.d.L. s-a integrat în organele de ocupație sovietică, contribuind timp de peste 50 de ani la înrobirea poporului leton. ■

Kalnberzins Zakis cere legalizarea partidului comunist

tiere cu Letonia și Estonia, care a reprezentat, pentru o lungă perioadă, centrul de dirijare a activității teroriste, diversioniste și de spionaj) și Moscova. O parte dintre fonduri era trimisă în Letonia, chiar în dolari sau altă valută străină, celor care „lucrau” acolo (după unele surse, în 1925, erau 45 de asemenea „profesioniști”). Reprezentanța din Pskov a avut o misiune foarte importantă și în plasarea de bani falși în țară. În documentele P.C.d.L. există diferite relatări privind sumele trimise din Rusia în Letonia, în total aproape două milioane de ruble letone. Culmea este că atât partidul, cât și agentura sovietică și-au plătit colaboratorii cu bani falși, ceea ce a contribuit la o identificare mai ușoară.

Lupta împotriva statului leton

Până în anul 1922, activitatea P.C.d.L. în interiorul țării a fost condusă, în cea mai mare parte, de sectorul de misiuni secrete al C.C. al P.C.d.L. El a lucrat în colaborare cu secto-

Afiș de propagandă sovietic

rul de spionaj al Armatei 15 sovietice, cu sarcina de a „menține legături cu organizațiile ilegale ale partidului, conducerea luptei de partizani și spionajul militar în spatele frontului inamic”. Pentru perioada în care „lucrau” pentru spionajul sovietic, comuniștii letoni erau scoși din evidența partidului, iar, la revenire, primeau o dovadă pentru activitatea depusă.

În anul 1921, Rüdolfs Endrups (1878-1938) a fost numit reprezentant împuternicit

al secției letone la Pskov. Dar nu era numai un simplu colaborator al secției letone! Dintr-un document citat de cei doi autori letoni, emis de Statul Major al Armatei Roșii, Direcția de Spionaj, la 1 noiembrie 1922, rezultă că lucra pentru acea instituție. În 1922, Endrups a fost înlocuit cu Pāvels Bērziņš-Blank. În decembrie 1919, Bērziņš fusese condamnat la moarte de către un tribunal leton, dar, ca urmare a unui schimb, a ajuns, până la urmă, în Rusia. Documentele atestă că, în perioada 1920-1923, au fost schimbați astfel aproximativ 500-600 de comuniști întemnițați în Letonia. Dar, după 1927, Internaționala Comunistă nu a mai agreat formula.

După Primul Război Mondial, Letonia, spre deosebire de România, a încheiat cu Rusia sovietică un tratat de pace, prin care erau recunoscute independența și integritatea teritorială. În același timp, partea sovietică se angaja să nu sprijine, pe teritoriul său, niciun fel de organizații care luptau împotriva statului leton. În acele con-

Cadrele profesioniste erau formate în sistemul sovietic de instituții precum KUNMZ, care a purtat mult timp numele lui Julian Marchlewski (1866-1925), și Școala internațională „Lenin” (1926-1938). Programul „universitar” era structurat pe patru ani. La început, se prevedea ca, după doi ani de curs, să urmeze doi ani de activitate practică, în Letonia ori în Rusia. La sfârșitul anilor '20 s-a renunțat la o asemenea practică. Având în vedere nivelul diferit de pregătire (de fapt, nivelul foarte scăzut) al multora dintre cursanți, unii făceau cursuri de pregătire de un an sau mai mulți. În anul 1935, de exemplu, toate materiile erau împărțite în cinci cicluri: primul includea istoria popoarelor U.R.S.S., istoria P.C.(b) din Rusia, istoria generală, istoria Internaționalii Comuniste, leninismul, construcția de partid, geografia economică și politică, economia politică, materialismul dialectic, legislația și justiția sovietică. Cel de al doilea ciclu cuprindea discipline naționale: istoria patriei, istoria propriului partid comunist, economia patriei și probleme actuale ale patriei. În cel de al treilea intrau discipline speciale de agricultură; în următorul, discipline de educație generală, precum limba rusă și limba maternă, matematică, fizică, chimie, biologie, iar ultimul conținea numai discipline militare.

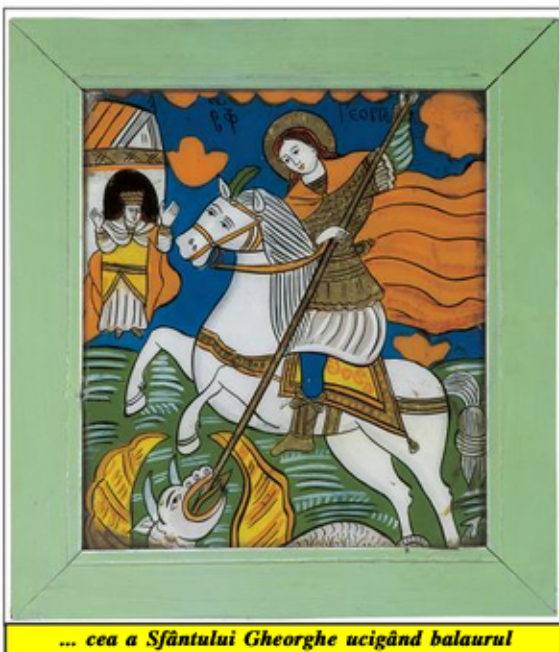

Karlīš Ulmanis, președinte al Letoniei (1936-1940), în vizită la Universitatea din Riga

Ziua de 23 aprilie este însă o sărbătoare aducătoare și de mare bucurie și lumină în casele credincioșilor. Este ziua în care este sărbătorit Sfântul Gheorghe, cunoscut sub acest nume în Moldova, Muntenia și Oltenia sau ca Sângiorz în Banat și Transilvania. Este sfântul care „încuie” iarna și „descuie” vara, „înfrunzește” codrul, „cel mai mare peste câmpuri, turme și herghelii”; este atotbiruitorul; el aduce lumina alungând întunericul; binele alungând răul și victoria vieții asupra morții. În iconografia românească este reprezentat ca un tânăr cavaler călărind pe cai albi; poartă lancea cu care omoară balaurul, simbolul diavolului.

Se spune că Sfântul a trăit în timpul domniei împăratului Dioclețian. S-a născut în Capadochia, din părinți creștini, și a îmbrățișat cariera armelor, ajungând conducător de oaste în garda împăratului. La îndemnul ginerelui său Galeriu, Dioclețian a pornit prigoana împotriva creștinilor. Aflând de decretul de prigonire, Sfântul Gheorghe s-a înfățișat înaintea împăratului și și-a mărturisit credința în Hristos.

De aceea a fost întemnițat și supus unor chinuri îngrozitoare, din care a scăpat nevătămat. Exemplul tăriei lui i-a determinat pe mulți să se lepede de idoli și să creadă în

... cea a Sfântului Gheorghe ucigând balaurul

Hristos. Împăratul a încercat să-l înduplece, oferindu-i onoruri în schimbul abandonului credinței, dar Sfântul Gheorghe a rămas neclintit în hotărârea lui.

Minunea săvârșită de Sfânt, prin învierea unui mort, a determinat-o pe Alexandra, soția lui Dioclețian, să i se alăture Sfântului în aceeași credință. În cele din urmă, Sfântul Gheorghe a fost pedepsit prin tăierea capului. Iconarii țărani l-au zugrăvit însă într-o ipostază victorioasă: călare pe cal, străpungând cu sulita un balaur. În lupta grea împotriva dragonului, Sfântul Gheorghe este ajutat de calul reprezentat în poziție cabrată, lovind și el cu picioarele din față. În fundalul icoanelor, în fața castelului, stă fata de împărat, prințesa Aia. Mantia sfântului „zboară” în spate, conferind un dinamism deosebit luptei, transmitând privitorului forța înclăstării. Adesea apare repre-

zentat împreună cu Sfântul Dimitrie și Sfântul Teodor-Tiron, toți trei fiind cunoscuți și ca sfinți militari. Există și icoane care îl prezintă în stranie ostășești (armură de cavaler), ținând în mână sulita. Variante onomastice ale numelui său sunt: George, Gheorghiță, Georgiana, Georgeta.

In tradiția populară românească Sfântului Gheorghe i se spune Sângiorz și este considerat și patronul armatei. În Evul

Mediu era considerat protector al cavalerilor, al cruciadelor, al luptelor împotriva păgânilor, ocrotitorul unor orașe ca: Geneva, Moscova și chiar al unor țări Anglia, Germania.

Cultul acestui Sfânt, pe care legenda hagiografică îl prezintă drept ucigătorul balaurului din orașul Selente din Libia și eliberatorul prințesei Aia, a fost deosebit de puternic și pe teritoriul țării noastre. Se spune că Dumnezeu i-a încredințat „Cheile vremii” (*Magazin istoric*, nr. 4/2009) cu care el deschide sezonul cald, în timp ce sfântul Dumitru îl închide. Este una dintre cele mai des întâlnite icoane din casele credincioșilor. Contribuie la aceasta și cromatica deosebit de exuberantă, vie, în care este zugrăvită: roșul, albul, verdele, albastrul, brunul fiind echilibrate de auriul aureolei Sfântului, al coroniței prințesei și al lăncii cu care este străpuns dragonul. ■

A fost odată ca niciodată

Luna aprilie este luna a IV-a în calendarul iulian și gregorian (care începea cu 1 ianuarie) și a doua în vechiul calendar roman (care își avea începutul la 1 martie).

Numele popular al lunii este Prier, Prieri, Prie, April sau Apriliș. E cunoscută în unele zone ale Transilvaniei ca „Luna Taurului”, dar și ca „Lună a Florilor”.

Dintre sărbătorile importante prăznuite în satul tradițional în luna aprilie menționăm Paștele și Sângiorzul (sărbătoare străveche a începutului de an pastoral).

Una dintre cele mai des întâlnite icoane din casele românilor...

D'ALE SÂNGIORZULUI..

Dr. GEORGETA ROȘU

În satul tradițional, în 22 aprilie „se ținea” sărbătoarea numită Mâncătoarea. Foarte importantă era însă noaptea dintre 22 spre 23 aprilie. Sărbătoarea mai este cunoscută în unele zone și ca Sângiorzul Vacilor și este închinată surorii lui Sângiorz. Noaptea Mâncătoarei este o noapte încărcată de conotații magice negative; mentalul rural acredita ideea că atunci se întruneau condiții favorabile pentru ca vrăjitoarele și strigoi să fure „mana” (sporul) vacilor, roadele câmpurilor sau să aducă necazuri în dragoste fetelor și feciorilor. În imaginarul popular strigoi (despre care se crede că trăiesc în trupurile unora din-

tre oameni) se eliberau pentru o noapte, se adunau în cete și mergeau călare pe „limbile” melițelor cu care femeile melițau inul și cânepa. Ajungeau în locurile și casele pustii, neumblate și nelocuite de om, și pe hotarele dintre sate și își încercau puterile folosind „limbile” melițelor ca pe săbii. Osteniți, după miezul nopții, se întorceau în trupurile din care ieșiseră, nu înainte de a lua „mana” turmelor și a ciurdelor, adică laptele, dar mai ales fertilitatea acestora, împiedicând astfel înmulțirea animalelor și prosperitatea gospodărilor. De aceea tot satul „se mobiliza” în găsirea antidotului... Și acesta nu putea fi decât unul magic.

Ungeau cu căței de usturoi sau chiar cu mujdei porțite, ușile, ferestrele, pragurile caselor, șurile, adăposturile pentru animale; descântau și puneau ramuri de boz, crengi de odolean, leuștean și rostopască peste tot în gospodărie. Alții agățau ramuri de măceș sau alte ramuri cu spini la porți, la uși și ferestre, pentru a îndepărta vrăjitoarele.

Ciobanii și ciurdarii, adesea ajutați și de alți gospodari, păzeau cu mare atenție mai ales pășunile, aprinzând „focul viu”, făcând fumigații sau suflând în tulpine, pentru că și zgomotele alungau spiritele rele.

a României în perioada post-München, marja de manevră a planificatorilor politico-militari români nu era foarte mare. Diplomația românească a înțeles corect ce însemna amenințarea germană asupra Cehoslovaciei și a sistemului internațional construit la Versailles. Pe baza evaluărilor realiste ale consecințelor deciziei de la München

s-au elaborat și scenariile privind conduita statului român. În ultimă instanță, deși prognozele au fost corecte pe termen lung, pe termen scurt, cursul extrem de complicat și imprevizibil al evenimentelor a determinat „ruptura” din vara anului 1940.

Dr. Jan Nemecek, directorul adjunct al Institutului de Istorie al Academiei de Științe al Republicii Cehe, a abordat tema *Pactul de la München și procesul repudiării sale*. Subiectul în sine a fost foarte complicat și a avut o istorie îndelungată, care se întinde până astăzi. Guvernul cehoslovac din exil a purtat negocieri dificile în timpul războiului cu unii dintre semnatori (Marea Britanie, Franța, Italia), ele continuând și în perioada confruntării bipolare cu cele două state germane. Invaliditatea acordului de la München a fost recunoscută de semnatori, dar niciunul dintre ei nu a mai reluat problema în perioada post-Război Rece.

Premierul britanic Chamberlain, însoțit de ministrul german de Externe von Ribbentrop, este întâmpinat de Adolf Hitler

Organizatorii vor edita comunicările prezentate într-un volum de sine stătător (în limba engleză), astfel că publicul va avea acces la două viziuni (cehă și românească) asupra unei teme care rămâne actuală după trei sferturi de veac.

La 9 decembrie 2013, Facultatea de Istorie a Universității București și I.S.P.A.I.M. au organizat masa rotundă „România și Primăvara de la Praga”. Reuniunea a fost onorată de participarea Excelenței Sale Jiri Sitler, ambasadorul Republicii Cehe în România, a adjunctului său, Tomas Vostry, și a directorului

Institutului Francez din România, Stanislas Pierret. Au luat parte cercetători, cadre didactice universitare, ziaști, studenți și masteranzi.

Masa rotundă a avut loc la Muzeul Național de Artă Contemporană a României (Anexa din Calea Moșilor), în ambianța deosebită creată de expoziția conținând fotografiile lui Josef

Koudelka înfățișând momentul invaziei trupelor Pactului de la Varșovia, în august 1968, vernisată la 17 octombrie 2013.

Reuniunea a fost moderată de prof. univ. dr. Adrian Cio-roianu, decanul Facultății de Istorie a Universității București. Ambasadorul Jiri Sitler a subliniat valoarea istorică a fotografiilor realizate de Josef Koudelka în timpul ocupării Pragăi. Excelența Sa a reiterat faptul că s-a dorit să se omagieze atitudinea României în 1968 și prin expunerea unui tun antitanc din perioada respectivă, cu inscripția: „Acest tun al armatei române nu a participat la invazia Cehoslovaciei. Mulțumim, România!”.

Stanislas Pierret, directorul Institutului Francez, a vorbit despre impactul pe care aceste fotografii le-au avut la vremea lor asupra opiniei publice din întreaga lume și în special în Franța. Directorul Pierret a amintit impresia extraordinară pe care a făcut-o în Occident politica ex-

Imagine de la manifestația din august 1968, când Nicolae Ceaușescu a condamnat invadarea Cehoslovaciei

Clio anunță

München, 1938 (Mussolini, Hitler și Chamberlain, ultimul din dreapta) și Praga, august 1968

DE DOUĂ ORI CEHOSLOVACIA, LA BUCUREȘTI

PETRE OTU

În anul 2013 s-au împlinit 75 de ani de la Pactul (acordul) de la Munchen, prin care patru dintre marile puteri ale timpului (Marea Britanie, Franța, Germania și Italia) au decis să satisfacă pretențiile lui Hitler, transferând Germaniei așa-numita „regiune sudetă”, parte componentă a statului cehoslovac (Magazin istoric, nr. 4/1993), și 45 de ani de la intervenția trupelor Pactului de la Varșovia (mai puțin România) în Cehoslovacia, prin care s-a pus capăt procesului de reforme din acea țară. Ambele evenimente au fost dezbătute în cadrul unor manifestări științifice organizate la București, la care au participat specialiști români și cehi.

In ziua de 23 septembrie 2013 s-a desfășurat, la Palatul Parlamentului, sala „Avram Iancu”, masa rotundă „Conferința de la Munchen – drumul spre destructurarea democrației în Europa”. Reuniunea a fost organizată de Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară (I.S.P.A.I.M.), Ambasada Republicii Ceha la București, cu sprijinul Institutului de Istorie al Academiei de Științe al Republicii Ceha.

În deschiderea mesei rotunde au rostit alocuțiuni Milan Stech, președintele Senatului Republicii Ceha, Crin Antonescu, președintele Senatului României, dr. Jiri Sítler, ambasadorul Republicii Ceha la București, Sebastian Huluban, secretar de Stat pen-

tru Politica de Apărare și Planificare din Ministerul Apărării Naționale.

Programul reuniunii a inclus șase comunicări, câte trei de fiecare parte. Dr. Jindrich Dejmeck, de la Institutul de Istorie al Academiei de Științe al Republicii Ceha, și prof. univ. dr. Viorica Moisuc au prezentat principalele direcții ale politicii externe a Cehoslovaciei, respectiv României, în anii '30 ai secolului trecut.

Comunicarea dr. Zlatica Zudová-Lesková (care nu a fost prezentă din motive de sănătate) – *Armata cehoslovacă după Pactul de la Munchen și personalitatea lui Heliodor Pika* (Magazin istoric, nr. 5/2013) – a fost citită de dr. Emil Voráček. Autoarea a relevat faptul că deși armata

cehoslovacă era a șasea armată a lumii din punctul de vedere al efectivelor, iar statul cehoslovac era printre cei mai mari exportatori de armament, Pactul de la Munchen a distrus această forță militară impresionantă.

Prof. univ. dr. Gheorghe Nicolescu (Universitatea din Pitești) și conf. univ. dr. Alexandru Oșca (Centrul de Relații Internaționale al Universității din Craiova) au înfățișat modul cum atașatura militară română a monitorizat și evaluat criza cehoslovacă, oferind decidenților politico-militari de la București un flux valoros de informații.

Dar, așa cum arăta dr. Mihail E. Ionescu, directorul I.S.P.A.I.M., în comunicarea *Alternativă politică externă*

Pastila de cuvinte

Închei seria pastilelor de cuvinte denumind monede cu termenii de origine latino-romană. Coman Lupu, în cartea sa *Din istoricul numelor de monede în limba română* (București, 2006), folosită adesea în expunerile mele, constată, pe bună dreptate, că limba română nu păstrează niciun nume de monedă transmis direct din latină. Termeni ca argint, galben, leu, moșteniți din latină, nu s-au transmis în română ca nume de monede, ci cu alte semnificații. Sunt, de asemenea, puțin numeroși termenii din această categorie împrumutați din limbile neolatine; în plus, ei au avut o circulație de scurtă durată. Cuvintele romanice din această sferă semantică au intrat în română, în bună parte, prin intermediari, mai ales otomani sau slavi.

NUME LATINO-ROMANICE DE MONEDE

Academician MARIUS SALA

Dublon
din 1798

Centimă este un termen luat din franceză (*centime*), iar moneda pe care o desemna valora a suta parte dintr-un franc. A fost emisă în Franța, la 1795. În română, cuvântul este atestat la 1848. Are variantele *santim* și *santimă*, care arată că termenul a fost împrumutat direct din franceză și adaptat după pronunțare. Dicționarul Academiei citează o astfel de variantă la Caragiale: „vine un ras și un tuns 25 de santimuri, cu pudră, cu unt de migdale, livandă”. Cuvântul *centimă* figurează numai în texte ce provin din Muntenia și Moldova.

Colonat este un cuvânt de origine italiană (*colonnato*); apare sporadic la 1848. Am arătat, într-un episod prece-

dent, că numele acestei monede emise de spanioli pentru America de Sud provine de la coloanele lui Hercule imprimate pe reversul său. Era sinonimul cuvintelor *direcliu* (din turc. *direkli*) sau *stâlpar* (posibil, un calc după termenul turcesc).

Dublon este la origine un termen spaniol, pătruns în română prin filieră franceză (fr. *doublon*, provenit din sp. *doblon*). Apare în câteva dicționare ca nume al unei monede emise între 1537 și 1848. A. Scriban (în *Dicționarul limbii românești*, Iași, 1939) înregistrează, pentru Moldova de sud, varianta populară *duplâm*.

Ducat este, la origine a îndepărtată, un cuvânt italian (*ducat*) folosit pentru a denumi o monedă venețiană de aur (1202-1284). Pentru țările române, moneda este menționată prima dată la 1421, într-un document slav. Cuvân-

tul *ducat* a pătruns în română prin filieră slavă sau greacă și apare în textele românești abia în secolul al XVII-lea (este atestat la 1642 și, mai târziu, în însemnările lui C. Cantacuzino, la 1667). C. Lupu nu îl consideră „un împrumut necesar”, ci un element savant luat din italiană.

Fertun apare la începutul secolului al XIX-lea (1808), fiind denumirea unei „monede de calcul” egală cu un sfert de marcă (nu este deci o monedă bătută,

Florin

ci o monedă ideală). În Dicționarul Academiei se spune că este o latinizare (după *ferto*, -*onis*) a cuvântului german *Vierding*, care înseamnă „un sfert din ceva, dintr-un lucru”.

ternă a României în timpul și după invadarea Cehoslovaciei.

Prof. univ. dr. Adrian Cioroianu a afirmat că evenimentele din Cehoslovacia au reprezentat pentru România unul dintre cele mai bune momente ale secolului XX, chiar dacă acesta este legat de numele fostului lider comunist român Nicolae Ceaușescu. Popularitatea sa a atins cote maxime și a deschis României porțile Occidentului, vizita președintelui Nixon din 1969 situându-se sub aceste auspicii favorabile. Dar tot de momentul 1968 este legată și apariția cultului personalității lui Ceaușescu care, de teama înlocuirii sale de Moscova, a căutat să promoveze ideea că în spatele său se află partidul și națiunea română, care îl sprijină necondiționat.

Dr. Florian Banu, cercetător la C.N.S.A.S., a analizat încercările de distanțare față de Moscova ale liderilor comuniști de la București, într-un proces de mai lungă durată, început, cu prudență, încă din vremea lui Gheorghiu-Dej.

Conf. univ. dr. Alexandru Oșca a relevat prezența unor militari români la aplicațiile din Cehoslovacia, în perioada iulie-august 1968. Neobișnuită pentru această aplicație a fost lipsa scopului și a tematicii. De asemenea, trupele participante nu au părăsit teritoriul Ce-

Reuniunea de la Palatul Parlamentului...

hoslovaciei după finalul aplicației, ci abia la 15 august 1968. La bilanț, președintele cehoslovac Ludvig Svoboda a fost chemat telefonic, cu o oră și jumătate înainte de începerea acestuia, de mareșalul sovietic care a condus aplicația, prilej pentru autoritățile cehoslovace să afirme: „Așa se anunță un soldat, nu un președinte!“.

Dr. Șerban Pavelescu a făcut precizări asupra cursului luat de regimul comunist după 1968, care a utilizat abil naționalismul, ceea ce a dus la consolidarea profilului său neostalinist.

Dr. Petre Otu a precizat că, inițial, conducerea de la Praga îl evitase pe Ceaușescu, pentru

a nu supăra și mai mult Kremlinul, apoi, pe măsură ce se profila o intervenție militară, s-a apropiat de acesta în speranța unui sprijin politic și moral, care să contrabalanseze forțele ce se manifestau împotriva fenomenului „Primăverii de la Praga“. Brejnev se temea, totodată, de o eventuală reconstituire a Micii Antante, a „cărădășiei dunărene“, după cum s-a exprimat neoficial liderul de la Kremlin.

General-maior (r.) dr. Mihail E. Ionescu, directorul I.S.P.A.I.M., a subliniat că prin cultul personalității lui Nicolae Ceaușescu se încerca prevenirea manifestării unor atitudini pro-sovietice în rândul elitei de la București. A relevat și faptul că România s-a pus intenționat în afara Pactului, prin atitudinea sa (nu a participat la ședințele premergătoare invaziei și nu a dorit să fie informată despre aceasta).

Compania „Coca Cola România & Republica Moldova“ a sponsorizat reuniunea.

Cele două reuniuni științifice au contribuit la aprofundarea cunoașterii subiectelor dezbătute, fie prin punerea în circuit a unor documente inedite sau insuficient valorificate, fie prin nuanțarea sau reinterpretarea unor aspecte mai mult sau mai puțin știute. ■

... și cea consacrată invadării Cehoslovaciei, în august 1968

DENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

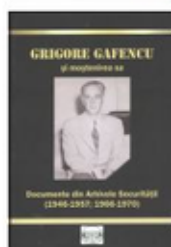
● **ALBUM REGINA MARIA. RÊVES ET RÉALITÉS** (editor **Silviu N. Dragomir**)
Editura Blassco, București, 2013, 291 pp.

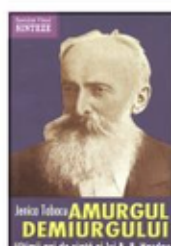
● **ROMÂNIA ȘI „RĂZBOAIELE MINȚII”. MANIPULARE, PROPAGANDĂ ȘI DEZINFORMARE, 1978-1989** (sub egida Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989 și Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității; studiu introductiv, selecția documentelor și indice de nume: **Florian Banu**)
Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2013, 433 pp.

● **ROMÂNIA-ISRAEL. 1948-1969 DIPLOMATIC DOCUMENTS** (sub egida Ministerului Afacerilor Externe, Departamentul Arhivelor Diplomatice; editori: **Dumitru Preda** și **Victor Boștinaru**; autori **Daniela Bleoancă, Nicolae Alexandru Nicolescu, Cristina Păiușan, Dumitru Preda**)
București, Bruxelles, 2013, 337 pp.

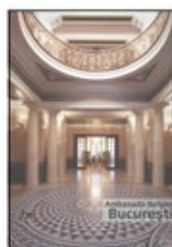
● **GRIGORE GAFENCU ȘI MOȘTENIREA SA. DOCUMENTE DIN ARHIVELE SECURITĂȚII. 1946-1957; 1966-1970** (ediție îngrijită de **Florica Dobre** și **Dumitru Dobre**)
Editura MNL, București, 2013, 337 pp.

● **Jenica Tabacu - AMURGUL DEMIURGULUI. ULTIMII ANI DE VIAȚĂ AI LUI B.P. HASDEU**
Editura SAECULUM VIZUAL, București, 2013, 301 pp.

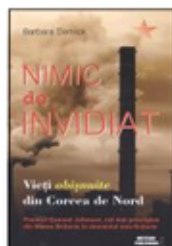
● **Gabriel-Virgil Rusu - GHERLA. CETATEA LUI MARTINUZZI** (Cuvânt către cititor de acad. **Ioan-Aurel Pop**)
Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2013, 492 pp.

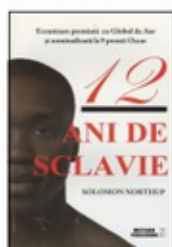
● **VILA CONSTANTIN CÂMPEANU. REȘEDINȚA BELGIEI LA BUCUREȘTI** (Editat de Serviciul Public Federal Afaceri Externe, Comerț Exterior și Cooperare pentru Dezvoltare; coordonator general **Ambasador Philippe Beke**; coordonator **Florina Moga-Senic**)
Dirk Achten, Brussels, 59 pp.

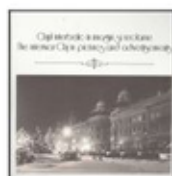
● **TALLEYRAND. BREVIAIR POLITIC. PRINCIPII ȘI MAXIME** (Traducere, prefață și note de **Andrei Alexandru Căpușan**)
Institutul European, Iași, 2014, 95 pp.

● **Barbara Demick - NIMIC DE INVIDIAT. VIȘII OBIȘNUITE DIN COREEA DE NORD**
Editura Meteor Publishing, București, 2014, 302 pp.

● **Solomon Northup - 12 ANI DE SCLAVIE**
Editura Meteor Publishing, București, 2014, 224 pp.

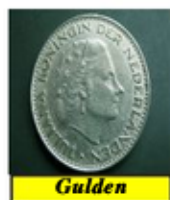

● **Aneș-Lăcrimioara Chiș, Ucu Bodiceanu - CLUJUL INTERBELIC ÎN IMAGINI ȘI RECLAME**
Casa de Editură Dokia, Cluj-Napoca, 2013, 95 pp.

● **TRANSYLVANIAN REVIEW**
Vol. XXII, No. 4, Winter 2013, 159 pp.

Florin este numele unei monede emise la Florența (1252). Numele vine de la motivul său caracteristic, care era crinul, emblema orașului. (Numele echipei de fotbal *Fiorentina* are la bază același cuvânt.) A circulat în documente sub diferite forme: *florin* (din bulgarul *florinŭ*) apare într-un document slavo-român (1431),

Gulden

floren (împrumutat din latina medievală), *florint* (rezultat al contaminării lui *florin* cu maghiarul *forint*), *fiorin* (un împrumut savant din it. *fiorino*), care apare, în secolul al XIX-lea, în scrierile unor români cunosători ai civilizației italiene (D. Golescu, M. Kogălniceanu, B.P. Hasdeu).

Franc, termen de origine franceză (fr. *franc*), apare în texte și documente românești din prima jumătate a secolului al XIX-lea (mai ales în Moldova și Muntenia). S-a răspândit în română ajungând să fie sinonim cu *leu*. În expresia *a nu avea niciun franc* înseamnă „a nu avea bani”, iar în *a căuta francu popii* înseamnă „a fi gata de moarte, a pregăti banii pentru înmormântare”.

Gulden este un termen rar (apare într-un document din 1778 de la Râmnic, editat de N. Iorga). Nu figurează în Dicționarul Academiei. În *DEX* se precizează că rom. *gulden* provine din fr. *gulden* „principala unitate monetară din Olanda; florin”.

Liră este un cuvânt de origine italiană (*lira*), dar există și în turcă (turc. *lira* < it. *lira*).

Este atestat în română pentru prima dată la 1668, dar era cunoscut în spațiul românesc, după N. Iorga, cu un secol înainte (1587). Dubletul său este cuvântul *livră*.

Livră (din fr. *livre*, care provine din lat. *libra*) era o veche monedă de socoteală, reprezentând valoarea unei *livre* de aur sau de argint. În textele românești este consemnat începând din secolul al XIX-lea (1836).

Luidor apare, în limba română, în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Denumirea *luidor* (din fr. *louis d'or*) s-a dat unei monede de aur emise de regele Franței Louis al XIII-lea (1601-1643) și s-a extins apoi asupra tuturor pieselor bătute de suveranii francezi care purtau numele *Louis*. Cu sensul lui *luidor* apare, în unele texte românești din veacul al XIX-lea, termenul *ludovic* (din it. *Lodovico*).

Napoleon este un cuvânt care vorbește de la sine: nu trebuie să fii lingvist pentru a bănuși că *napoleon* are la origine numele unuia dintre cei doi împărați ai Franței (Napoleon I și Napoleon al III-lea). Se știe că Napoleon Bonaparte, în timpul primei Republici, a bătut la 1803 o monedă de aur în valoare de 20 de franci, având efigia emiten-
tului. A existat și o monedă emisă de Napoleon al III-lea (1851-1870). Cea mai veche atestare în română, consemnată în Dicționarul Academiei, este cea din *Condica limbii românești* a lui Iordache Golescu, manuscris din 1831-1832. În același dicționar

Luidor

găsim variantele *napoleon*, *napalion*. Se pare că termenul a circulat mai ales în Moldova (la V. Alecsandri, I. Creangă, E. Sevastos). Denumirea de *napoleon* este dată și unor variații de mere, pere, struguri.

Piastru (cu variantele *piastăr*, *piastră*) este numele unei monede turcești de argint, dar și al unei monede foarte cunoscute în Spania și Italia (it., sp. *piastro*, fr. *piastre*). A fost înregistrat pentru prima dată de Gh. Șincai în *Cronica sa*. Varianta *piastăr* poate fi explicată prin germ. *Piaster*. A. Ciorănescu, în dicționarul său etimologic, consideră că românescul *piastru* vine din neogrecul *piastro*.

Pistol (fr. *pistole*) este numele unei monede de aur (franceză, spaniolă, italiană, engleză), cu valoare variabilă în diferite epoci. După C. Lupu, această monedă nu a circulat în țările române; în textele semnate de N. Filimon sau I.L. Caragiale, diversele variante sub care apare cuvântul reprezintă împrumuturi livrești.

Scud este denumirea unei monede emise între 1507 și 1804 de diferite state italiene. În textele românești apare numai în secolul al XIX-lea. În italiană, cuvântul este moștenit din latină (lat. *scutum*). De remarcat că în română are diverse forme de plural (*scudi*, *scude*, *scuzi*), ceea ce este o dovadă a caracterului livresc al împrumutului.

(Continuare în p. 69)

Exclusivitate

Continuăm istorisirea descoperirii și cercetării arheologice a unei comori de artă chineze.

Împăratul Qin Shihuang...

În luna iulie 1998, au început excavațiile la fosele de mari dimensiuni recent descoperite. Au fost scoase un mare număr de armuri din lăpislazuli, fapt care a stârnit interesul specialiștilor și publicului larg. În luna octombrie, Institutul Arheologic din provincia Shaanxi și Muzeul Necropolei Împăratului Qin Shihuang au format o echipă arheologică comună, ce a început să

... și unul dintre soldații săi ce trebuia să îl urmeze pe lumea cealaltă

deruleze o activitate complexă de cercetare, excavare și conservare a necropolei și a conținutului acesteia.

POVESTEA NECROPOLEI ÎMPĂRATULUI QIN

Prof. ZHANG JIANLIN

Director adjunct, Institutul de Cercetări Arheologice din provincia Shaanxi

Până în prezent au fost descoperite peste 180 de fose funerare de diferite tipuri, amplasate în interiorul și exteriorul necropolei Împăratului Qin Shihuang. În zona exterioară se găsesc 103 fose funerare amplasate în trei zone și includ patru fose cu armata de teracotă, una cu animale, 98 cu grajduri pentru cai. În spațiul delimitat de zidul interior al necropolei fosele funerare sunt repartizate de jur-împrejurul mormântului central. Acestea sunt în număr de 16.

Figurine de artiști și acrobați

În luna iulie 1998, între zidul interior și cel exterior, la 200 m sud-est de tumulul necropolei Împăratului Qin, a fost găsită o fosă cu obiecte funerare cu o lungime de 100 m pe direcția nord-sud, 40 m pe direcția est-vest, cu câte o poartă de acces la cele patru colțuri și cu suprafața totală de 13.689 m². Au fost efectuate excavații în partea de sud-vest a fosei, de unde au fost scoase la lumină 150 de ar-

muri din piatră legate cu sârmă de bronz și 50 de coifuri de piatră. În urma analizelor, s-a constatat că piatra folosită la fabricarea armurii și coifurilor provine din zona Beishan, aflată la 60 km depărtare de mausoleu. Prelucrarea armurilor și coifurilor s-a executat lângă Xinfeng, pe malul sudic al râului Wei. În anul 2001, în fântânile din Xinfeng au fost descoperite pietre semiprelucrate, forme, plăci de armură în diferite stadii de prelucrare și urme de daltă pe plăcile de armură. Concluzia este că

PRIER

7

1521. Corăbiile exploratorului Fernando Magellan ajung în insula Cebu din arhipelagul filipinez. Este foarte populată și în fruntea ei se află regele Humabon, care a mai avut contacte cu lumea civilizată, nu este un simplu „copil al naturii”. Intră repede în relații de prietenie și negoț cu oamenii lui Magellan. Căpitanul le spune băștinașilor că nu trebuie să devină creștini de frică, ci numai dacă doresc, din proprie inițiativă. Pentru că nu mai poate zăbovi, exploratorul îl ridică pe Humabon la rangul de suveran al întregului arhipelag, oferindu-i ajutor militar contra oricărei răzmerițe.

13

1655. De aproape patru secole regelui Ludovic al XIV-lea i se atribuie, fără niciun temei, că în această zi ar fi rostit răspicat în Parlament propoziția „Statul sunt eu!”. El vine într-adevăr la Palatul de Justiție, în această zi – la o ședință anunțată din timp, și nu direct de la vânătoare, cu biciul în mână –, pentru că Parlamentul urmează să delibereze asupra edictelor înregistrate în prezența sa. „Cer să înceteze dezbaterea edictelor pe care le-am prezentat, pe care le vreau ratificate. Domnule președinte, spune suveranul, vă interzic să tolerați vreo ședință în această materie și niciunul dintre dumneavoastră să nu o ceară”. Procesul-verbal, pe care oricine poate să-l consulte la Arhivele Naționale ale Franței, adaugă: „Și imediat după aceasta s-a retras”. Așadar, fără să rostească propoziția cu pricina. De atunci, mulți istorici au negat legenda; ei au afirmat că regele, un tânăr de numai 16 ani, nu era în stare de o frază atât de brutală, rostită, cum s-a spus, după admonestări și amenințări. Și totuși, expresia „Statul sunt eu!” a rămas atașată de Ludovic al XIV-lea.

20

1967. Gaston Defferre, președinte al grupului socialist și primar al Marsiliei, se duce la Neuilly, cu René Ribière, un deputat gaullist. În cursul unei dezbateri agitate în Adunarea Națională, Defferre și-a interpellat colegul care vocifera în aripa gaulliștilor, strigându-i: „Mai tacă-ți gura, tâmpitul!” Ceva mai târziu a refuzat să-și retragă cuvintele, iar Ribière i-a trimis martorii. Arbitrul întâlnirii, deputatul Jean de Lipkowski, pune capăt luptei, după ce Ribière este crestat de două ori pe față de Defferre, un tip curajos și calm, participant la mișcarea de Rezistență. Georges Pompidou, prim-ministrul, crede multă vreme că e vorba de o glumă, nu de un duel adevărat, Jacques Chaban-Delmas, președintele Adunării Naționale, a încercat, în zadar, să obțină o reconciliere între cei doi, iar Michel Poniatowski, deputat republican, membru al partidului lui Giscard d'Estaing, declară că pentru el așa-ceva nu este decât „o bufonerie anacronică”.

23

1702. În ovațiile poporului, Ana din dinastia Stuart devine regina Angliei. Domnia severului olandez Wilhelm al III-lea, Wilhelm de Orania, cumnatul ei, a făcut ca nimeni să nu-i ducă dorul. Înfațișarea noii suverane nu este tocmai regală, chiar dacă ea este primită cu căldură. Cele 18 sarcini i-au distrus sănătatea, iar guta a afectat-o atât de puternic, încât la încoronare e nevoie să fie purtată într-un jilț. Primul ei gând va fi să o recompenseze pe domintoarea ei prietenă, Sara, creând în scurt timp ducatul de Marlborough pentru soțul acesteia, John Churchill (general, strămoș al lui Winston Churchill).

30

1872. Favorita țarului Alexandru al II-lea, Katia Dolgoruki, cu 30 de ani mai tânără decât el, aduce pe lume un băiețel pe nume George. În timpul nașterii dificile, Alexandru exclamă: „Dacă e nevoie, sacrificăți copilul, dar pe ea salvați-o cu orice preț”. Familia imperială și Curtea sunt scandalizate de nașterea micului bastard. Un an mai târziu, Katia naște și o fetiță, Olga. Suveranul oferă celor doi copii patronimul de Iurevski, după numele străbunului Katiei, fondatorul Moscovei, Iuri Dolgoruki, dar emite și un ucaz. „Pentru minorii George Aleksandrovici și Olga Aleksandrovna Iurevski. Acordăm drepturile care aparțin nobilimii și îi ridicăm la rangul de prinț cu titlul de altețe.” Era un fel de recunoaștere oficială.

Împăratul Qin în inspecție prin țară, stampă de epocă

0007 sunt foarte diferite. Zona 1 cuprinde, în principal, păsări de apă realizate din bronz. Zona 2 are, în principal, figurine din teracotă și mici obiecte din bronz și os. Zona 3 are doar câteva obiecte din os, deoarece aici au intrat hoții și au distrus foarte multe obiecte.

Cocori și găște

Din zona 1 au fost scoase 46 de piese din bronz, reprezentând păsări de apă. Păsările se împart în trei categorii: lebede, cocori și găște. Păsările sunt aranjate de la vest la est, pe cele două laturi ale râului. Cele 20 de lebede sunt amplasate pe latura vestică a coridorului. Ca urmare a incendiului și prăbușirii tavanului, cea mai mare parte a păsărilor au fost găsite sparte, capetele și corpurile erau în locuri diferite, iar corodarea era avansată. Corpul lebedelor este bine realizat, iar aripile sunt trase spre coadă. Corpul are o lungime de 60 cm și înălțimea de 40 cm. Unele păsări stau pe platforma acoperită cu lemn, cu picioarele strânse sub ele, lăsând să li se vadă ghea-

rele. Ochii sunt puternic conturați, gâtul este întins către râu, de parcă ar vrea să bea apă. Păsările au lungimea de 50 cm și înălțimea de 25 cm.

Au fost găsiți șase cocori din cupru, repartizați în centrul coridorului de trecere. Ca urmare a faptului că aceste păsări aveau dimensiuni mari, au suferit distrugerii majore din cauza prăbușirii tavanului fosei. Păsările au fost sepa-

rate de suportul decorat cu elementul decorativ de nori, gâturile au fost rupte în mai multe bucăți și împrăștiate pe fundul râului simbolic. Toate se aflau pe suporturile decorate cu elementul decorativ de nori, amplasate la colțurile structurii, au ciocurile deschise și aripile lăsate în jos. Unele păsări mai păstrează urme ale culorii albe cu care au fost acoperite. Dintre ele, piesa cocor numărul 26 se păstrează aproape completă. Se află pe suportul cu elementul decorativ de nori din colțul opus, gâtul lung este lăsat în jos, creând impresia că este în căutarea insectelor, aripile sunt lăsate și trase către coadă, ghearele sunt lungi și subțiri, făcând corp comun cu suportul. Piesa înfățișează clipa în care cocorul a găsit insecta în apă și se pregătește să își ia zborul.

Cele 20 de găște sunt distribuite în centrul coridorului de trecere, puțin spre est. Cum aceste păsări au dimensiuni relativ mici, s-au păstrat destul de bine.

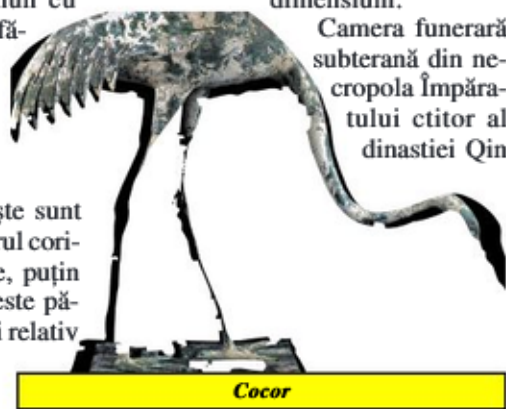
În zona 2, deja excavată, au mai fost descoperite 15 statui din teracotă. În urma restaurării, au fost împărțite în două categorii, în funcție de postura lor: cu picioarele strânse sub ele și în poziție îngenunchată.

Visul împăratului

Deocamdată nu știm care este rolul acestei fose de obiecte funerare și ce reprezintă conținutul său, dar așezarea împreună a păsărilor de apă cu figurinele și statuile de ceramică arată că între viețuitoare și oameni era o relație armonioasă, că animalele erau deja domesticite. Aceste figurine și statuile nu seamănă cu figurinele de îngrijitori de cai descoperite anterior. În același timp, piesele indică faptul că figurinele și statuile țineau în mâini instrumente muzicale și că domesticirea păsărilor de apă se făcea cu ajutorul muzicii.

Dimensiunile necropolei Împăratului Qin Shihuang, bogăția obiectelor aflate aici ne permit să spunem că este unică printre necropolele împăraților din antichitatea Chinei. În afară de numărul mare de fose funerare, arheologii au mai descoperit foarte multe urme de construcții de mari dimensiuni.

Camera funerară subterană din necropola Împăratului ctitor al dinastiei Qin

Cocor

Statui de acrobați

teracotă. Nivelul artistic și expresivitatea figurinelor demonstrează încă o dată valoarea artelor plastice din China antică.

Un râu în miniatură

Fosa funerară K 0006 a fost descoperită în anul 2000. Se găsește în colțul sud-vestic al zidului interior, la o distanță de aproximativ 50 m de necropola Împăratului Qin. Are o suprafață de 144 m². Din anticameră au fost excavate opt figurine colorate, reprezentând dregători, patru figurine de vizitii, patru halebarde din cupru și rămășițele unor care de luptă. În camera interioară au fost descoperiți 20 de cai, care au fost îngropați de vii.

Cele 12 figurine reprezentând vizitii sau dregători purtau pălării care le indicau rangul la Curte. În afară de vizitii, toți dregătorii purtau la brâu cuțit și o pungă cu o piatră de ascuțit. Aceste opt figurine reprezentau dregători civili de cel puțin rangul opt. Aceste figurine nu pot fi considerate egale cu funcționarii responsabili cu îngrijirea cailor din fosa cu grajdurile. Luând în considerare sigiliul oficial găsit în fosele funerare aparținând regiilor Han, putem deduce că cele 12 figurine în

picioare cu pălării mari, cele opt figurine cu mâinile băgate în mâneci, cei patru îngrijitori de cai, trăsura cu umbrela deschisă, fosa cu obiecte funerare din lemn, calul amplasat solitar simbolizează viața de zi cu zi într-o instituție oficială din dinastia Qin a unui dregător responsabil cu închisorile și justiția.

La 900 m distanță pe direcția nord-est față de zidul exterior al necropolei Împăratului Qin Shihuang se află fosa K 0007, în formă de F, cu o suprafață de 925 m². Are o structură tunelară, din lemn, prevăzută cu o intrare cu rampă, două coridoare de trecere pe direcția nord-sud și unul pe direcția est-vest. Spre deosebire de fosele cu obiecte funerare descoperite până acum, cele două coridoare de trecere au, de cele două părți, două platforme realizate din pământ bătut, pe care se pot așeza obiecte. Platformele sunt acoperite cu bârne și simbolizează două maluri ale unui râu. Spațiul dintre cele două platforme simbolizează un râu. Pe fundul râului se văd foarte multe urme de picioare, în toate direcțiile. Astfel a fost creată imaginea de apă curgătoare.

Conținuturile celor trei zone de trecere din fosa K

Model de car

prelucrarea, șlefuirea, finisarea armurilor erau efectuate în totalitate manual.

La sud de groapa K 9.801, la 35 de metri distanță, explorările au scos la iveală o fosă cu obiecte funerare. A fost excavată o suprafață de 64 m². În centru a fost descoperit un vas *ding* din cupru, de mari dimensiuni, în greutate de 212 kg. Vasul este lucrat cu foarte mare migală, suprafața este acoperită în totalitate cu modele, liniile sunt fluide și bine definite. Datorită unicității sale, acest vas este numit „Întâiul *ding* al necropolei Qin”. În coridorul de trecere din partea de nord au fost executate excavații pe o suprafață de 9 m². Aici au fost scoase la lumină 11 figurine de acrobați colorate. Figurinele sunt bine individualizate și sugestive. Raporturile dintre dimensiunile corporale sunt cele firești. Figurinele de acrobați reprezintă artiști care prezentau spectacolele de acrobație, cântece și dansuri la modă în Perioada Statelor Combatante. Figurinele demonstrează bogata viață culturală și nivelul divertismentului de la palatele dinastiei Qin. Ele sunt în contrast puternic cu solemnitatea și rigurozitatea prezente la oștenii de

România revoluționară, desăvârșită la Conferința de Pace de la Paris din 1919
(delegația condusă de Ion I.C. Brătianu, în centru, așezat)

ROSENTHALII

TRAIAN D. LAZĂR

Concepția iluministă (modernă) de renunțare la izolarea etnică, de integrare în viața comunităților populației de etnie majoritară, fără a renunța la specificul etniei minoritare, concepție ce a animat activitatea pictorului C.D. Rosenthal (Magazin istoric, nr. 3/2014), a călăuzit și faptele altor membri ai familiei Rosenthal, Mauriciu și Samuel (Solomon).

Trăind într-o altă etapă a evoluției societății românești, etapă de evoluție, lipsită de bulversările specifice revoluției, dr. Mauriciu Rosenthal nu a avut prilejul să se implice în acțiuni „palpitante” (eroice), precum C.D. Rosenthal. El și-a dovedit, sub altă formă, atașamentul față de cauza națiunii române, contribuind, de fapt, la înfăptuirea practică a idealurilor pentru care luptaseră înaintașul său și ceilalți revoluționari de la 1848.

Nepotul lui C.D. Rosenthal, Samuel, a avut însă parte de o epocă mai frământată și, într-un interval mai îndelungat decât cel trăit de unchiul său, a trecut, ca și societatea românească, de la împliniri și satisfacții la crize.

Pe linia Rosetteștilor și Brătienilor

Născut în 1872 la București, Samuel Rosenthal a urmat cursurile Facultății de Drept de la Universitatea București. Încă din facultate

a activat în Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor. Obținând naturalizarea în 1900, și-a putut exercita profesia de avocat, în care s-a remarcat de timpuriu.

În 1913, când România s-a implicat în cel de al doilea război balcanic, a fost mobilizat, fiind ofițer al armatei române cu gradul de locotenent. A fost mobilizat și în anii Primului Război Mondial (1916-1918). Datorită calităților sale de jurist, a fost încadrat la serviciul contencios al Ministerului de Război, unde a rămas până în 1931, când a fost pus în retragere, pentru limită de vârstă, cu gradul de maior. A fost, de asemenea, membru în Consiliul Juridic al Ministerului Afacerilor Externe și apoi președinte al acestui consiliu, până în 1930, când a demisionat. În 1933 i s-a conferit rangul de ministru plenipotențiar ca fost președinte al consiliului juridic al M.A.E.

Opțiunile sale politice erau asemănătoare cu ale unchiului, pictorul, și aparțineau liberalismului. Peste ani, acest membru al

este locul unde se afla depus corpul său neînsuflit. În jurul coșciugului s-a găsit o mare cantitate de comori din aur, argint și jad. În interiorul camerei mortuare se află o frescă pe care a fost recreată harta imperiului, în care râurile și mările sunt făcute din argint viu. Felul în care sunt dispuse camera mortuară, sistemul care ascunde camera mortuară, construcțiile de pe diferitele trepte din palatul subteran imită marile clădiri ale imperiului Qin. Fosele funerare de deasupra, gropile funerare din preajma tumulului, fosele funerare dintre zidurile interior și exterior, gropile funerare din afara zidului exterior, în total patru niveluri, alcătuiesc structura administrativă ideală în concepția împăratului Qin.

Indiferent de conținutul foselor funerare descoperite la necropola Împăratului Qin Shihuang, sensul real și semnificația sunt aceleași: năzuința spre reproducerea autentică a lumii sufletelor. Această idee caracterizează întreaga concepție, proiectare și construcție a necropolei. În afara

cailor și carelor de luptă din cupru, celelalte piese descoperite, oșteni și cai din ceramică, cai îngropați de vii, păsări și animale nemaivăzute fac ca ritualul funerar utilizat la necropola Împăratului Qin să fie în contrast evident cu ritualurile funerare folosite la mormintele suveranilor de dinainte.

Construcția celor două ziduri care înconjoară necropola împreună cu fosele funerare și clădirile descoperite reprezintă felul în care împăratul Qin vedea imperiul său. Vizionarul și ingeniosul împărat Qin a înțeles că nu are cum să scape de moarte, așa că a înmormântat împreună cu el un imperiu în miniatură, în speranța că și în lumea de apoi va putea conduce zeci de mii de oșteni, va pune la cale strategii și bătălii mărețe, iar imperiul va rămâne în mâna lui chiar și după moarte.

Ca urmare a acestei obsesii, 700.000 de prizonieri și condamnați au muncit 38 de ani pentru construirea acestui imperiu subteran. Nimeni nu s-a gândit că realitatea nu prea se

Armură din lapislazuli

suprapune cu dorința. Această trudă istovitoare a dus la prăbușirea imperiului Qin și a spulberat, risipind în fum și vânt, visul împăratului: „Eu sunt Shi Huangdi (Primul Suveran August), Împăratul citor, urmașii mei să fie Cel deal Doilea Suveran August, al Treilea Suveran August și așa mereu, generație după generație, până la al Zecemiilea, până în veacul veacurilor“.

În românește
de Ioan BUDURA

NUME LATINO-ROMANICE DE MONEDE

(Urmare din p. 63)

Soldiu provine, probabil, din it. *soldo*, urmașul latinescului *solidus*, devenit în latina vulgară *soldus*. În Dicționarul Academiei sunt propuse ca etimoane pentru cuvântul românesc neogreacă *soldi* și italianul *soldo*. După C. Lupu, această monedă, cu valoare mărunță, n-a circulat niciodată la noi, deci avem a face cu un împrumut livresc.

Varianta *soldie* vine, probabil, din rusă. Cuvântul francez *solde* a fost împrumutat din italiană, unde însemna „monedă“; sub forma *soldă* „sumă de bani plătită în armată personalului militar și civil“ a pătruns și în română. Să nu uităm că și pe *soldat* l-am împrumutat tot din franceză!

Țechin este numele unei monede venețiene de aur. Are la origine it. *zecchino*. Este notat sporadic în textele româ-

nești. În secolul al XVIII-lea, termenul a fost înlocuit cu *galben venetic*. A avut și varianta *sechin*, împrumutată din franceză (*sequin*).

La denumirile de monede aduse în discuție până acum pot fi adăugate unele cuvinte cu etimologie necunoscută sau incertă (*barbută*, *firfilic*, *gologan*, *sicluș*) sau unii termeni argotici (cel mai probabil din limba romilor: *biștari*, *lovele*, *mardeu*). ■

tanților – mari proprietari funciari de origine maghiară din Transilvania, expropriati prin reformele agrare de după Primul Război Mondial (1919-1921), care optaseră pentru cetățenia ungară, după Marea Unire (*Magazin istoric*, nr. 7, 8/2000). Rosenthal a reprezentat statul român, împreună cu Alexandre Millerand, la Tribunalul arbitral mixt de la Paris, în 1923. Finalizarea procesului, cu succes pentru statul român, se va datora talentului și abilității lui Nicolae Titulescu.

Prestigiul de care se bucura, ca avocat, S. Rosenthal a determinat angajarea lui de către principesa Elena, în 1926, în procesul cu fostul ei soț, ex-prințul moștenitor Carol, de care a divorțat din cauza relației cu Elena Lupescu. Rosenthal a obținut o decizie favorabilă principesei, inclusiv în privința dreptului de a-și avea alături fiul, pe viitorul rege Mihai, o perioadă însemnată, în fiecare an.

Implicându-se în viața politică, S. Rosenthal a fost ales, în 1928, în Camera Deputaților. Succesele profesionale și integrarea cu succes în societatea românească nu-l îndepărtaseră de etnia căreia îi aparținea prin naștere. Dorind să folosească statutul de parlamentar, inclusiv pentru reprezentarea intereselor acestei etnii, el a făcut parte din Clubul parlamentar evreiesc.

La începutul deceniului al patrulea al secolului al XX-lea, S. Rosenthal se retrăgea din activitate, după o carieră profesională de succes în slujba statului român. Ascensiunea extremei drepte i-a pus însă întreaga viață și activitate

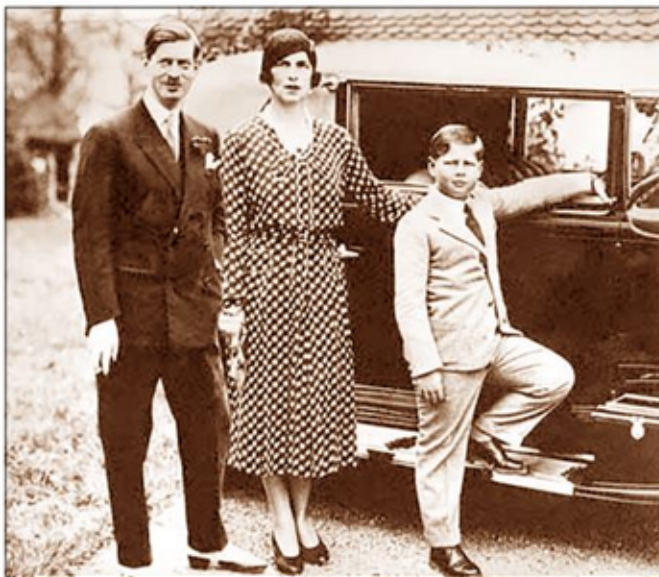
sub semnul întrebării. Legislația antisemită din 1940 i-a contestat, în primul rând, calitatea de cetățean român. Înfrângerea rebeliunii legionare din ianuarie 1941 a făcut posibilă adoptarea unor măsuri reparatorii, chiar dacă ele erau privite ca excepții de la regulă. Acesta era sensul legii nr. 254/28 martie 1941.

Ministerul Justiției aprecia, într-un referat, că „Rosenthal este, poate, singurul evreu care intră în dispozițiunile excepționale ale art. 6 din legea nr. 254, din 28 martie 1941” privind posibilitatea asimilării cu românii pentru acei evrei care aduseseră servicii deosebite statului român. Referatul ministrului Justiției în favoarea acestei soluții a fost înaintat Președinției Consiliului de Miniștri, la 8 august 1942. În 1943 a fost adoptată o nouă lege, legea nr. 143, care permitea „asimilarea cu românii pentru evreii care s-au dovedit utili și credincioși națiunii române, prin devotament și fapte excepționale sau prin activitate meritorie și continuă” (*Magazin istoric*, nr. 8/1993). În baza acestei legi, la 28 iunie 1943, Consiliul de Miniștri a decis ca S. Rosenthal „să fie asimilat în totul cu românii”. Era o măsură dreaptă. În acel moment, S. Rosenthal se afla bolnav în Franța.

Căderea regimului antonescian și restabilirea

parțială a Constituției din 1923 au permis abrogarea legislației rasiale, măsură de care a beneficiat întreaga minoritate evreiască.

Destinul familiei Rosenthal demonstrează viabilitatea soluției conviețuirii în diversitate într-o vreme în care nu se conturase încă ideea de *alya* (plecare în Palestina), dar și după aceea. ■

Principesa Elena l-a angajat pe Samuel Rosenthal ca avocat în procesul de divorț

familiei Rosenthal se situa pe aceeași platformă politică pe care se aflau urmașii Rosetteștilor și Brătienilor de la 1848. Acest fapt, ca și reputația de jurist remarcabil, explică alegerea lui Samuel Rosenthal drept consilier jurisconsult al delegației române, condusă de prim-ministrul I.I.C. Brătianu, la Conferința de Pace de la Paris. Un alt evreu, Ezra Bercovici, însoțea delegația în calitate de specialist pentru problemele de presă. Istoricul Carol Iancu apreciază includerea celor doi evrei români în delegația României drept o dovadă a abilității politice a lui I.I.C. Brătianu.

Alexandre Millerand

Expert al statului român

Samuel Rosenthal a fost reprezentantul României în comisia juridică (a responsabilității războiului), la Conferința de Pace de la Paris. El și-a adus contribuția la elaborarea proiectului de statut al Societății Națiunilor, la redactarea lui definitivă și la stabilirea responsabilității Germaniei în declanșarea războiului. A fost folosit de către I.I.C. Brătianu pentru contacte cu Ministerul Afacerilor Străine al Franței, încercându-se evitarea impunerii de către Conferință a unei hotărâri în problema emancipării evreilor, de vreme ce România soluționase a-

ceastă problemă prin decretul din decembrie 1918. României i s-a impus, până la urmă, un tratat al minorităților, semnat de guvernul Vaida Voevod în decembrie 1918.

Colaborarea lui S. Rosenthal cu liberalii în probleme de drept internațional a continuat în timpul guvernării P.N.L. din 1922-1926. El a însoțit, tot ca expert juridic, delegația României la Conferința de la Lausanne (noiembrie-decembrie 1922). Sub conducerea lui I.G. Duca, delegația a promovat interesele României privind regimul navigației prin strâmțorile Bosfor și Dardanele, raportul înarmărilor navale

dintre riveranii Mării Negre, reparațiile de război cuvenite României. Rosenthal a fost folosit și pentru stabilirea unor contacte cu delegația Rusiei, încercându-se soluționarea problemei Basarabiei și a Tezaurului. În acest scop, el s-a întâlnit cu Cristian Racovski, care făcea parte din delegația Rusiei, convenindu-se asupra unei convorbiri între C. Diamandi și șeful delegației ruse G.V. Cicerin privind problemele

ce interesau cele două țări. Nu s-a ajuns la o soluție, dar importantă a fost menținerea unui contact diplomatic între cele două state.

Ca expert al statului român în probleme de drept internațional, S. Rosenthal a apărut interesele României în problema op-

Delegația României la Conferința de la Lausanne; de la stânga la dreapta: Constantin Dimitrescu, ministrul Afacerilor Străine, I.G. Duca, Constantin Diamandy și Atia Constantinescu

de la tine?“, a auzit Graudenz vocea comandantului Apărării Antiaeriene. „N-a zburat nimeni“. „N-a zburat... Am văzut eu cu binoclul. A zburat un «Gustav Anton».“ „Schimbați binoclul, luați unul mai puternic – a simțit că ia foc Graudenz. «Gustav Antonul» meu e la sol cu motoarele acoperite. Numai eu pot zbura cu el.“ „Mai bine ați vedea

dacă «Gustav Anton» mai e la locul lui...“

Locotenent-colonelul Graudenz a sărit în automobil și în două minute a ajuns la locul de staționare a aparatului lui. A găsit doar husele de pe motoare și căruciorul cu acumulatorii. A înlemnit. „Avioanele de vânătoare în aer! Sus tot ce se poate! După el! Să fie ajuns, lovit și doborât!“ După o oră toate aparatele s-au întors fără să-l fi găsit.

Cu stomacul măcinat de un malaxor, Graudenz a alergat la telefon să informeze Berlinul. Când a aflat ce se întâmplase la cea mai secretă

Wernher von Braun, un civil printre ofițeri germani, la Peenemünde...

bază aviatică, mareșalul Hermann Goering, comandant-șef al Luftwaffe, ministru al Transporturilor Aeriene și, în caz de evenimente deosebite, succesor al lui Hitler în absolut toate funcțiile, a bătut din picior: „Vinovații să fie spânzurați“. La 13 februarie Goering și SS-Gruppenführerul Martin Bormann, din statul-major personal al lui Hitler, au zburat la Peenemünde.

Capul lui Karl Heinz Graudenz n-a căzut. Poate că au atârnat greu meritele de până atunci ale asului aerului, poate că, mai degrabă,

a contat o minciună salvatoare: „Aparatul a fost lovit deasupra mării și distrus“.

Cine furase avionul? Primii care i-au venit în minte lui Graudenz au fost „Tommy“... Englezii, pe ei îi neliniștea cel mai mult această bază de pe care zburau V-urile spre Londra. Probabil că un agent al lor a fost. Dar în hangarul avionului, au găsit cadavrul unui

paznic al grupului de prizonieri. În ziua aceea prizonierii lucraseră la acoperirea cratelor făcute de bombe. Apoi, după un apel rapid, s-a constatat că lipseau din lagăr zece prizonieri și că toți erau ruși. O zi mai târziu SS-ul a comunicat că unul dintre fugari era nu învățătorul Stepan Nikitenko, ci pilotul Mihail Deviatiev.

Cu un curaj disperat, în acea zi de 8 februarie 1945, Deviatiev, împreună cu alți nouă camarazi au furat cel mai nou bombardier Heinkel-111 cu sistem integrat de radiodirijare și indicarea țin-

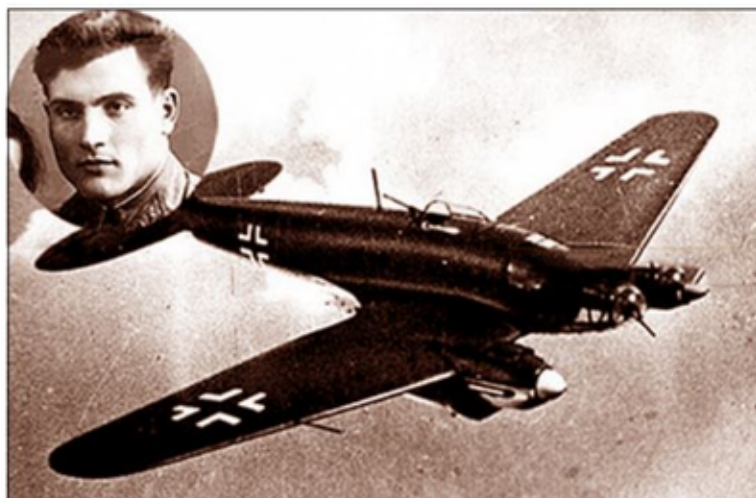
Mihail Petrovici Deviatiev (1917-2002) a participat la război ca aviator încă din prima zi, 22 iunie 1941. A doborât nouă aparate inamice, Junkers-87 și Junkers-88, a fost rănit, iar la 13 iulie 1944, după ce lovisese un FW-190, a fost doborât, în timpul unei bătălii aeriene deasupra Lvovului. Avionul i-a luat foc și, în ultimul moment, pilotul a părăsit aparatul cu parașuta, dar în timpul săriturii s-a lovit de stabilizatorul avionului și a aterizat în stare de inconștiență în teritoriul ocupat de nemți. A fost luat prizonier. După mai multe tentative eșuate de evadare, prima în 13 august 1944, a fost trimis la Sachsenhausen, unde, cu ajutorul frizerului lagărului, a reușit să-și schimbe nu-

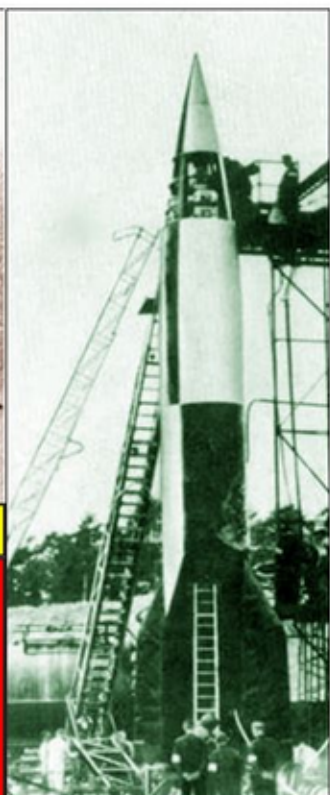
mărul matricol și astfel statutul – din condamnat la moarte în condamnat disciplinar. Foarte curând, sub numele de Stepan Nikitenko, învățător, a fost trimis pe insula Usedom din Marea Baltică.

Cu avionul pe care îl furase, Deviatiev a zburat peste 300 km. A plecat în urmărirea lui posesorul a două Cruci de Fier, locotenent-colonelul Günther Hobohm, dar,

neștiind în ce direcție se îndrepta, nu l-a găsit. A fost văzut de un alt as al aerului, colonelul Walther Dahl, care se întorcea dintr-o misiune. El n-a putut executa ordinul primit, „Doborâți un He singur“, pentru că nu mai avea muniție. În zona liniei frontului, aparatul cu Deviatiev la bord a fost prins în bătaia tunurilor anti-

Deviatyev, avionul cu care a evadat de la Peenemünde și o rachetă V2 pe rampa de lansare

În ultimele luni de război Hitler primea scrisori în care expeditorii îi prezentau planuri naive de arme, invenții care să ducă la mult visata victorie: ameliorarea stațiilor radio, a pâniilor pentru alimentarea cu combustibil a tancurilor Tiger, construirea de rachete dotate cu plasă sau a celor dotate cu parașută. Autorii lor erau convinși că bombardierele inamice aveau să se încâlcească în învâlmășeala de cabluri din oțel „atârinate” în cer.

DECOLARE NEAPROBATĂ DE LA PEENEMÜNDE

FLORENTINA DOLGHIN

In acest timp, încă din 1936, în „rezervația” lui Goering, baza ultrasecretă de la Peenemünde, pe mica insulă Usedom (445 km) de la Marea Baltică, la vărsarea Oderului, erau testate cele mai noi tipuri de avioane. Funcționa acolo, folosind munca prizonierilor, un centru secret de fabricare a rachetelor și bombelor zburătoare, condus de Wernher von Braun (1912-1977), un inginer genial de numai 32 de ani, numit director tehnic de Hitler personal. De pe cele zece platforme de lansare, dispuse de-a lungul litoralului, noaptea plecau

spre cer, lăsând în urma lor limbi de foc, V1 și V2, cu care germanii sperau să lovească New Yorkul.

La 16 iunie 1943 prof.dr. Reginald Victor Jones (*Magazin istoric*, nr. 6, 7/1980) a identificat o rachetă pe o fotografie aeriană executată deasupra insulei din Marea Baltică. Două luni mai târziu englezii au bombardat masiv centrul ultramodern de cercetări (operația „Hydra”). Nemții au pierdut 600 de oameni.

De testarea rachetelor balistice răspundea nemijlocit un as al aerului, în vârstă de 33 de ani, locotenent-colo-

nelul Karl Heinz Graudenz. Zeci de aparate Heinkel, Junkers, Messerschmitt participau la munca lui secretă și febrilă. Graudenz însuși lua parte la testări și zbura pe un Heinkel 111, cu monograma G.A., „Gustav Anton”. Baza era păzită cu strânsă de avioane de vânătoare și tunuri antiaeriene, dar și de trupe SS.

8 februarie 1945, o zi obișnuită. După ce a luat dejunul pe fugă la popotă, locotenent-colonelul Graudenz s-a întors în birou și tocmai își pune în ordine documentele pentru zbor când a sunat telefonul. „Cine a zburat

Sediul MI5 (stânga), stema Regatului Marii Britanii și sediul MI6

● Joc pe sârmă ● Un ofițer de cavalerie care chiar citește o carte ● „Glumița” lui Bevin ● Explozibili în bidoane pentru lapte ● Ambasada britanică din Roma sare în aer ● Evrei care toarnă evrei ● „Jena” contra „Fărădelege” ● Calculul greșit făcut de Stalin ● Dacă vă prind, sunteți pe cont propriu ● Scrisori puse la poștă la București, ca să le vadă cenzorii

SLUJITORII MAIESTĂȚII SALE, CARE NU... EXISTĂ

CRISTIAN TRONCOTĂ, DORIN MATEI

Și totuși, nu sovieticii au constituit principala preocupare pentru britanici în anii imediat următori războiului mondial. Principala amenințare pentru Guvernul Maiestății Sale a venit din Palestina. Și s-a dovedit una căreia nici guvernul, nici serviciile speciale nu au fost tocmai pregătite să îi facă față. Este adevărat, exista și o încărcătură emoțională foarte puternică. Britanicii aveau o relație destul de încărcată, după Primul Război Mondial, cu lumea arabă. La rândul lor, evreii își doreau constituirea unui stat național în Palestina și veneau și după imensa tragedie a Holocaustului.

În timpul Primului Război Mondial, britanicii i-au încurajat pe arabi să se revolte contra Imperiului Otoman, aliatul Germaniei. Le-au promis că le vor susține aspirațiile de independență, după încetarea conflictului. Apoi a survenit Acordul Sykes-Picot, din 16 mai 1916, numit astfel după numele celor doi diplomați care l-au semnat, unul britanic, celălalt francez. Acordul avea și binecuvântarea Rusiei și stabilea modul de împărțire a sferelor de influență în Orientul Mijlociu, la încheierea conflagrației. Arabii l-au considerat o trădare. În iunie 1922, Liga Națiunilor i-a încredințat Marii Britanii mandat internațional pentru administrarea Palestinei.

În toată perioada care a urmat până când Marea Britanie a renunțat la acest mandat, în 1948, britanicii au impus reglementări foarte stricte în privința numărului de evrei care puteau emigra în Palestina. În contextul celui de Al Doilea Război Mondial, când evreii încercau să scape din Europa controlată de Hitler și de amenințarea Holocaustului, strictețea britanică a fost foarte prost primită de opinia publică și chiar și de aliații americani. Pe de altă parte, britanicii încercau să păstreze un echilibru în zonă și să nu își deterioreze iremediabil relațiile cu liderii lumii arabe, atât de bogată în petrol.

Spre sfârșitul anului 1946, guvernul a cerut SIS un studiu pe această temă. Din punct de

tei pentru racheta V2 aflat la bord.

Deviataev a aterizat în Polonia, în spațiile liniei frontului, a mers la comandament, a predat aparatul cu echipamentul secret, a raportat tot ce văzuse și știa din timpul prizonieratului la nemți. Până în 2001 n-a avut voie să vorbească nici măcar despre faptul că pentru titlul de erou al Uniunii Sovietice l-a propus Serghei P. Koroliov, constructorul sovietic de rachete. Și nici că evadarea lui din baza de la Peenemünde, la 8 februarie 1945, a permis conducerii militare sovietice să afle coordonatele exacte ale platformelor de lansare pentru V2 și să le bombardeze atât pe ele, cât și secțiile subterane unde se făceau cercetări pentru bomba atomică. Fusese ultima speranță a lui Hitler de a continua războiul până la capăt.

Aviatorul a povestit: „Aeroportul de pe insulă este fals. Au pus machete de avioane din placaj. Pe acestea le-au

... și ofițeri sovietici în baza germană

bombardat americanii și englezii. După ce am aterizat și i-am relatat totul general-locotenentului Pavel Belov, comandantul Armatei 61, el s-a luat cu mâinile de cap. I-am explicat că trebuia zburat la 200 metri de țărmul mării, pentru că acolo, în pădure, era ascuns adevăratul aeroport, mascat cu copaci, care se deplasau pe niște cărucioare făcute special... De aceea nu putuse fi descoperit. Iar acolo lucrau vreo 3.500 de nemți și se aflau 13 instalații pentru V1 și V2.”

Avionul furat He-111 era... pupitrul de dirijare a rachetei V2. În cartea *Pobeg-*

iz ada (Fuga din iad), Deviataev a inclus și relatarea unui martor al evadării, Kurt Schanp, care în ziua respectivă era santinelă la baza Peenemünde: „Se pregătea ultima lansare de probă a V2... Când deodată, din zona vestică a aerodromului, s-a ridicat un aparat... Ajunsesse deja deasupra mării când de pe rampă a pornit o rachetă V2... Cu avionul acela fugiseră prizonieri militari ruși”.

Deviataev a povestit și del mai târziu: „Pe avion era montat un emițător radio, cu care se stabilea traiectoria de zbor a rachetei V2. Aparatul zbura deasupra rachetei și prin legătură radio o dirija în faza inițială. Noi n-aveam așa ceva. Când mă chinuiam să decolez am apăsas din greșeală pe butonul de lansare a rachetei, de-asta a căzut în mare [emițătorul de pe avion nu-i transmisese comenzile inițiale]”. ■

aeriene sovietice, fiind nevoit să aterizeze forțat. Apoi a fost trimis într-un lagăr de filtrare, „două luni lungi, de mare umilință”, cum își va aminti.

În septembrie 1945 l-a descoperit Serghei P. Koroliov, viitorul academician, creatorul programului spațial al U.R.S.S. Deviataev a fost chemat la Peenemünde. Acolo le-a arătat specialiștilor sovietici unde se produceau rachetele și de unde erau lansate (la 2 mai 1945 von Braun a fost luat prizonier de americani, pentru care avea să lucreze la NASA, la programul spațial, fiind decorat de președintele J.F. Kennedy). Prima rachetă sovietică, R-1, este o copie a V2.

În 1957 Deviataev a devenit erou al Uniunii Sovietice, la propunerea lui Koroliov, iar

în 1959 membru al P.C.U.S. Dar era trecut în rezervă din 1945, de la vârsta de 28 de ani. Din anul următor și-a luat brevetul de comandant de navă și mulți ani a condus pe Volga echipajele primelor nave cu aripi pentru pasageri, „Racheta” și „Meteor”. În anul 2002, când s-a turnat un film documentar dedicat lui, Mihail Deviataev a revenit la Peenemünde, a aprins lumânări la mormintele camarazilor de prizonierat și s-a întâlnit cu pilotul german Günther Hobohm, cel pornit să-l doboare, cu 60 de ani în urmă. Tot în 2002 a fost înmormântat la Kazan, acolo unde a locuit, alături de copii și mulți nepoți. ■

băieților mei [de la Foreign Office], am luat-o greșit. Trebuie să ne mai gândim". Au fost trimise și scrisori-capcană unor lideri britanici, dar cele care au reușit să ajungă la destinație nu au explodat. Avea în schimb să cadă victimă unui atentat în Palestina contele Bernadotte, vice-președintele Crucii Roșii suedeze (*Magazin istoric*, nr. 4/1985), pentru că împărțea opiniile britanicilor în recomandările pe care le-a făcut O.N.U. privind viitoarea împărțire politică a Palestinei.

Capacitatea serviciilor britanice de informații de a infiltra surse în mișcarea sionistă s-a dovedit limitată. În general, aveau mai multe și mai bune surse printre arabi. S-au bazat, în colectarea de informații, și pe stația de supraveghere și interceptare a comunicațiilor de la Sarafand. În sfârșit, o serie de informații le-au primit din partea viitorului primar al Ierusalimului, Teddy Kollek. Acesta, asemenea altor lideri ai comunității evreiești (inclusiv ai celei de la Londra), nu considera acțiunile teroriste o soluție. Dar Kollek nu le-a dat niciodată vreo informație care să ducă la prinderea vreunui terorist. Le spunea doar că în următoarele 24 sau 48 de ore urma să se producă ceva.

Exista și reversul medaliei: putea crește tensiunea dintre arabi și evrei și aceștia din urmă puteau recurge la represalii. În scrisoarea care însoțea studiul, Menzies cerea cel mai strict secret, altfel întreaga acțiune ar fi fost compromisă și relațiile cu americanii grav afectate. La Foreign Office s-a respins ideea unor astfel de acțiuni, considerându-se că nu se putea asigura păstrarea secretului.

Betty Knouth, bănuită că a fost implicată în tentativa de atentat de la Colonial Office din Londra, arestată la Bruxelles pentru că trimitea scrisori-capcană, ajunsă după opt luni de detenție corespondenta unui ziar parizian în Palestina

Totuși, după o întâlnire, la 14 februarie 1947, între reprezentanții SIS, ai serviciilor de informații ale armatei, ai Colonial Office și Foreign Office, lui Menzies i s-a spus să-i dea drumul, dar să aibă grijă să nu fie victime. Nu se permitea să se acționeze asupra hranei sau rezervelor de apă de pe nave. Așa s-a născut operațiunea „Embarrass” („Jena”). Informațiile despre traficul ilegal către Palestina – numit „Trespass” („Fărădelege”) – se strângeau din lagărele de refugiați din Italia și Franța. La începutul lui 1947 s-a creat o echipă „Embarrass”, cu misiunea să reducă fluxul de emigranți clandestini în Palestina. Doar anumite persoane din Centrală știau de existența sa și s-a stabilit o rețea de comunicații specială doar pentru această operațiune, numită „Ocean”.

Studiul efectuat de SIS la cererea guvernului britanic, menționat la început, avansa propuneri „pentru a-i descuraja pe proprietari și echipajele navelor să se angajeze în traficul ilegal cu emigranți evrei”. Soluția era organizarea unor acte de sabotaj (ce vizau rezervele de apă sau de hrană, foc la bordul navelor, în porturi, „descoperirea” unor bombe neexplodate), dându-se vina pe organizații arabe care s-ar fi ocupat cu astfel de acțiuni.

Cu un buget de 30.000 lire sterline (875.000 la valoarea actuală), din care doar 13.000 s-au cheltuit, operațiunea își propunea: acțiune directă contra vaselor care puteau participa la traficul ilegal; o campanie de propagandă; o schemă de dezinformare pentru a întrerupe emigrarea din porturile Mării Negre, unde nu puteau acționa direct. Stalin sprijinea în acel moment procesul de emigrare al evreilor din țările est-

vedere legal și al acordurilor existente între serviciile de informații britanice, serviciul de spionaj extern britanic nu avea competențe în problema palestiniană. Era un teritoriu al Imperiului Britanic și nu putea acționa în interiorul acestuia. Dar problema era prea delicată și oricum SIS dispunea, din timpul războiului, de o stație puternică la Ierusalim. Competențele legale reveneau MI5, serviciilor de informații ale armatei și lui Criminal Investigation Department din cadrul Poliției Palestinei. Structura B3a din cadrul MI5 răspundea de problema sionistă. Un departament specializat în lupta antiteroristă nu exista încă.

Rezidentul MI5 în Palestina a fost Alex Kellar, o posibilă sursă de inspirație pentru personajul lui John le Carré din romanul *Call from the Dead* (Chemare din tărâmul morții), care a rezistat până în anul 1947, când a suferit o cădere nervoasă. L-a înlocuit Bill Magan. Înainte de căsătorie, era descris astfel viitoarei soții: „Un ofițer de cavalerie care chiar citește o carte“. El avea propria opinie despre realizarea unui stat evreu în Palestina:

„Puteți aduna câteva milioane de evrei în micul vostru stat, dar veți fi etern înconjurați de 200.000.000 de musulmani, care nu vă vor lăsa în pace.“ O opinie similară împărtășea șefilor de la Londra și Nigel Clive, cel care prelua conducerea stației SIS din Ierusalim cu o săptămână înainte de proclamarea statului evreu la 14 mai 1948. „Cred că greșim dacă vom continua să o considerăm o țară și greșim și mai mult dacă gândim despre Ierusalim ca despre o capitală sau chiar o viitoare capitală“. Avea să fie schimbat la scurtă vreme.

Britanicii nu au cedat presiunilor exercitate de președintele american Truman, care îi cerea premierului britanic Attlee să permită unui număr de 100.000 de evrei să emigreze de urgență în Palestina. Ei au impus o cotă de 1.500 de imigranți pe lună, care era oricum mai mare decât cea acceptată până atunci. Mai mult, secretarul de Stat la Foreign Office, Ernest Bevin, a făcut și o „glumă“ la Conferința Partidului Laburist din 1946, afirmând că americanii încurajau atât de susținut emigrarea evreilor în Palestina pentru că doreau să rămână cât mai puțini în New York.

Răspunsul unora dintre organizațiile sioniste Irgun Zvai Leumi și Stern Gang a fost recur-

gerea la acțiuni teroriste. În iulie 1946, s-a produs și cel mai sângeros atentat din Palestina acelor ani. Organizația Irgun, condusă de viitorul premier Menahem Begin, a aruncat în aer, cu ajutorul explozibililor ascunși în bidone pentru transportul laptelui, Hotelul „King David“ din Ierusalim, sediul central al autorității britanice pentru Palestina. Au murit 91 de persoane. Cel mai puternic atentat contra unui obiectiv britanic din afara Palestinei s-a produs la Roma. Ambasada

Explozia produsă la Hotel „King David“

britanică din capitala Italiei a fost parțial aruncată în aer. A existat și o tentativă de a arunca în aer Colonial Office din Londra, dar detonatorul nu a funcționat și bomba a fost descoperită.

Au circulat zvonuri despre o tentativă de asasinare a lui Ernest Bevin. Este interesant că el fusese, înainte să ocupe funcția de secretar de Stat la Foreign Office, un susținător al creării statului evreu, dar după ce și-a luat funcția în primire, îi spunea premierului, Clement Attlee: „Clem, potrivit

O CURTEZANĂ SOFISTICATĂ: LOUISE DE KÉROUALLE

*Carol al II-lea al Angliei și frumoasa Louise de Kéroualle,
o idilă diplomatică desfășurată la Palatul Whitehall*

THEO STĂNESCU-STANCIU

La moartea, fără urmași, a celui de-al 11-lea senior d'Aubigny, Charles Stuart (1639-1672), tocmai în îndepărtata Danemarcă, în castelul Elsinor, domeniul primit ca răsplată de John Stuart (1365-1429) – un scoțian ce debarcase, în 1419, alături de cei aproximativ 5.000 de conaționali la La Rochelle, pentru a-i ajuta pe francezi în cadrul Războiului de 100 de ani – părea a se deschide un nou diferend anglo-francez. Căci cel care a clamat moștenirea franceză a fost Carol al II-lea, regele Angliei, Scoției și Irlandei (1649-1685), o îndepărtată rudă a celui decedat. Ludovic al XIV-lea s-a arătat extrem de reticent ca un alt suveran – mai ales cel englez! – să dețină posesiuni în regatul său și a refuzat să-i recunoască drepturile. Decizia s-a bazat pe stipulările existente într-unul dintre primele acte de donație a domeniului, din 1424, conform căruia, în lipsa unui moștenitor direct pe linie bărbătească, domeniul ar fi revenit, din nou, regatului francez. Și, astfel, printr-o hotărâre, datată 20 ianuarie 1673, Ludovic și-l readjudeca pentru Franța.

Câteva luni mai târziu, în iulie, prin intermediul ambasadurului Charles Colbert, marchiz de Croissy (fratele cunoscutului ministru Jean-Baptiste Colbert, 1619-1683), în funcție la Londra între 1668-1674 și, apoi, ocupantul portofoliului Afacerilor Străine, între 1674 și până la moarte, la 26 iulie 1696, Carol al II-lea a venit cu o propunere neașteptată, care putea să detensioneze situația: „pământurile de la Aubigny să-i fie încredințate domnișoarei de Kéroualle... vor fi luate toate precauțiunile pentru ca acest domeniu să nu mai fie preluat de la casa regală engleză și ca el să le rămână moștenire copiilor pe care îi voi avea cu această doamnă“. Astfel, spre sfârșitul anului 1673, în decembrie, Louise Renée de Penancœt de Kéroualle (1649-1734) primea „proprietatea terenurilor de la Aubigny, cu toate drepturile aferente“.

europene către Palestina, din mai multe motive. Spera să își atragă simpatia cercurilor influente evreiești și mai ales sprijin financiar; era conștient că în felul acesta le provoca dificultăți britanicilor; utiliza aceste fluxuri de emigranți pentru a strecura proprii agenți în Palestina și Occident. Cehoslovacia avea să le furnizeze evreilor arme în cursul primului război arabo-israelian, iar U.R.S.S. a fost primul stat care a recunoscut independența Israelului. Calculele lui Stalin s-au dovedit însă greșite.

Pentru a descuraja proprietarii de nave și echipajele acestora să se angajeze în traficul ilegal către Palestina, câte o echipă de foști angajați SOE a fost trimisă în Franța, respectiv Italia. Atacuri efective contra navelor s-au organizat doar în Italia. Au primit bombe cu magnet și temporizator. Astfel de dispozitive fuseseră distribuite în mari cantități în timpul războiului și nu erau motive să se teamă că putea fi identificată sursa. O mare atenție s-a acordat legendelor de acoperire. Dacă legendele respective erau spulberate, nu trebuia sub nicio formă să admită vreo legătură cu Guvernul Maiestății Sale. Eventual, puteau spune că au fost angajați de o organizație anti-comunistă, patronată de oameni de afaceri din mai multe țări, din industria petrolului și a aviației, cu sediul la New York, care dorea să stopeze imigrarea ilegală în Palestina, pe motiv că sovieticii își infiltrau astfel agenții. Li s-a spus că nici măcar în cazul în care primeau condamnări la închisoare nu se puteau baza pe intervenția Guvernului britanic. În vara lui 1947 și la începutul anului următor, au fost atacate cinci nave în porturile din Italia. O navă a fost complet distrusă, altele două avariate, iar două mine magnetice au fost descoperite înainte să explodeze.

O organizație intitulată „Apărătorii Palestinei Arabe” a pretins responsabilitatea pentru acțiunile respective. Scrisori bătute la mașini potrivite au fost puse la poștă la Paris, fiind adresate premierului britanic, altor personalități proeminente și celor mai importante ziare, în care se arăta că U.R.S.S. dorea crearea în Palestina a unui stat evreu, care să privească către Moscova pentru ajutor, mai curând decât către Occident. Se afirma că membrii organizației nu doreau să lovească în evrei inocenți, dar vor purta lupta contra celor implicați direct în imigrația clandestină în Palestina și a celor care o sprijină. Se sugera și faptul că britanicii foloseau fluxul de emigranți pentru a-și extrage agenții din Europa

de Est. Se miza pe faptul că sovieticii vor deveni interesați să stopeze fenomenul. Un document fals al Guvernului britanic sugera nu numai că SIS folosea canalele de emigrare a evreilor prin Bulgaria și România pentru a exfiltră agenții, dar și că emigranții evrei din spatele Cortinei de Fier erau o sursă foarte valoroasă pentru a cunoaște activitățile sovietice de acolo. În februarie 1948, documentul era plantat de un ofițer

SIS în clubul de noapte „Casanova” din Viena, despre care se credea că era sub controlul sovieticilor. De asemenea, s-au pus la poștă la București, cu speranța că nu aveau să scape cenzorilor locali, scrisori prin care se acredita aceeași schemă. Dar în aprilie 1948 operațiunea „Embarrass” nu mai era de actualitate, iar la 14 mai Marea Britanie renunța la mandatul asupra Palestinei. Nu există vreo dovadă că operațiunea de dezinformare a avut vreun efect.

(Va urma)

*David Ben Gourion (stânga;
cel dintâi prim-ministru al statului Israel)
și Teddy Kollek*

Ducele Philippe d'Orléans...

numeroase suspiciuni de otrăvire), la 30 iunie 1670, i-a deschis calea Louisei spre Londra lui Carol al II-lea. Din nou, servindu-se de un chip frumos și cunoscut, regele Franței a încercat să stingă un posibil conflict cu omologul său englez, care cerea găsirea și pedepsirea, fără nicio urmă de milă, a vinovaților pentru sfârșitul tragic al surorii.

Și, astfel, în octombrie 1670, Louise ajungea în capitala regatului britanic. Îndrăgostit peste măsură, Carol a încercat să-i ofere tot ce își dorea. A instalat-o, cu fast, în palatul Whitehall, numind-o domnișoară de onoare a reginei, infanta portugheză Ecaterina de Braganza (1638-1705). Un an de zile, înamoratul rege i-a făcut o asiduă curte, fără însă a primi vreo recompensă. După cum mărturiseau contemporanii, fiecare dimineață Ludovic și-o petrecea alături de Louise, iar seara, cel mai adesea, era în aceeași companie, fie la un joc de cărți, fie prins în schimburi de păreri cu privire la regat și politică. Iată ce nota un contemporan, memorialistul Roger de Rabutin (1618-1693), duce de Bussy: „panglica de mătase ce îi în-

conjura talia unea Franța și Anglia“. În apartamentele ei se întâlneau, adesea, ambasadorii străini, politicienii momentului și cele mai importante figuri ale nobilimii. Louise reușea să-i cucerească pe toți: atât pe capul opoziției, Anthony Ashley Cooper, conte de Shaftesbury (1621-1683), cât și pe James Scott, ducele de Monmouth, cel mai în vârstă dintre copiii nelegitimi ai lui Carol al II-lea (născut, ca și ea, în 1649, din legătura cu galeza Lucy Walter, 1630-1658).

Fie spirit prea virtuos, fie abilitate de a-l prinde în mreje odată pentru totdeauna, tână bretonă nu a cedat imediat. Nervozitatea a atins cote alarmante la Versailles, unde se părea că toate visele de menținere a regelui englez alături de planurile franceze aveau să se ruineze, din cauza lipsei de reacție a prea-frumoasei cu chip de copil. Pentru a-i trimite un ultimatum, Ludovic l-a ales pe un compatriot, aflat în exil la Londra, poetul Charles de Saint-Évremond (1613-1703), mereu gata să-și ajute, în vremuri grele, patria. Printr-o misivă elegant construită, Louise a fost sfătuită să dea frâu liber „pasiunii... nu vă ascultați judecata. Mândria vă va aduce din nou în Franța, iar Franța vă va arunca, cum s-a întâmplat de atât de multe ori până acum, într-o mănăstire“.

Intrigile țesute cu atâta știință de ambasadorul Colbert, pe de o parte, iar, pe de alta, de secretarul de stat Henry Bennet (1618-1685), conte de Arlington, și soția acestuia, sclipitoarea daneză Elisabeth van Nassau-Beverweert (1633-

**... și soția sa
Henriette Ann Stuart,
sora regelui Carol al II-lea**

1718), aveau să fie încununate de succes în ultimele luni ale anului 1671. După o parodie de căsătorie organizată la 8 octombrie 1671, cu ocazia unei recepții oferite chiar de contesa de Arlington, la castelul lor de la Euston, Louise a devenit „aproape“ regină. După cum avea să noteze un contemporan, dramaturgul și scriitorul Sir Francis Fane, eforturile Elisabetei ar fi fost răsplătite imediat, căci, în dimineața următoare, Louise i-ar fi cerut fericitului rege să-l numească pe ducele de Arlington lord trezorier!

Prin intermediul ambasadorului Colbert, Ludovic al XIV-lea i-a adresat cele mai calde felicitări, neuitând însă să sublinieze cât de important era ca protejata să rămână cât mai mult timp în grațiile regelui englez. La doar un an, la 29 iulie 1672, din dragostea celor doi avea să se nască un fiu, Charles, uns de părintele său, mai târziu, duce de Lennox și Richmond. Nu era primul copil nelegitim. Din numeroasele legături amoroase, s-ar fi născut cel puțin alți 13 urmași, cifra făcându-l pe un apropiat

Dar cine era noua stăpână de la Aubigny și ce se ascundea în spatele acestei propuneri, pe care Ludovic al XIV-lea a primit-o cu mare entuziasm?!

Louise Renée a văzut lumina zilei la 6 septembrie 1649, în castelul unei vechi familii bretone de la Keroual, lângă Brest. Era fiica nobililor Guillaume de Penancœt de Keroual (în dialectul local, Penancœt înseamnă „capăt de pădure”, iar Keroual, Quérrouaille, Kérrouaille sau Kérroualle sunt patronime derivate tot dintr-o formă pur bretonă, Kerouazl) și al Mariei de Plocuc de Timeur, a căror căsătorie se oficiase la 27 februarie 1645. Primii ani i-a petrecut în intimitatea căminului, alături de ceilalți frați (Sébastien și Henriette Mauricette), sub destul de drastica autoritate a tatălui. Veniturile domeniului fiind din ce în ce mai mici, traiul familiei a fost redus la unul modest. Pentru a-i completa cunoștințele și a o desăvârși pentru viață, Guillaume și-a trimis cea mai mare fiică la mănăstirea ursulinelor de la Lesneven (aflată în aceeași zonă, în Normandia de Jos, tot pe lângă Brest), sub oblăduirea unei mătuși.

Ucenicia

Considerând-o pregătită să dea piept cu societatea, părinții au trimis-o, în 1668, pe încă adolescența cu față de copil în slujba Henriettei Ann Stuart (1644-1670), sora lui Carol al II-lea și soția ducelui Philippe d'Orléans (1640-1701), fratele lui Ludovic al XIV-lea.

A putut să stea alături și să învețe de la una dintre cele

Ludovic al XIV-lea, rege al Franței cu laurii victoriei

mai luminate prințese ale vremii. Căci, Henrietta devenise recunoscută pentru constantul schimb de scrisori cu Molière, Racine sau La Fontaine, dar și pentru pasiunea pentru flori, natură și amenajări exterioare (printre altele, a inițiat crearea unei grădini pe apă, la Palais Royal) sau pentru pictură (deținătoare a unei impresionante colecții de tablouri, cu picturi de Van Dyck sau Correggio). Ca domnișoară de companie, Louise i-a fost alături Henriettei și în mai 1670, în călătoria spre Anglia, la Dover.

1669 fusese un an extrem de greu pentru soția lui Philippe. Pe de o parte, a fost nevoită să-și îngroape mama, Henrietta Maria (1609-1669), moartă în urma îngurgitării unei doze prea mari de derivate din opium, pastile recomandate – pentru reducerea durerilor – de medicul personal al lui Ludovic al XIV-lea, Antoine Vallot. Iar, pe de alta, propriile complicații medicale se agravasera (încă din 1667, începuse să se plângă de dureri de stomac, iar, din 1670, gravele probleme de

digestie nu i-au mai permis să consume decât lapte!).

Revederea celor doi frați, Iacob, duce de York, viitorul rege Iacob al II-lea (1685-1688), și, mai ales, a lui Carol al II-lea, a fost considerată remediu excelent. În plus, era o misiune de stat, cumnata regelui francez fiind trimisă, alături de ambasadorul Charles Colbert, să negocieze semnarea unui tratat secret de alianță. Cei trei s-au întâlnit chiar înainte ca Henrietta să pună piciorul pe tărâm britanic. La bordul unei șalupe, Iacob și Carol s-au grăbit să o strângă în brațe pe mult prea draga lor Minette. Nu o mai văzuseră de nouă ani! Mai ales regelui (recunoscut pentru numeroasele idile) nu avea cum să-i scape atrăgătoarea însoțitoare a surorii, Louise de Keroualle. Gândul la frumusețea șatenă, cu chip de copil și forme voluptuoase, nu i-a mai dat pace. La petrecerile organizate la Dover, chiar și George Villiers, duce de Buckingham (1628-1687), pusesese paie pe foc, întrebând în stânga și-n dreapta cine era frumusețea care o însoțea pe sora regelui. Odată încheiată vizita și, mai ales, semnat pactul secret (1 iunie 1670), când Carol a fost pus să-și aleagă cel mai potrivit cadou, i-ar fi declarat celei care venise să îl ofere – din nou Louise de Keroualle! – că doar pe ea și-o dorea!

O inimă regală mereu împărțită

Dispariția subită a Henriettei, la doar două săptămâni de la semnarea tratatului de la Dover (asupra căreia au planat

facă ascultată și respectată de cine poate. Dar nu s-a gândit defel că drumul îi poate fi blocat de o tânără actriță, cu care regele este încurcat. Nu are însă încă puterea de a-l face să o rupă cu ea. Și, astfel, regele își împarte grijile, timpul și sănătatea între ele. Iar comediana este la fel de mândră ca și ducesa de Portsmouth [...] Și ea are un fiu cu regele și strigă din toate puterile să fie recunoscut. Iată felul ei de a gândi: «Această ducesă, spune ea, este o persoană de calitate. Spune că are rude puternice în Franța, iar când moare cineva important, poartă doliu. Ei, bine! Dacă este de o așa mare calitate, de ce se coboară să fie amanta regelui? Ar trebui să moară de rușine. În ceea ce mă privește, asta mi-e meseria! Regele mă întreține. Dacă mi-a făcut un fiu, pretind să îl recunoască, deoarece mă iubește la fel de mult ca și pe ducesa de Portsmouth».

Urmași celebri

Conflictul între cele două rivale la inima și, mai ales, averea lui Carol a devenit vizibil deschis. Mai ales că

regele nu s-a sfiit niciodată să le împartă, în egală măsură, favorurile. Dacă Nell reprezenta porția sa de binedispunere, Louise îi întreținea spiritul treaz, cizelându-i gusturile și existența.

După moartea regelui, survenită la 6 februarie 1685, ducesa de Portsmouth nu a mai rămas multă vreme în Anglia. Anul 1688 a găsit-o din nou la Paris, într-un destul de luxos apartament pe care reușea, din ce în ce mai greu, să-l întrețină. Din 1715, îngreunată de datorii și de trecerea anilor, Louise s-a retras la castelul de la Aubigny. Acolo, după cum avea să noteze Saint-Simon: „foarte bătrână, regăsindu-și credința și plină de căință, deloc abilă în afaceri, a fost nevoită să-și reducă existența la un trai simplu, la țară”. Mai mult chiar, în 1721, a fost nevoită să renunțe și la proprietatea de la Aubigny, cedându-o administrației Coroanei, căci nu a mai fost în stare să plătească reparațiile castelului și ale capelei de pe domeniu, și s-a reîntors la Paris. În apartamentul situat pe strada Sfinților Părinți, la 14 noiembrie 1734, avea să se

Actrița Nell Gwynn,
rivala Louisei
la favorurile regelui

stingă din viață, aproape la fel de săracă precum s-a și născut cu 85 de ani în urmă. Cunoscută atât triumful, cât și decăderea; își văzuse, pe rând, și înalții proteguitori sfârșindu-se, ca și pe propriul fiu (27 mai 1723). Părea că o viață atât de plină avea să se sfârșească aproape fără nicio urmă. Însă, ironia sorții, încrengăturile genealogice ulterioare aveau să o aducă din nou în atenție. Printre alții, Louise Renée de Penancœt de Kéroualle le-a fost ascendentă lui Bertrand Russell, laureatul Premiului Nobel pentru Literatură în 1950; lui Sir Alec Douglas-Home, premierul britanic (1963-1964); ducesei de York, Sarah Ferguson; dar și primei soții a prințului Charles, Diana Spencer, cât și celei de-a doua, Camilla Parker-Bowles! Mai mult chiar, sângele catoliceei fervente se regăsește și în cel de-al 49-lea imam ereditar al celor 15 milioane de ismaeliți, cea de-a doua comunitate majoră știită, Karim Aga Khan al IV-lea (născut în 1936), prin mamă, bretona Joan Barbara Yarde-Buller (1908-1997). ■

GUILLERS - Château de Kéroualle

Castelul de la Keroual

să exclame că, în curând, toți curtenii vor avea sânge regal prin vene...

Ambițioasă din fire, Louise nu și-a uitat niciun moment propriul interes. Cu atât mai mult cu cât îi aflate firea și, mai ales, defectele înaltului său proteguitor. Poate tergiversarea acceptării dragostei regale a fost determinată și de cunoașterea faptului că inima lui Carol era mereu împărțită. Chiar dacă mariajul cu Ecaterina de Braganza, încheiat în 1662, nu valora mai nimic, fiind unul mai mult de formă și de alianță cu Portugalia, celelalte amante aveau mereu un cuvânt de spus. Și, în special, fosta vânzătoare de portocale, actrița Nell Gwynn (1650-1687), care, mai ales prin spiritul ei viu, mereu pusă pe glume și limba-i ascuțită, reușise să-l cucerească, încă de prin 1667.

Iubirea, ca meserie

Nu au trecut nici două luni de la pseudo-ceremonia de căsătorie, că Louise a solicitat, prin mijlocirea ministrului Afacerilor Străine, Simon Arnauld (1618-1699), marchiz de Pomponne, permisiunea de a se naturaliza în Anglia,

**Charles Colbert,
marchiz de Croissy,
ministru al Afacerilor Străine**

tocmai pentru a putea „profita de toate darurile pe care regele englez a avut bunătatea să i le ofere”. Chiar înainte de sfârșitul lui 1671, Carol al II-lea i-a atribuit o pensie anuală de 10.000 de livre, alături de numeroase terenuri în Irlanda. În august 1673 a fost numită contesă de Farnham, baroneasă de Petersfield și ducesă de Pendennis. Cel din urmă titlu a fost, apoi, rapid schimbat în ducesă de Portsmouth. Odată cu trecerea anilor, veniturile i-au crescut substanțial. Pe lângă bani, favoritei i-au fost destinate importante cadouri și bijuterii. O pereche de cercei primiți în dar ar fi atras oprobiul opiniei publice când

li s-a aflat fabuloasa sumă de achiziție – 18.000 de livre –, nu numai cel mai luxos cadou al întregului an în Anglia, dar și extrem de diferit de ceea ce era obișnuit englezul să o vadă purtând pe regină.

Luxul și fastul au devenit cuvintele de ordine în apartamentele Louisei. Prea puțin versata Curte engleză trebuia să învețe de la o maestră. Și-a redecorat încăperile ce i-au fost oferite la Whitehall. Cu cât erau gusturile mai costisitoare, cu atât atrăgeau mai vizibil atenția. Iar criticile nu au avut cum să lipsească. Venite, în special, din țara natală, unde, se pare că însuși părințele, Guillaume de Penancœt de Keroual, la aflarea veștii că fiica i-a devenit amantă regelui englez, ar fi dezmoștenit-o. Într-una dintre scrisorile adresate fiicei, din 11 septembrie 1675, marchiza de Sévigné (1626-1696), o descria, la rândul ei, în termeni deloc flatanți: „Cu Anglia, ea nu s-a înșelat cu nimic. A avut chef să fie amanta regelui; este. El se culcă aproape în fiecare noapte cu ea, sub privirile întregii Curți. Au împreună un fiu care tocmai a fost recunoscut și căruia i-au fost oferite două ducate. Strânge câte bogății poate și încearcă să se

Într-un roman mai puțin cunoscut astăzi, *Albert Savarus*, publicat pentru prima oară în 1842, Honoré de Balzac a menționat-o și pe ducesa de Portsmouth, ca fiind cea care a impus în Franța moda rochiilor cu crinolină! Explicația unei asemenea invenții, destul de incomod de purtat, ar fi una simplă: sub voalurile uriașe și prin intermediul complicatului cadru metalic puteau fi transportate, cu ușurință și fără știința multora, fișicurile cu banii atât de necesari în susținerea unei cauze sau a alteia.

În pp. 86-87: imagini de la momentul întâlnirii dintre regele Mihai și regina mamă Elena în gara Jimbolia

de origine românească (nu întâmplător, în apropiere, la Zrenjanin, se găsește în prezent sediul Institutului de Cultură al Românilor din Voivodina).

În legătură cu evenimentele din 1924, poetul și traducătorul Petre Stoica (1931-2009), stabilit în ultima parte a vieții în orașul de graniță și bun cunoscător al istoriei sale, nota: „Noua configurație a Europei, ca urmare a destrămării imperiului bicefal, i-a adus Jimboliei servituți greu suportabile. Regatul sârbocroato-sloven, în componența căruia intră acum, s-a dovedit vitreg față de proaspeții săi supuși. Proprietatea agricolă limitată de 50 de hectare, impozitele înrobitoare, exproprierea moșiei Csekönics [în 1911 avea cca 22.500 ha, 3.000 de muncitori sezonieri – n.n.], sursă de venit pentru multe familii, implantarea unor oaspeți insolitiți, așa-zișii «eroi macedoneni», întru-totul străini de obiceiurile șvabului bănățean, au bulversat comunitatea.

Reacția localnicilor n-a întârziat. L-au refuzat politicos drept parlamentar al sârbilor pe orgoliosul și influentul politician Nincici, preferând can-

didatura unuia de-al lor. Conflictul a născut ideea abandonării Jimboliei și a altor câteva localități, în schimbul unora aparținătoare României. Tranzacția s-a materializat în anul 1924. În momentele retragerii de pe teritoriul deținut scurtă vreme, foștii stăpâni s-au dat la jafuri și distrugeri nemărginite. Peter Jung [1887-1966, poet și ziarist – n.n.] afirma în acele zile că Jimbolia nu își va mai reveni niciodată. Falsă profecție. Sub noua și definitivă administrație românească, orașelul nostru a reînviat din propria-i cenușă, aidoma păsării Phoenix.“

Una dintre consecințele imediate a fost scoaterea din exploatare a căii ferate duble (una îngustă și cealaltă cu ecartament normal) care mergea din a doua gară a Jimboliei, Rapova (construită în 1866, azi părăsită), spre Zrenjanin. Jimbolia, stație de cale ferată încă din 1857, aflată pe linia Timișoara-Kikinda-Szeged-Budapesta-Viena, avea însă o mare tradiție industrială; în septembrie 1924 Corporația industriașilor împlinea 100 de ani, în oraș funcționând vestita Fabrică de cărămizi și țiglă „Bohn“ (1863), Moara cu aburi (1870), Fabrica de Pălării „Decker“ (1878), Uzina Electrică (1909) etc.

În numărul din 12 aprilie 1924 al cotidianului timișorean *Nădejdea*, într-un articol intitulat *Drapelul românesc a fost arborat la Jimbolia*, se consemna: „În ziua de 10 aprilie a.c., la ora 1, orașul Jimbolia a trecut sub stăpânirea românească. Retragera ultimelor elemente sârbești a fost primită cu un entuziasm nemărginit de către populația orașului, spoliată și jefuită

până și de banii din casă, așa încât la intrarea în oraș a autorităților române, bătrâni, tineri, femei și copii plângeau de bucurie, în timp ce pe toate casele fâlfâia drapelul nostru național.“ Oficialitățile județului Timiș-Torontal erau urmate de un „cortegiu grandios de călăreți și trăsură care se întindea pe 7 kilometri“, făcându-și intrarea „sub ploaia de flori și aclamațiile mulțimii“. „Serviciul divin oficiat sub cerul liber, sfințirea drapelului comunei, cât și marea ședință festivă din sala Primăriei, sub președinția d-lui Stoffel, primarul Jimboliei, vor rămâne ca date istorice“, se mai menționa în ziar. În scurt timp, între Timișoara și Jimbolia vor circula două trenuri.

Cu puțin timp înainte, respectiv la circa o lună după instalarea administrației românești, prin gara orașului a trecut regele Ferdinand. Suveranul, însoțit de regina Maria și ministrul Afacerilor Străine I.G. Duca, pleca într-un turneu european în 7 aprilie 1924, fiind întâmpinat de autoritățile locale în gara „Domnița Elena“ din Timișoara. Se va întoarce, numai împreună cu I.G. Duca, în 20 mai: „La ora 6 și cinci minute, sosește în gara Jimbolia trenul regal. Muzica intonează Imnul Regal, batalionul de

● Locuitorii, coloniști aduși din vestul Germaniei ● Foștii stăpâni, jafuri și distrugeri ● Tradiție industrială seculară ● Este arborat drapelul românesc ● Bătrâni și tineri plâng de bucurie ● Entuziastă primire făcută regelui Ferdinand ● 100 de trandafiri pentru regina Elena

Gara orașului

NONAGENARA JIMBOLIE ROMÂNEASCĂ

VALI CORDUNEANU

În data de 24 noiembrie 1923, între România și Iugoslavia s-a încheiat, la Belgrad, un protocol privitor la câteva insule de pe Dunăre și la un schimb de comune. Documentul s-a aplicat din anul următor, acum 90 de ani, având printre consecințe intrarea sub administrație românească a orașului Jimbolia, la 10 aprilie 1924.

Orașul se afla, după sfârșitul Primului Război Mondial, în Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor, sub denumirea de Džombolj (anterior, Hatzfeld, Zsombolya etc.), punctul de graniță situându-se până atunci în localitatea învecinată Cărpiniș. În expozeul din Parlament, din 27 decembrie 1923, publicat ulterior în volumul *Chestiunea graniței Banatului*, ministrul Afacerilor Stră-

ine I.G. Duca spunea: „am primit comuna neromânească Jimbolia, în contra a două comune locuite de o populațiune tot așa de neromânească”.

Se referea la faptul că populația majoritară era formată conform datelor din *Ghidul orașului Jimbolia* (2013), de Sorin Pavel – din șvabi (82% în 1875; încă 57,7% în 1930), urmași ai coloniștilor aduși din vestul Germaniei înce-

pând din 1766, în perioada împărătesei Maria Terezia (1740-1780). Ponderea românilor a fost de 1% în 1875, crescând la 8,6% în 1930, prima școală elementară în limba română deschizându-se abia în 1934 și fiind închisă după doar patru ani. Acesta a fost și motivul pentru care parlamentarii bănățeni ar fi preferat pentru schimb alegerea altor localități din zonă, în care predomina populația

FRANȚA: MISIUNEA „CENTENARUL”

Franța organizează de departe cele mai ample manifestări pentru comemorarea împlinirii a 100 de ani de la izbucnirea Primului Război Mondial. Încă din anul 2012, Guvernul de la Paris a creat un grup public sub denumirea „Misiunea pentru centenarul Primului Război Mondial”, grup care reunește șapte ministere (de Externe, Educației, de Interne, Apărării, Culturii, Cercetării, de Turism) șase instituții publice (Institutul Francez, Biroul Național al Foștilor Combatanți, Muzeul Armatei, Biblioteca Națională, Centrul Național de Documentare Pedagogică și Centrul de Producție Audiovizuală al Ministerului Apărării) alături de numeroase asociații, printre care și Asociația Primarilor din Franța.

Activitatea acestui angrenaj impresionant este reflectată de pagina de internet www.centenaire.org, care furnizează informații actualizate permanent cu privire la activitatea Misiunii „Centenarul”. Fiecare departament al Franței are câte o comisie condusă de prefect, care se ocupă cu organizarea viitoarelor manifestări referitoare la comemorarea Primului Război Mondial, dar și de comunicarea publică a activităților desfășurate. În paralel, pagina de internet amintită încurajează organizațiile ne-guvernamentale să propună proiecte referitoare la Primul Război Mondial care să atragă și să implice cât mai mulți cetățeni. Coordonarea echipei interministeriale a Misiunii „Centenarul” este asigurată de istoricul Joseph Zimet și lucrează sub coordonarea ministrului delegat pentru foștii combatanți.

PARTENERIAT BRITANIC PENTRU COMEMORARE

În Marea Britanie activitățile legate de comemorarea Primului Război Mondial sunt coordonate de Muzeul Imperial de Război (Imperial War Museum IWM) sub forma unui parteneriat cultural, care reunește până în acest moment peste 2.400 de instituții și organizații, printre care se numără Ministerul de Externe, Ministerul Apărării, Departamentul pentru Cultură și Departamentul pentru Educație din cadrul Guvernului de la Londra. Activitățile comemorative sunt reflectate pe pagina de internet www.1914.org, unde sunt reunite informații privind evenimentele curente, dar și mecanisme pentru realizarea de parteneriate. Cele 2.400 de instituții culturale sau administrative britanice implicate în ac-

tivitățile de comemorare au la dispoziție o platformă de comunicare prin care pot fi stabilite proiecte comune, se pot lansa diferite anunțuri sau se poate face schimb de experiență.

Manifestările publice de la Londra din 4 august vor cuprinde coborârea în bernă a tuturor drapelelor de pe clădirile publice și o slujbă la Catedrala din Glasgow, la care va participa regina Elisabeta. Manifestările din ziua de 4 august 2014 se vor încheia în mod simbolic prin stingerea unei lumânări la catedrala Westminster, în amintirea cuvintelor ministrului britanic de Externe Edward Grey, care a spus în seara zilei de 4 august 1914 „se sting luminile în toată Europa”. ■

onoare dă onorurile militare, capetele miilor de oameni sunt descoperite și din toate piepturile izbucnește puternic «Să trăiască!». Majestatea Sa se dă jos. Poartă un costum civil cenușiu, pe cap are o pălărie verzuie, moale. Zâmbește... Salută pe domnii care i-au ieșit în întâmpinare. Domnul prefect dr. Iuliu Coste [tatăl diplomatului Brutus Coste -n.n.], ca șef al județului, solicită pe Majestatea Sa cu câteva cuvinte, după care Regele trece în revistă batalionul de onoare și, după ce se întoarce, îi sunt prezentate notabilitățile din Jimbolia, cu care dă mâna pe rând și se întreține în mod vioi – nota *Nădejdea* din 22 mai 1924, subliniind în încheiere: „Entuziasta primire ce s-a făcut Suveranului la granița țării, la Jimbolia, nici nu se poate descrie“. Cu acest prilej, Iuliu Coste face observația că „la plecarea M.S. Regele din țară, Jimbolia era pe teritoriul Iugoslaviei, iar acum geograficește este prima stațiune de drum de fier a României înspre Iugoslavia“.

Cu doi ani înainte, la 19 februarie 1922, fusese primit în punctul de frontieră Cărpiniș regele iugoslav Alexandru Karagheorghevici, care călătorea cu trenul spre București în vederea oficializării

logodnei cu principesa Mări-oara. A fost întâmpinat de generalul Lupescu, reprezentantul regelui Ferdinand, și generalul Moșoiu, din partea guvernului.

Peste ani, în 14 septembrie 1940, în gara Jimbolia se va desfășura un alt moment emoționant: reîntoarcerea din exil, după zece ani, a Reginei Mamă Elena, aceasta fiind întâmpinată de regele Mihai (*Magazin istoric*, nr. 4/2004). Iată cum este relatat evenimentul în publicația timișoreană *Dacia*: „Frumoasa gară de frontieră din Jimbolia [construită în 1900 – n.n.] a fost cu gust decorată în așteptarea înalților oaspeți. Verdeată, flori, drapele și ghirlande s-au folosit în belșug și cu pricepere. Sus pe frontispiciul clădirii s-a format din flori roșii, galbene și albastre urarea: «Bine ați venit». Marele drapel tricolor, cu stema țării, a fost ridicat pe catargul gării. Încă înainte de ora 10 au început să ia loc formațiile destinate să salute pe M.S. Regele Mihai I și pe M.S. Regina Mamă Elena. O companie de onoare cu muzica și drapel a Reg. 93 Infanterie se aliniază sub comanda domnului căpitan Popa [...] Elevii școlilor în costume naționale românești și o delegație a tineretului german cu cămașă albă și ciorapi albi se înșiră mai încolo. Trenul în care se afla regele, rezidentul regal Al. Marta și Anton Mocsony sosește la 10.30, în uralele mulțimii, iar la ora 11 fix trage în fața gării. M.S. Regele coboară. Pare palid și puțin slăbit. Poartă uniformă kaki a Regimentului de Gardă cu pantaloni lungi și gradul de general de divizie. În piept are

crucea de cavaler a Ordinului pentru merit, o cruce de email alb, cu spini în jur.“ La ora 11.05 a sosit Simphonul din care a coborât regina Elena: „Un sobru ansamblu de lenaj bleu îmbracă silueta-i zveltă. În cap poartă o simplă pălărie de paie conotier, puțin înclinat în față, cu voaleță. Două mari perle ornează cerceii M. Sale, un colier «tour de cou», din alte splendide perle, și o discretă broșă cu diamante sunt bijuteriile M.S. Reginei, care poartă la piept un mic buchet de camelii. M.S. Regele Mihai își îmbrățișează Augusta Mamă. O sărută și salută cu bucurie de Fiu care își regăsește Mama. Cei din jur au lacrimi în ochi. Femeile plâng de emoție. Momentul este patetic.“ Reginei i-au fost dăruți 100 de trandafiri roșii din partea județului, un buchet de tuberoze al Doamnelor Române din Arad și simbolicul „buket de rugă“ cu panglici multicolore al Doamnelor Germane. Trenul a plecat după 20 de minute, pe acordurile imnului regal. La 12.05 a ajuns în gara din Timișoara, și ea pavoază cu „drapele tricolore, flori și verdeată“; a cântat Corul Municipal, condus de Filaret Barbu. ■

soluțiilor. Acțiunea venea în contextul opoziției Bucureștiului față de planurile de integrare economică avansate de Moscova în cadrul C.A.E.R. (*Magazin istoric*, nr. 12/2013). Demersul Bucureștiului, concretizat în documente trimise tuturor partidelor comuniste și muncitorești din lume și în vizita făcută de o delegație condusă de premierul Ion Gheorghe Maurer la Beijing și Moscova, nu a avut rezultate concrete importante (comuniștii români se lăudau că a încetat polemica aproape o lună), dar a marcat decisiv cursul ulterior al politicii externe române. Greu de spus în stadiul actual al documentării cât la sută a fost o inițiativă exclusiv românească. Cert este, urmărind și presa vremii, că liderii comuniști de la București s-au ferit ca de dracu să dea, pe plan intern, amploare publică acțiunii.

Primele anunțuri apar în presă la 16 aprilie. Pe prima pagină din *Scânteia* se putea citi un *Comunicat*, cules cu albine, care glăsuia cam așa: la 15 aprilie și-a început lucrările Plenara lărgită a Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, având la ordinea de zi *Darea de seamă cu privire la convorbirile avute de delegația Partidului Muncitoresc Român cu conducerea Partidului Comunist Chinez, a Partidului Muncii din Coreea, a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice în problema unității mișcării comuniste și muncitorești internaționale*. Lucrările plenarei continuă.

Până la 23 aprilie nu mai apare nicio știre pe această temă. Din nou, *Scânteia* publică un *Comunicat*: „În cursul dezbatărilor, care au decurs în spirit de unitate deplină, Plenara lărgită a adoptat în unanimitate documente corespunzătoare, care vor fi date publicității”.

Surpriza cea mare este să constăți că textul *Declarației* a fost publicat doar în ziarul *România liberă*, la 26 aprilie, nu și în organul partidului,

Nicolae Herlea, în opera *Paiațe*

Comisii formate din reprezentanții unui număr de partide care să treacă la pregătirea unei Confătuiri a reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești.

În acest interval, la 17 aprilie au plecat la Moscova Ion Gheorghe Maurer și Chivu Stoica, pentru a-i transmite lui Hrușciov felicitări la împlinirea vârstei de 70 de ani; s-au întors a doua zi, dimineața. Iar la 22 aprilie, toate ziarele îl omagiau pe Vladimir Ilici Lenin, la 94 de ani de la nașterea sa. De altfel, întrebat în timpul vizitei în China de partea cui se situau comuniștii români, Maurer dăduse un răspuns edificator: „De partea marxismului”.

Iată așadar cam ce putea să afle bucu-reșteanul de acum 50 de ani despre noul curs al politicii românești. Știm din documentele de partid și ale Securității că, neoficial, deși li se atrăsese atenția să nu comenteze prelucrările făcute la diferite niveluri în structurile de partid, participanții povesteau cunoscuților cele

discutate, iar conducerea superioară nu era deloc deranjată de acest lucru.

La 15 martie, echipa de handbal masculin a României câștiga campionatul mondial, păstrând titlul cucerit cu trei ani în urmă, după ce a învins în finala disputată la Praga formația Suediei cu scorul de 25-22. Să reamintim numele campionilor: Mihai Hnat, Virgil Tale, Ion Bogolea, Petre Ivănescu, Ion Mo-

Echipa de handbal a României, campioană mondială la Praga

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

„Primăvara aceasta a năvălit peste barierele lui aprilie, dând buzna pe largile bulevarde, pe nenumăratele șantiere, pe grădinile încă neflorite, pe câmpiile destul de întârziată, căci la 1 martie, aflăm din Scânteia, „ostenită de atâta alergătură pe coclaurile lumii, iarna își mai încearcă tăriile, scuturând din înalțuri fulgi întârziți ori aburind oglinda apelor, cu răsuflarea-i de gheață. Pe undeva, prin preajmă, se simt însă tot mai aproape pașii noului anotimp, gata să preia ștafeta vremii. Îi vestesc apropierea nu numai brigăzile de tractoare, pregătite să pornească în campania de primăvară, nu numai ghioceli zgribuliți parcă sub vânturile reci, ci și tradiționalele mărtisoare care au împânzit în aceste zile vitrinele și străzile [...] La îndemâna cetățenilor se află în acest an și o noutate: «mărțișorul poștal». O dată cu plicul francat, călătorește în oricare colț de țară și micuțul obiect legat cu șnur de mătase“. Și sfârșitul intervalului a cunoscut un fenomen meteorologic deosebit. La 26 aprilie a plouat cu... praf. Vântul, care a atins și 120 km/h, a ridicat în atmosferă mari cantități de praf.

Evenimentul principal al perioadei rămâne, fără îndoială, *Declarația de independență*. Așa a fost numită mai târziu, de istorici, *Declarația cu privire la poziția Partidului Muncitoresc Român în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale*, adoptată de Plenara largită a C.C. al P.M.R. din 15-22 aprilie 1964. Cum s-a ajuns la adoptarea aceluiași document știm astăzi din monografia semnată de Florian Banu și Liviu Țăranu și intitulată *Aprilie 1964 „Primăvara de la București“*. Nu ne-am propus deci să reconstituim culisele evenimentului și nici nu am avea cum folosind sursele care stau la baza alcătuirii acestei rubrici. Vrem doar, după o foarte scurtă rememorare a evenimentelor, să prezentăm cititorului de azi ce afla bucureșteanul din urmă cu 50 de ani. Și o spunem din capul locului: nu mare lucru. De altfel, din stenogra-

mele publicate în volumul amintit, rezultă foarte clar preocuparea conducerii partidului comunist ca în fața opiniei publice să ajungă cât mai puține amănunte. S-a discutat mult ce și cât să se publice în presă, iar chiar în deschiderea Plenarei largite din 15-22 aprilie, Gheorghe Gheorghiu-Dej, liderul Partidului Muncitoresc Român, atrăgea atenția participanților să nu ia notițe despre cele discutate.

Declarația era prilejuită de polemica tot mai acerbă dintre partidul comunist sovietic și cel chinez, pe care chiar Dej o definea ca o luptă pentru hegemonie în mișcarea comunistă. Conducerea partidului comunist român a avut atunci o inițiativă greu de imaginat în contextul epocii, aceea de a se adresa celor două mari partide comuniste, dar și întregii mișcări comuniste, cerând încetarea polemicii publice și discuții în interiorul mișcării pentru găsirea

Delegația de partid care a plecat la Beijing pentru a prezenta punctul de vedere al P.M.R., condusă la Aeroportul Băneasa de Gheorghe Gheorghiu-Dej (în mijloc), de la stânga la dreapta: Chivu Stoica, Ion Gheorghe Maurer, Nicolae Ceaușescu, Emil Bodnăraș

Telex Telex Telex Telex Telex

SPIONUL CARE I-A CONTROLAT PE SPIONI

Dosarele MI5 recent declassificate dezvăluie că britanicii ce intenționau să spioneze pentru germani au fost „coordonati” de un agent sub acoperire, care pretindea că se află în slujba Gestapo. Sute de posibili trădători au fost astfel identificați și anihilați înainte să intre în legătură cu adevăratele servicii de informații naziste. Pe numele său

John Bingham, cu numele de cod Jack King, agentul MI5 era foarte apreciat de superiorii săi pentru capacitatea deosebită de a-i atrage pe britanicii cu simpatii naziste.

Una dintre operațiunile în care a fost implicat John Bingham s-a referit la o anumită Marita Perigoe, cu origini germane și suedeze, care, deși era măritată cu un membru al Uniunii Fasciștilor Britanici, îi considera pe aceștia „nu îndeajuns de extremiști”. În dosarele MI5 Marita Perigoe era descrisă ca fiind „atât de violent antibritanică și atât de nerăbdătoare să facă orice îi stătea în puteri pentru a ajuta inamicul, încât a fost nevoie să i se acorde o atenție specială”. Bingham a reușit s-o convingă că este agent acoperit al Gestapo și astfel i-a canalizat entuziasmul antibritanic în direcția dorită de MI5.

Agentul britanic a știut să exploateze dorința de aventură a potențialilor spioni nazisti, cărora le oferea cerneală invizibilă pentru purtarea corespondenței secrete și chiar le organiza întâlniri conspirative false în subsolul unui magazin de antichități. În plasa lui au căzut oameni care aveau acces la informații secrete: o anume Hilda Leech i-a oferit date despre cercetările britanice asupra avioanelor cu reacție, iar un astrolog pe nume Edgar Whitehead cunoștea detaliile unor experimente secrete pentru dezvoltarea unui tanc amfibiu. MI5 a mers cu această șaradă până la a le confecționa „spionilor” coordonați de John Bingham insigne speciale ce urma să-i identifice în cazul unei invazii germane. În practică au fost folosite pentru a fi identificați mai ușor de poliție în momentul arestării lor.

John Bingham la ceremonia de căsătorie, în 1934

MUZEELE AMERICANE SE PRIVATIZEAZĂ

Din cauza reducerilor masive la nivelul bugetului federal, muzeele și arhivele din Statele Unite se văd silit să caute finanțări private. Din 2009 bugetele alocate acestor instituții au scăzut cu 12,5%, respectiv cu 21 milioane dolari. Anumite state au fost afectate chiar mai rău: în California fondurile pentru muzee au scăzut cu 15%, în Michigan cu 17%, iar în Carolina de Nord chiar cu 25%.

Imagine din Muzeul de Istorie al Carolinei de Nord, din Raleigh

Lipsite de fondurile bugetare, instituțiile culturale americane s-au îndreptat spre corporații precum Coca-Cola, Pepsi și AT&T pentru a-și putea continua anumite programe. Departamentul pentru Resurse Culturale din Carolina de Nord (NCDCR) – care administrează 27 de instituții, printre care muzee, biblioteci și arhive – a anunțat că din cauza reducerilor bugetare a trebuit să renunțe la anumite programe, să scadă numărul de ore în care instituțiile sunt deschise pentru public, dar și să crească prețurile la biletele de acces. NCDCR a comunicat că doar cu sprijinul companiilor private, instituțiile aflate în subordinea sa au reușit să își continue activitatea la un nivel satisfăcător pentru public.

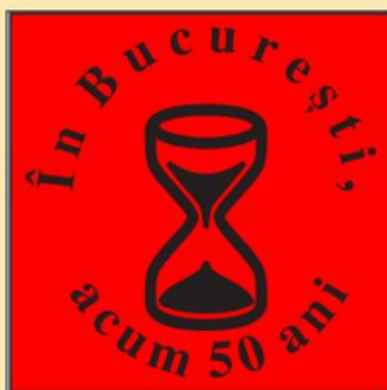
zer, Virgil Hnat, Andrei Oțelea, Iosif Iacob, Olimpiu Nodea, Mircea Costache II, Gheorghe Gruia, Ion Popescu, Aurel Bulgaru, Cezar Nica, Mircea Costache I. Antrenori: Ion Kunst-Ghermănescu și Nicolae Nedef.

Presa anunța, la 18 aprilie, decesul marele actor George Vraca. Dramaturgul Aurel Baranga nota: „A muncit până aproape de gongul final. A murit cum a trăit: frumos. Nu s-a chinuit, n-a chinuit pe nimeni, lucid și-a încheiat socotelile, cu fermecătorul lui surâs pe buze.” Mai dispar în aceste două luni Mihai Dragomir, poet, academicianul Alexandru Ghika, matematician, și Nicolae Vasilescu-Karpen, academician, unul dintre organizatorii învățământului politehnic din România.

În cadrul manifestărilor ce marceau 400 de ani de la nașterea lui William Shakespeare, teatrul ce-i poartă numele din Stratford-upon-Avon face un turneu și în România. Buletinul de știri al Casei Albe reproduce interviul acordat de Nicolae Herlea înainte de prima apariție pe scena Metropolitan Opera. *New York Times* și *New York Herald Tribune* îi elogiază arta interpretativă, la debutul pe marea scenă. Se constituie Comitetul național pentru organizarea comemorării a 75 de ani de la moartea lui Mihail Eminescu.

Pe gardul din fier forjat al Ateneului, atârnată cu sârmă, plăcuțe anunță „Șantier în lucru, intrarea oprită”. În interior, un labirint de schele. Se schimbă pardoseala, grinzi, panouri ale lojelor. După 75 de ani de existență, este o binevenită acțiune de restaurare. Din toamnă, se vor relua concertele.

Mașina de spălat „Alba-Lux 2” vine cu o serie de noutăți. O pompă specială permite recuperarea leșiei și evacuarea apei din storcător. S-a montat un storcător centrifugal. O rezistență electrică permite încălzirea apei și în cuva mașii-

nii. Un ceas avertizor permite oprirea automată a rotirii agitatorului la timpul stabilit de gospodină.

Întreținerea și curățarea parchetului se fac după reguli precise. Se spală cu petrosin, se așterne un strat subțire de ceară, după care se lustruiește. Un produs nou, lacul de parchet, va ușura mult munca pe viitor și va elimina mirosul persistent.

În zona de sud a Capitalei, între Șoseaua Spitalelor și cartierul Sergent Nițu Vasile, se construiește un nou complex urbanistic, ansamblul Berceni.

Sub titlul *Automat*, citim: „E ora ieșirii din cinematografe. La bufetul automat de la «Patria» lume multă și aburi îmbietori de cafea. Nimeni nu strigă «ospătar!» și de nicăieri nu auzi promisiunea amăgitoare: Vineee! Aici, fiecare se servește singur. Locul ospătarului îl ține o complicată și promptă instalație care, în schimbul fisei galbene cu despicături de cheie yale, îți oferă în farfurie o gustare sau un dulce ori îți umple paharul cu lichid răcoritor. Pahare berechet, numai că trebuie să le speli tot automat. [...] Aflat într-un moment de repaus, ospătarul mecanic îmi făgăduiește după indicațiile scrise pe care le afișează să-mi satisfacă setea imediat ce se va lumina cadranul colorat. Mă reculeg în așteptarea momentului și a răcorelii. Mai trece o secundă și lumină se face. Bag re-

pede fisa ca nu cumva, răzgândindu-se, ochiul de sticlă să nu se stingă. Cu o promptitudine în-curajatoare, robinetul începe să fâsâie. N-apuc bine să mă bucur, că un zgomet sec l-a și închis. Mă uit la pahar: un sfert bere, iar restul până la jumătate spumă. Puțină în schimb, caldă! [...] De astă dată, mă las definitiv păgubaș. Plec în căutarea unui alt bufet în care, chiar dacă ți se dă halba prea gulerată, măcar te poți certa cu ospătarii...”. În anii '30, George Călinescu explica și el de ce nu are șanse automatul la români (*Magazin istoric*, nr. 4/2013). ■

Diana Rigg (mai cunoscută telespectatorilor români din serialul Războiului și Ian Richardson, în piesa Comedia erorilor, cu ocazia turneului Teatrului Shakespeare din Stratford-upon-Avon)

BUZEȘTI

BUZESCU BĂTĂLIA ÎN CARE BUZEȘTI AU STRĂLUCIT (1595)		BĂRBĂȚIE ÎN LUPTE RĂZBOINICI		VECHI STRĂMOȘ		L-AU SLUJIT 10 ANI PE VODĂ ADEVĂRAT		L-AU SLUJIT 8 ANI PE ... VITEAZUL	
TARE CIOCĂRLIE PUI DE LUP (REG.)				FIRMA- MENT				CONCEPȚII, PRINCIPII	
					CU GREU COMPOZIȚIE CU CARAC- TER SOLEMN				
	TUDOR JIANU A CINSTI, A STIMA			A CONSTRUI PETRU RAREȘ					
			PANĂ! VESEL ÎN FOND!			ALUNIȚĂ BLUZĂ RUSTICĂ			
EPOCĂ NEMURITORI CIOLĂNOS						ION ODOBESCU FOLOSIT LA CAVALERIE			
				ARBORE EXOTIC CU LEMN TARE A SIMȚIO SUFERINȚĂ				CERINȚE, TREBU- INȚE	
... BUZESCU (SPĂȚAR) PUTERNICI (FIG.)						ÎN BANAT! MASIV ÎN MUNȚII RODNEI			
			SERVESC LA CEVA GRĂUNTE						A-ȘI ÎNSUȘI
... BUZESCU (POSTELNIC)		CASTEL ÎN CARPAȚI DIN SEC. XIV CU RELE!				VASILE LUPU CONSTANTIN LIPĂȚI			
					RĂSUNET				
AICI (1595) AU ÎNCHEIAT BUZEȘTI UN TRĂTĂT CU SIGISMUND BATHORY									

SITUAȚIA EMIGRAȚIEI ROMÂNE

Iată noi pagini din ampla analiză a situației refugiaților români după Al Doilea Război Mondial, intitulată Raport asupra aspectului actual al emigrației și asistenței refugiaților români, document păstrat dactilografiat în limba română, în Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Am început publicarea textului în Magazin istoric, nr. 5/2012, și adresăm obișnuitele mulțumiri doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU pentru această posibilitate.

Biserica Ortodoxă Română din Germania.

Bisericile ortodoxe române din Europa, de dincoace de Cortina de fier, rămase fără conducere, au fost de asemenea târâte în diferite curente politice, ceea ce a produs confuzie și a împiedicat consolidarea lor.

Dintre toate centrele ortodoxe românești din Europa trebuie însă semnalată acțiunea părintelui Emilian Vasiloschi, parohul Bisericii Ortodoxe Române din Germania, cu sediul la Hahnen-Kleeberharz, Zona britanică.

Neobosit, deci singur și izolat, părintele Vasiloschi a putut fi întâlnit mereu în legătură cu acțiunea de ajutorare a refugiaților noștri, oferind un prețios ajutor moral, pe care a știut să-l acorde cum s-a putut mai bine. Nu dispunem de material documentar în privința acestei acțiuni. S-a putut însă constata, din contactul permanent cu emigrațiunea românească, că părintele Vasiloschi a colindat toate colțurile Germaniei unde se cerea prezența unei inimi înțeleghătoare și o acțiune de duhovnic, cu toate că a trebuit să lupte cu greutăți materiale foarte grele, neavând nici biserică, nici buget și nici mijloacele necesare de locomoție.

Părintele Emilian Vasiloschi a fost ajutat ocazional în acțiunea sa de către Consiliul Economic al Bisericilor, protectorul bisericilor ortodoxe din Europa, care a depus interes în problema ortodoxiei românești, ajutând preoții români refugiați.

Biserica Ortodoxă Română de la Londra.

Ialtă acțiune ortodoxă care a dat rezultate frumoase, susținută de către grupul britanic al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, este aceea a părintelui Florian Găldău, de la Londra. Părintele Găldău, după multă stăruință, a reușit să înjghebe un centru religios, cultural și social, adunând în jurul Bisericii Române din Londra emigrația româ-

nească de acolo. D-sa a făcut numeroase vizite religioase în centrele unde se găseau români și a publicat o revistă religioasă bine inspirată, cu intenția de a sluji ideea ortodoxiei și a neamului românesc.

Consiliul Ecumenic al Bisericilor a mai alimentat cu fonduri și organizația de asistență a Comitetului de Asistență a Românilor, întreținând căminul său, precum și cantina din Salzburg – Austria. A dat, de asemenea, ajutor și pentru acțiunile Comitetului de Asistență a Românilor din Germania, Austria și Triest.

Contribuția cea mai de seamă însă a Church World Serviceului în ajutorarea refugiaților români a fost acțiunea de reasezare a refugiaților în Statele Unite, prin centrala Bisericilor Metodiste din U.S.A., de sub conducerea lui Canon Almond Pepper, prin colaborare cu părintele Vasile Hațegan, a cărui activitate este bine cunoscută tuturor românilor din exil.

Asistența acordată de World Baptist Alliance.

Cu toate că numărul refugiaților români de religie baptistă este mai mic de 2% (din întregul număr al refugiaților români), această organizație inimoasă, fiind sesizată de către pastorul Dănilă Pascu din Cleveland, Ohio, a acordat în 1948 o sumă substanțială pentru ajutorarea românilor, în special a refugiaților izgoniți de teroarea comunistă, în acea epocă exilații aflându-se într-o situație extrem de grea, după cum am arătat de mai multe ori în decursul acestui raport. Părintele Pascu s-a dus personal în Franța, unde împreună cu pastorul Starmer au pus bazele unui centru baptist de asistență a refugiaților români din Franța. Delegat cu partea executivă a programului a fost numit domnul George Crișan, român refugiat.

(Va urma)

CONTENTS (Romanian History) **Z. Ornea** How much Occident and how much Orient do we encapsulate ● **I.-A. Pop** How much do we owe to the Romanians between the Carpathians and the Dniestr for the preservation of the national being ● **D. Postarencu** Manipulations of the Russian census of 1897 in Bessarabia ● **Al. Armă** The American bombers raid on Bucharest, April 4th 1944 ● **I. Calafeteanu** The conflict between the diplomat Alexandru Cretzeanu and the ad interim Foreign Office secretary Mihai Antonescu (II) ● **I. Scurtu** Recollections about my teachers from the History Department ● **M. Cazacu** The legend of the feast of Dromichaites and its historical basis (II) ● **S. Ispas** The tree symbol in our and the Armenian popular culture (II) ● **G. Aldescu-Aldea** The adventures of the credit given by Ceausescu to Ghana, in 1977 ● **D.V. Craifaleanu** Recollections of a Transylvanian who arrived in Iassy during the 1859 Reunification (II) ● **G. Filitti** Letters from former days: from the days of the Organic Regulation ● **G. Roșu** Celebrating the beginning of the shepherd's new year ● **P. Otu** The Munich Pact, 1938, and the invasion of Czechoslovakia, 1968, remembered in Bucharest ● **M. Sala** Latin-Romance coin names ● **T.D. Lazăr** The Rosenthal family in our history: the descendants of the 1848 painter ● **V. Corduneanu** 90 years ago Jimbolia became a Romanian town ● In Bucharest, 50 years ago ● Romanian Documents at Hoover Institution (CXLVIII). The situation of the Romanian exile

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **З. Орня** Сколько Востока и сколько Запада находятся в каждый из нас? ● **И.-А. Поп** Сохранение национальной сущности благодаря румынам между Карпатами и Днестром ● **Д. Поштаренку** Манипуляции царской переписи в Бессарабии 1897 г. ● **Ал. Армэ** Американское бомбометание Бухареста в апреле 1944 г. ● **И. Калафетяну** Спор между дипломатом Александру Крециану и временным министром Иностранных Дел М. Антонеску (II) ● **И. Скурту** Воспоминания о моих профессорах ● **М. Казаку** Пир короля Дромихайтеса – легенда и историческая правда (II) ● **С. Испас** Дерево как символ в румынских и армянских народных традициях (II) ● **Г. Алдеску-Алдя** Хлопотливый кредит, полученный Ганой от Чаушеску (1977) ● **Д.В. Краифалину** Воспоминания трансильванца, доехавшего до города Яссы во время Объединения Румынских Княжеств в 1859 г. (II) ● **Дж. Филигги** Письма былых времён. Из эпохи Органического Регламента ● **Дж. Рошу** Праздники начала пасторального года ● **П. Оту** Мюнхенский сговор 1938 г. и захват Чехословакии в 1968 г., темы двух симпозиума в Бухаресте ● **М. Сала** Наименования монет латинско-романского происхождения ● **Т.Д. Лазэр** Розенталы в нашей истории – потомки живописца 1848 г. ● **В. Кордуняну** 90 лет тому назад Жимболия вошла в состав Румынии ● В Бухаресте, 50 лет тому назад ● Румынские документы в Гуверском Институте (CXLVIII). Положение румынской эмиграции

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, sector 1, PO Box 15-702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Sala Palatului, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul.

ISSN 0541-881X

Lei 6,00

DIALOG CU CITITORII

ECOU

Domnul SIMION A. GÂRLEA, din Vitănești, județul Teleorman ne mărturisește: Vă scrie un veteran de război, care are vârsta de 96 de ani.

În numărul apărut în februarie 2014, la pagina 91, a fost publicat articolul *Prieten al lui Petre Sergescu* sub semnătura lui Gheorghe Radu Stănculescu.

Eu am făcut parte din efectivele Diviziei a 9-a Infanterie Dobrogea-Constanța, care a luptat din greu pe frontul din apus, având mari pierderi de vieți omenești. În ziua de luni 28 august 1944 am plecat cu trenul din Constanța pe front, având pe generalul Costin Ionașcu drept comandant al diviziei. După multe lupte grele pe Mureș și în alte localități din Ardeal, până la Carei și apoi în Ungaria, generalul Ionașcu a fost avansat. A plecat de la comanda diviziei în ziua de marți, 5 decembrie 1944. În cadrul unității, eram cifrator și aveam în primire o lădiță în care țineam codurile secrete.

În ziua de duminică, 31 decembrie 1944, la comanda Diviziei a 9-a Infanterie a venit generalul Ion Stănculescu. Activitatea pe care o aveam, de cifrator, a făcut să fiu mereu pe lângă domnul general.

Despre bunătatea lui vă pot spune, că în timpul retragerii de pe frontul din apus (Cehoslovacia, Ungaria și Ardeal) și-a exprimat dorința de a fi naș de cununie al ostașilor care erau necăsătoriți.

AMINTIRI

Ca profesor de istorie – **ne scrie domnul**
RUS AUGUSTIN, de la Școala Gimnazială

Budești, județul Bistrița-Năsăud –, citesc în fiecare lună revista, deoarece multe articole publicate îmi sunt de folos în activitatea la clasă, îmi satisfac setea de cunoaștere, îmi dau posibilitatea să fac un exercitiu de memorie care, odată cu trecerea anilor, devine tot mai util.

Din ultimul număr al revistei am citit cu mare interes articolul domnului prof.univ.dr. Ioan Scurtu, intitulat *Profesorii mei*. Pe câțiva dintre cei prezentați i-am cunoscut și eu. Cel mai bine mi-l amintesc pe profesorul Dumitru Almaș, care ne cucerea prin stilul lui de a prezenta evenimente, personalități, situații etc., în așa fel încât nu puteai să-ți notezi nimic, doar îl ascultai (norocul nostru era că avea curs tipărit). De asemenea, ne-a impresionat prin modul de a prezenta istoria Franței în epoca modernă profesorul Didi Rosensweig, mai ales atunci când vorbea despre Napoleon Bonaparte. Îmi amintesc că atunci când a ajuns la înfrângerea de la Waterloo și apoi la exil, profesorul a început să plângă, iar noi ne-am ridicat cu toții în picioare și l-am aplaudat (așa ne-au învățat colegii mai mari că trebuie să facem). La examen am tras un subiect despre Polonia. Am spus ce am știut și am avut grijă ca la sfârșit să amintesc despre relațiile lui Napoleon cu contesa Walewska, ceea ce l-a multumit pe profesor și mi-a dat nota 10.

2%

Puteți direcționa 2% din impozitul anual către Fundația Culturală Magazin Istoric, cont RO10RNCB0080005630130001, B.C.R., Sucursala Sala Palatului, C.I.F. RO 1590422

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, etajul 3, camera 287, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești.

magazin istoric

